

**POWIAT
WOŁOMIŃSKI**

PROJEKT Załącznik nr 1
do Uchwały nr 367/2020
Zarządu Powiatu Wołomińskiego z dnia 12.11.2020 r.

Strategia Rozwoju Turystyki Powiatu Wołomińskiego na lata 2021-2030

Zamawiający

Starostwo Powiatowe w Wołominie

ul. Prądyńskiego 3

05-200 Wołomin

Wykonawca

EU-CONSULT sp. z o.o.

ul. Toruńska 18C, lokal D

80-747 Gdańsk

Gdańsk 2020

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie	7
2. Streszczenie	9
3. 3. Uwarunkowania i predyspozycje turystyczne obszarów objętych Strategią	11
3.1. Obszar objęty Strategią	11
3.2. Ludność.....	13
3.3. Gospodarka i rynek pracy	20
3.4. Transport	24
3.4.1. Stan dróg.....	24
3.4.2. Połączenia transportowe i ścieżki rowerowe	25
3.5. Środowisko naturalne.....	31
3.5.1. Obszary zielone	31
3.5.2. Obszary NATURA 2000.....	38
3.5.3. Zanieczyszczenia	47
3.5.4. Działania podejmowane w ramach edukacji ekologicznej	49
4. Diagnoza obecnego stanu turystyki i najważniejszych cech warunkujących jej rozwój 51	
4.1. Tło historyczne.....	51
4.2. Potencjał turystyczny	53
1.1.1. Baza noclegowa	56
1.1.2. Liczba turystów	62
1.2. Atrakcje turystyczne	67
1.2.1. Źródła informacji turystycznej	67
1.2.2. Atrakcje turystyczne – sakralne	67
1.2.3. Atrakcje turystyczne – kulturalne i historyczne.....	71

1.2.4.	Atrakcje turystyczno-przyrodnicze	81
1.2.5.	Atrakcje turystyczne – aktywny wypoczynek	81
1.2.6.	Postacie związane z powiatem wołomińskim.....	85
1.3.	Uwarunkowania wynikające ze strategii lokalnych	91
1.3.1.	Gmina Wołomin	91
1.3.2.	Gmina Dąbrówka	92
1.3.3.	Gmina Jadów.....	93
1.3.4.	Gmina Klembów.....	94
1.3.5.	Gmina Kobyłka	95
1.3.6.	Gmina Marki.....	96
1.3.7.	Gmina Poświętne	97
1.3.8.	Gmina Radzymin	98
1.3.9.	Gmina Strachówka	99
1.3.10.	Gmina Tłuszcz.....	99
1.3.11.	Gmina Ząbki	100
1.3.12.	Gmina Zielonka	101
5.	Analiza SWOT.....	107
	CZĘŚĆ STRATEGICZNA	110
6.	Misja i wizja Powiatu Wołomińskiego	110
7.	Drzewo celów	111
	Uzasadnienie wyboru interwencji oraz zadania przypisane poszczególnym celom	112
7.1.	Turystyka historyczno-kulturowa	112
7.2.	Turystyka przyrodnicza	112
7.3.	Dostępna infrastruktura turystyczno-rekreacyjna	113
	Cel strategiczny 1: Promowanie dziedzictwa historyczno-kulturowego powiatu	114

Cel strategiczny 2: Rozwój turystyki przyrodniczej w powiecie.....	115
Cel strategiczny 3: Zwiększenie konkurencyjności turystycznej powiatu poprzez rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej.....	115
8. Wdrażanie strategii.....	116
8.1. Koordynacja wdrażania strategii	116
8.2. Harmonogram działań	117
8.3. Monitoring wdrożenia	120
9. Finansowanie.....	127
10. Analiza zbieżności Strategii z dokumentami wojewódzkimi, krajowymi i europejskimi	128
10.1. Poziom regionalny	128
10.1.1. Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014–2020	128
10.1.2. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r.	129
10.2. Poziom krajowy.....	129
10.2.1. Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku.....	129
10.3. Poziom europejski.....	130
10.3.1. Wytyczne tematyczne dotyczące inwestycji w turystykę.....	130
10.3.2. Komunikat Komisji Europejskiej: „Agenda dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej”	130
10.3.3. Komunikat Komisji Europejskiej: „Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego”	131
11. Spis elementów graficznych w dokumencie	132
11.1. Spis wykresów.....	132

11.2. Spis tabel.....	132
11.3. Spis rysunków	134
11.4. Spis map.....	134

1. Wprowadzenie

Strategia Rozwoju Turystyki Powiatu Wołomińskiego na lata 2021-2030 stanowi dokument planistyczny, zarysowujący cel powiatu, jakim jest zwiększenie atrakcyjności obszaru jako potencjalnej destynacji turystycznej. Dokument stanowi długofalowy scenariusz wskazujący na działania, jakie należy podjąć w celu osiągnięcia zamierzeń postawionych przed branżą turystyczną.

Biorąc pod uwagę specyfikę powiatu, dokument przewiduje rozwój potencjału turystycznego regionu w kierunkach turystyki:

- Historyczno-kulturowej;
- Przyrodniczej.

Podczas opracowywania dokumentu korzystano ze zróżnicowanych metod badawczych oraz technik gromadzenia i analizy danych, tj.:

- **Analizy danych zastanych** – polegającej na analizie istniejących już dokumentów krajowych, europejskich, regionalnych oraz lokalnych, dotyczących przedmiotu opracowania, danych pochodzących ze statystyk publicznych oraz będących w posiadaniu powiatu;
- **Narzędzi komunikacji pisemnej** – umożliwienie przedstawianie opinii, uwag, pytań, komentarzy na specjalnie do tego przygotowanych formularzach (konsultacje pisemne);
- **Badania ankietowego** – realizowanego poprzez umożliwienie uczestnictwa w konsultacjach w formie wyrażania swojej opinii, z wykorzystaniem specjalnie do tego celu przygotowanych ankiet, kwestionariuszy etc.;
- **List mailingowych** do zainteresowanych podmiotów;
- **Narzędzi komunikacji elektronicznej** poprzez stronę internetową www.powiat-wolominski.pl; www.wyprawaznaturaikultura.com.pl w szczególności:

udostępnienie dokumentów, możliwość zadawania pytań, formularze internetowe, fora internetowe, sondy internetowe;

- **Wywiadów z zainteresowanymi podmiotami** – indywidualnych lub grupowych (tzw. spotkań fokusowych);
- **Interaktywnych spotkań konsultacyjnych online** w czasie rzeczywistym.

Zastosowana metodologia badawcza umożliwiła zgromadzenie aktualnych, kompletnych danych, dotyczących potencjału turystycznego powiatu wołomińskiego.

Strukturę dokumentu podzielono na części: diagnostyczną (analityczną), oraz strategiczną.

2. Streszczenie

Niniejszy dokument przedstawia najistotniejsze cele Powiatu Wołomińskiego w zakresie rozwoju turystyki na lata 2021-2030. W dokumencie wyznaczono trzy cele strategiczne, jakimi są:

- Promowanie dziedzictwa historyczno-kulturowego powiatu, którego realizacji będą służyć następujące cele operacyjne:
  - Cel operacyjny 1.1. Wzmocnienie pozycji powiatu jako miejsca znanego ze swojej historii;
  - Cel operacyjny 1.2. Zwiększenie atrakcyjności powiatu w mediach regionalnych;
  - Cel operacyjny 1.3. Tworzenie produktów turystycznych i ich sieciowanie.
- Rozwój turystyki przyrodniczej w powiecie, którego realizacji będzie służył cel operacyjny
  - *Rozwój rekreacji, promocja zdrowego stylu życia i work-life balance z wykorzystaniem potencjału endogenicznego regionu.*
- Zwiększenie konkurencyjności turystycznej powiatu poprzez rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, którego realizacji będą służyć następujące cele operacyjne:
  - Cel operacyjny 3.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej;
  - Cel operacyjny 3.2. Zwiększenie dostępności obiektów atrakcyjnych turystycznie.
  - Cel operacyjny 3.3. Rozwój obiektów turystyki biznesowej i agroturystyki.

Analiza przeprowadzona w części diagnostycznej wykazała występowanie unikalnego charakteru przyrodniczego, atrakcyjnych walorów środowiska naturalnego i rozpoznawalnego dorobku historycznego. Elementy te mogą stanowić impuls do rozwoju **turystyki historyczno-kulturowej oraz przyrodniczej**, zaś bliskość Warszawy może spowodować, że obszar powiatu będzie miejscem **wypoczynku weekendowego** dla mieszkańców dużych ośrodków miejskich i turystów biznesowych. Wokół tych filarów, mogących generować dla powiatu

wołomińskiego wartość dodaną w zakresie postrzegania go jako potencjalnej destynacji turystycznej, zbudowane zostały zadania, które umożliwią osiągnięcie trzech wskazanych powyżej celów strategicznych oraz wchodzących w ich zakres celów operacyjnych:

- ✓ Zadanie 1.1.1: Rozwój oferty turystycznej związanej z historią i dziedzictwem kulturowym powiatu;
- ✓ Zadanie 1.1.2.: Prowadzenie współpracy z miejscowymi artystami, rękodzielnikami, zespołami ludowymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami związanymi z krzewieniem lokalnego dziedzictwa kulturowo-historycznego;
- ✓ Zadanie 1.2.1: Promocja historyczno-kulturowego dziedzictwa powiatu wśród zróżnicowanych grup odbiorców;
- ✓ Zadanie 1.3.1: Wspieranie rozwoju rolnictwa tradycyjnego i ekologicznego oraz lokalnej produkcji ekologicznej żywności przy jednoczesnym dążeniu do utworzenia tzw. „mini klastrów”, tj. obszarów wyspecjalizowanych w produkcji danego rodzaju wyrobów (charakterystycznych dla danego obszaru);
- ✓ Zadanie 2.1.1: Opracowanie propozycji tematycznych zwiedzania i aktywnego korzystania z zasobów przyrodniczych powiatu skierowanej do zróżnicowanych grup odbiorców (rodzin z dziećmi, osób aktywnych fizycznie, seniorów itp.);
- ✓ Zadanie 2.1.2: Organizacja wydarzeń promujących zasoby przyrodnicze powiatu oraz zdrowy styl życia;
- ✓ Zadanie 3.1.1: Poprawa zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym;
- ✓ Zadanie 3.1.2: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej (w tym dostosowanie obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami);
- ✓ Zadanie 3.2.1: Rozbudowa sieci dróg rowerowych i szlaków turystycznych z uwzględnieniem potrzeb ruchu turystycznego;
- ✓ Zadanie 3.2.2: Rozwój bazy sprzętu sportowego (rowerów, kajaków itp.) do wypożyczenia.
- ✓ Zadanie 3.2.3 Rozwój bazy hotelowej i agroturystycznej.

3. 3. UWARUNKOWANIA I PREDYSPOZYCJE TURYSTYCZNE OBSZARÓW OBJĘTYCH STRATEGIĄ

3.1. OBSZAR OBJĘTY STRATEGIĄ

Powiat wołomiński położony jest w centralnej części województwa mazowieckiego, w podregionie Warszawskim wschodnim, w odległości około 26 km od Warszawy. Powiat zajmuje powierzchnię 954 km², co stanowi 2,68% całkowitej powierzchni województwa. Siedzibą władz powiatu jest miasto Wołomin.

Mapa 1. Położenie powiatu wołomińskiego na mapie województwa mazowieckiego

Źródło: opracowanie własne EU-CONSULT sp. z o.o.

Powiat składa się z 12 gmin, w tym 5 gmin wiejskich: **Klembów, Dąbrówka, Jadów, Poświętne, Strachówka**, 3 gmin miejsko-wiejskich: **Radzymin, Tłuszcz, Wołomin** i 4 gmin miejskich: **Kobyłka, Marki, Ząbki, Zielonka**. Ich położenie przedstawiono na poniższej mapie:

Mapa 2. Gminy powiatu wołomińskiego

Źródło: <https://www.powiat-wolominski.pl/>

Rodzaj gmin wchodzących w skład powiatu prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1. Gminy powiatu wołomińskiego z uwzględnieniem rodzaju i powierzchni

Gmina	Rodzaj gminy	Powierzchnia
Dąbrówka	wiejska	109 km ²
Jadów	wiejska	117 km ²
Klembów	wiejska	86 km ²
Kobyłka	miejska	20 km ²
Marki	miejska	26 km ²
Poświętne	wiejska	104 km ²
Radzymin	miejsko-wiejska	129 km ²
Strachówka	wiejska	108 km ²

Tłuszcz	miejsko-wiejska	103 km ²
Wołomin	miejsko-wiejska	62 km ²
Ząbki	miejska	11 km ²
Zielonka	miejska	79 km ²

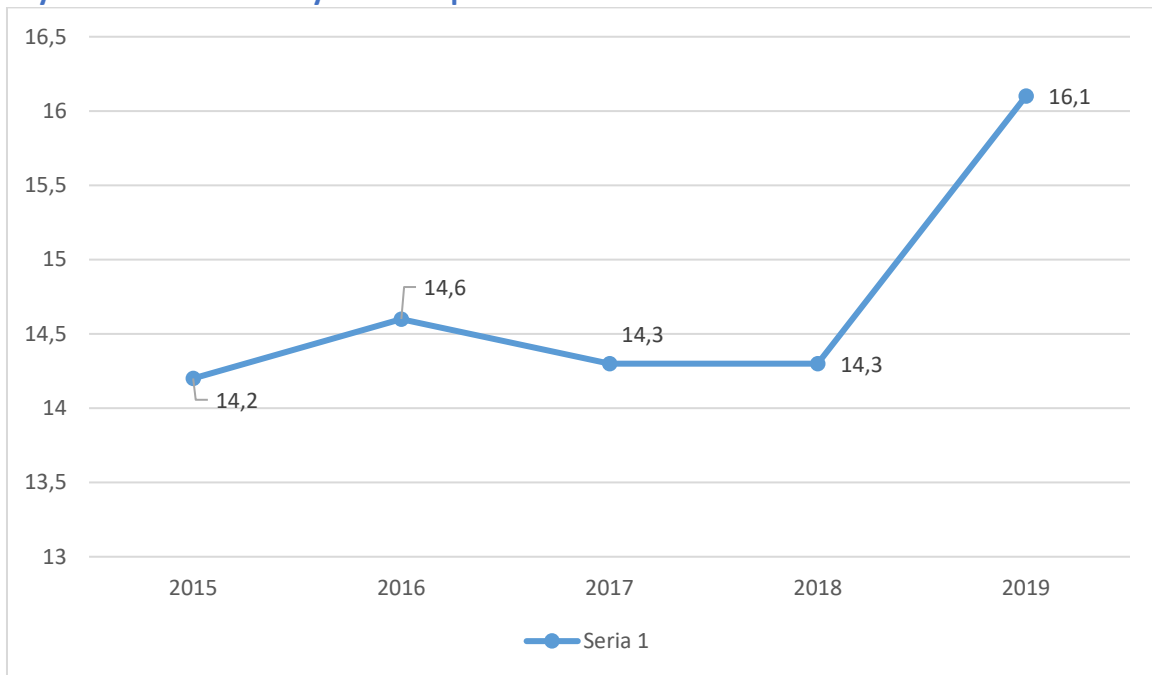
Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 14.07.2020).

3.2. LUDNOŚĆ

Powiat wołomiński jest jednym z najludniejszych powiatów województwa mazowieckiego. Liczba ludności powiatu systematycznie wzrasta. Największy wzrost zauważalny był w latach 2018-2019, gdzie liczba ludności zwiększyła się o 3 942 osoby. Warto także zaznaczyć, że prognozy prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny zakładają zwiększenie liczby mieszkańców powiatu wołomińskiego w 2025 r. do poziomu 264 807 osób (w tym 52% kobiet i 48% mężczyzn), a w 2050 r. liczba ludności przekroczyć ma 320 000 osób (w tym 51% kobiet i 49% mężczyzn). Należy także podkreślić, że wg prognozy GUS w tym czasie zwiększy się udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym z 17% w 2025 r. do 24% w 2050. Tak duża zmiana spowodowana jest jednoczesnym zmniejszeniem liczby ludności w wieku przedprodukcyjny i produkcyjnym.

Wykres 1. Zmiana liczby ludności powiatu na 1000 mieszkańców w latach 2015-2019

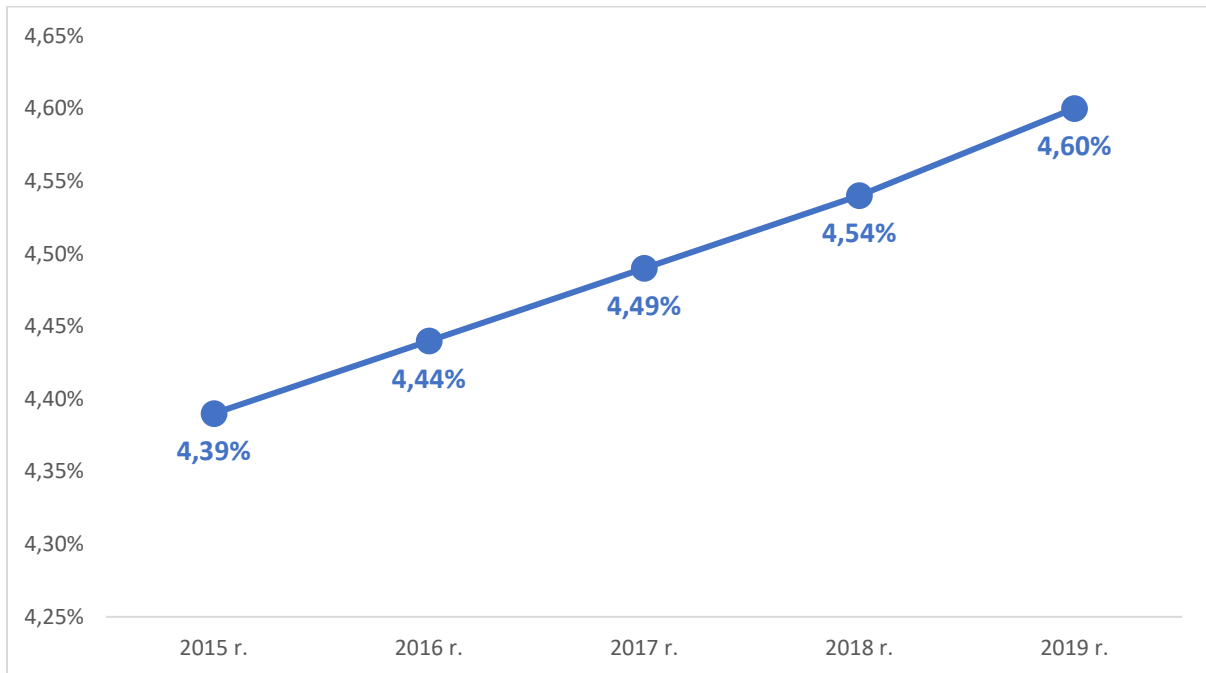

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020).

Również odsetek mieszkańców powiatu w ogólnej liczbie mieszkańców województwa ulega zwiększeniu. W ostatnich pięciu latach wzrósł z 4,39% do 4,6%.

Wykres 2. Odsetek mieszkańców województwa mazowieckiego zamieszkujących powiat wołomiński

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 10.07.2020).

Liczbę ludności w poszczególnych gminach zaprezentowano w poniższej tabeli. Dane ukazują, że najliczniejsze gminy powiatu to **Marki, Wołomin oraz Ząbki**, które charakteryzują się również najbardziej dynamicznym wzrostem liczby ludności w minionym pięcioleciu.

Tabela 2. Liczba mieszkańców gmin powiatu wołomińskiego w latach 2015-2019

Obszar	2015		2016		2017		2018		2019	
Powiat wołomiński	235 043	-	238 478	-	241 890	-	245 357	-	249 299	-
Kobyłka	21 890	9,31%	22 459	9,42%	23 120	9,56%	23 706	9,66%	24 414	9,79%
Marki	30 595	13,02%	31 687	13,29%	32 686	13,51%	33 914	13,82%	35 461	14,22%
Ząbki	33 818	14,39%	34 784	14,59%	35 770	14,79%	36 706	14,96%	37 818	15,17%
Zielonka	17 488	7,44%	17 499	7,34%	17 539	7,25%	17 589	7,17%	17 560	7,04%
Dąbrówka	7 925	3,37%	8 010	3,36%	8 032	3,32%	8 097	3,30%	8 150	3,27%
Jadów	7 612	3,24%	7 598	3,19%	7 571	3,13%	7 557	3,08%	7 462	2,99%
Klembów	9 628	4,10%	9 723	4,08%	9 837	4,07%	9 891	4,03%	9 968	4,00%
Poświętne	6 154	2,62%	6 185	2,59%	6 195	2,56%	6 223	2,54%	6 249	2,51%
Radzymin - miasto	12 057	5,13%	12 377	5,19%	12 644	5,23%	12 876	5,25%	13 118	5,26%
Radzymin - obszar wiejski	13 606	5,79%	13 763	5,77%	13 930	5,76%	14 121	5,76%	14 386	5,77%
Strachówka	2 779	1,18%	2 758	1,16%	2 751	1,14%	2 742	1,12%	2 720	1,09%
Tłuszcz - miasto	8 055	3,43%	8 088	3,39%	8 127	3,36%	8 157	3,32%	8 196	3,29%
Tłuszcz - obszar wiejski	11 727	4,99%	11 773	4,94%	11 863	4,90%	11 869	4,84%	11 913	4,78%
Wołomin - miasto	37 318	15,88%	37 254	15,62%	37 164	15,36%	37 138	15,14%	37 056	14,86%
Wołomin - obszar wiejski	14 391	6,12%	14 520	6,09%	14 661	6,06%	14 771	6,02%	14 828	5,95%

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020).

Również struktura wiekowa mieszkańców ukazuje wzrost liczby ludności w niemal każdej grupie wiekowej – także wśród dzieci i młodzieży.

Tabela 3. Struktura wiekowa mieszkańców powiatu w latach 2014-2019

Wiek	2015		2016		2017		2018		2019	
	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni
0-4	6 982	7 537	7 293	7 675	7 579	7 843	7 921	8 145	8 260	8 481
5-9	7 867	8 197	7 851	8 377	7 864	8 428	7 767	8 350	7 645	8 196
10-14	6 395	6 790	6 676	6 961	6 972	7 389	7 383	7 773	7 830	8 136
15-19	6 073	6 415	6 119	6 471	6 125	6 478	6 185	6 584	6 325	6 724
20-24	7 042	7 146	6 829	6 957	6 659	6 810	6 537	6 681	6 369	6 555
25-29	8 356	8 075	8 281	7 943	8 256	7 928	8 031	7 873	7 978	7 801
30-34	10 883	10 129	10 742	10 087	10 429	9 789	10 184	9 452	10 042	9 285
35-39	11 362	10 800	11 516	10 702	11 672	10 792	11 830	10 934	11 733	10 956
40-44	9 458	9 273	10 010	9 885	10 593	10 378	11 002	10 701	11 549	11 094
45-49	7 104	7 203	7 482	7 533	7 950	7 975	8 435	8 446	8 995	8 958
50-54	6 763	6 622	6 663	6 605	6 657	6 626	6 773	6 682	6 881	6 821
55-59	7 749	7 125	7 576	6 974	7 327	6 765	7 090	6 643	6 901	6 565
60-64	7 625	6 559	7 817	6 707	7 897	6 768	7 898	6 787	7 905	6 733
65-69	5 841	4 615	6 162	4 914	6 424	5 192	6 799	5 427	7 110	5 687
70-74	3 613	2 528	3 866	2 661	4 296	2 925	4 629	3 248	4 992	3 524
75-79	3 513	2 171	3 454	2 156	3 352	2 073	3 333	2 014	3 291	1 999
80-84	2 553	1 386	2 642	1 443	2 668	1 486	2 754	1 544	2 850	1 550
85 i więcej	2 456	837	2 532	916	2 562	963	2 533	989	2 543	1 035

Ogółem	121 635	113 408	123 511	114 967	125 282	116 608	127 084	118 273	129 199	120 100
---------------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

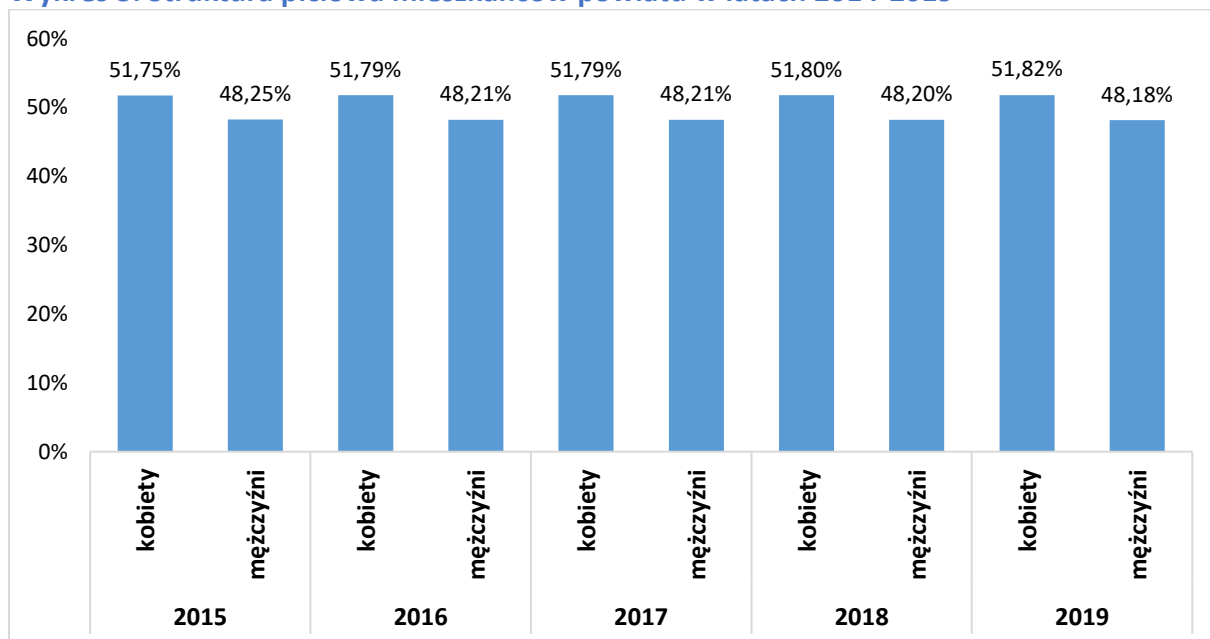
Tabela 4. Udział mieszkańców powiatu w liczbie ludności według wieku i płci w latach 2015-2019

Wiek	2015		2016		2017		2018		2019	
	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni
do 19 lat	22,46%	25,52%	22,62%	25,65%	22,78%	25,85%	23,02%	26,09%	23,27%	26,26%
20-39 lat	30,95%	31,88%	30,25%	31,04%	29,55%	30,29%	28,79%	29,54%	27,96%	28,81%
40-59 lat	25,55%	26,65%	25,69%	26,96%	25,96%	27,22%	26,20%	27,46%	26,57%	27,84%
60 lat i więcej	21,05%	15,96%	21,43%	16,35%	21,71%	16,64%	21,99%	16,92%	22,21%	17,09%

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Struktura płciowa mieszkańców powiatu w okresie od 2015 do 2019 roku utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Analizowany obszar zamieszkuje nieznacznie więcej kobiet. Ich liczba wzrasta. Biorąc pod uwagę udział kobiet w grupach w wieku przedprodukcyjnym, proporcje płciowe wyrównują się jednak.

Wykres 3. Struktura płciowa mieszkańców powiatu w latach 2014-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

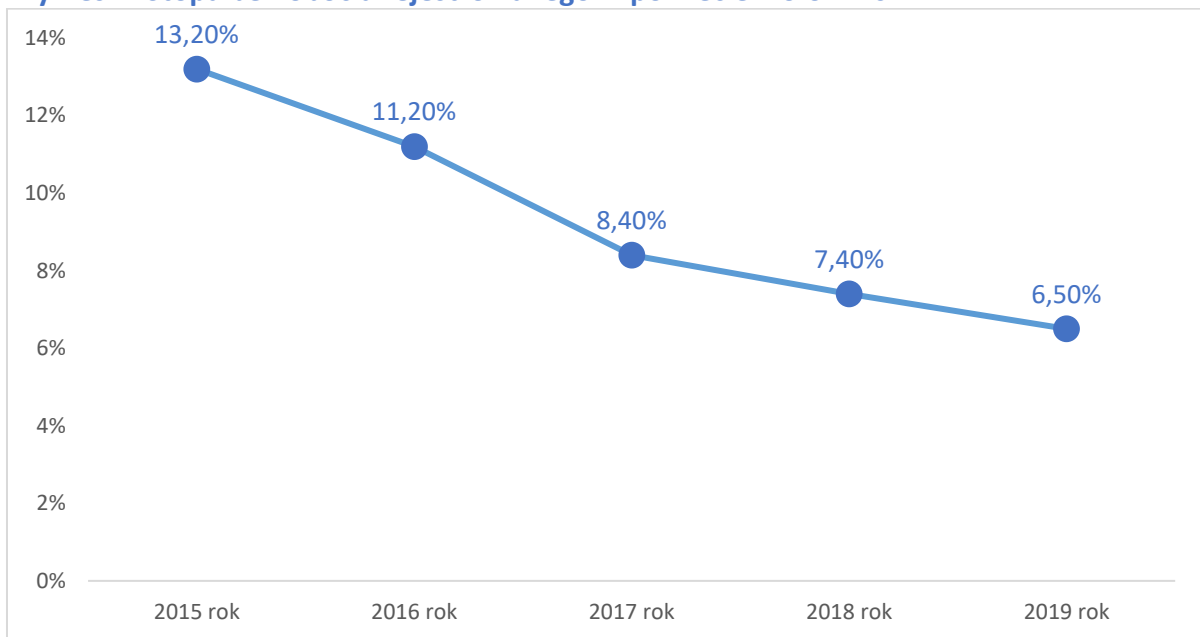
Podsumowując tę część analizy należy wskazać, że wzrastająca liczba ludności powiatu świadczy o jego atrakcyjności jako miejsca potencjalnego zamieszkania. Pozwala również na rozwijanie działalności gospodarczej z uwagi na dużą podaż osób młodych – potencjalnych pracowników.

3.3. GOSPODARKA I RYNEK PRACY

Poziom bezrobocia rejestrowanego w powiecie wołomińskim jest wyższy niż średnia wartość dla Polski. Należy jednak zwrócić uwagę na jego spadek na przestrzeni ostatniego pięciolecia o ponad połowę.

Wykres 4. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiecie wołomińskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Analizie poddano liczbę osób bezrobotnych w podziale na gminy. Na przestrzeni lat 2015-2019 zauważa się spadek liczby osób bezrobotnych we wszystkich gminach. Procentowo największy spadek dotyczył gminy Dąbrówka, w liczbach bezwzględnych zaś – poziom bezrobocia spadł najbardziej w gminach Wołomin oraz Radzymin.

Tabela 5. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w podziale na gminy w latach 2015-2019

Gmina	2015	2016	2017	2018	2019
Dąbrówka	398	310	225	196	152
Jadów	501	433	328	302	304
Klembów	510	449	353	273	265
Kobyłka	908	792	557	605	500
Marki	985	863	669	624	561
Poświętne	279	228	166	162	142
Radzymin	1 170	980	751	698	570
Strachówka	186	159	108	80	66
Tłuszcz	1 118	970	770	607	602
Wołomin	2 583	2 336	1 779	1 471	1 299
Ząbki	808	782	576	549	438
Zielonka	613	558	394	384	348
Powiat wołomiński	10 059	8 860	6 676	5 951	5 247

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Analiza danych ukazała, że bezrobocie w powiecie wołomińskim nie ma charakteru sezonowego, zaś sytuacja gospodarcza w minionym pięcioleciu ulegała stałej poprawie.

W latach 2015-2019 zwiększyła się także liczba podmiotów gospodarczych, co może świadczyć o rozwoju przedsiębiorczości w powiecie wołomińskim. Wskaźnik wpisanych podmiotów do rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wyniósł w 2019 roku 1 336 (w województwie mazowieckim wartość wskaźnika to 1 576).

Tabela 6. Podmioty gospodarki narodowej – wskaźniki

Nazwa	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności					Podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
MAZOWIECKIE	1 432	1 469	1 503	1 511	1 576	233,4	241,8	250,1	253,8	267,1
Powiat wołomiński	1 227	1 227	1 245	1 283	1 336	196,6	198,3	203,1	211,1	221,5
Kobyłka	1 435	1 422	1 410	1 470	1 518	228,2	228,3	228,3	240,9	251,9
Marki	1 357	1 370	1 410	1 467	1 523	214,8	218,5	227,4	238,0	248,1
Ząbki	1 572	1 548	1 560	1 613	1 665	248,4	246,7	250,1	260,0	269,8
Zielonka	1 585	1 589	1 610	1 620	1 677	264,3	266,9	271,3	275,1	286,3
Dąbrówka	835	851	888	931	980	134,0	137,9	145,7	154,1	162,9
Jadów	649	662	672	691	757	103,9	106,6	109,3	112,9	125,3
Klembów	772	786	802	831	871	124,6	127,5	130,8	136,6	143,5
Poświętne	679	695	707	723	776	106,4	109,5	112,3	115,8	125,4
Radzymin - miasto	1 257	1 270	1 294	1 331	1 373	203,2	207,9	215,0	224,2	234,4
Radzymin - obszar wiejski	1 098	1 095	1 119	1 183	1 252	172,9	174,3	179,6	191,8	205,3
Strachówka	504	515	542	554	603	82,4	83,0	88,0	90,5	98,7
Tłuszcz - miasto	901	896	898	919	953	142,5	143,5	145,6	151,2	158,4
Tłuszcz - obszar wiejski	582	585	590	619	667	92,2	93,0	94,3	98,9	107,0
Wołomin - miasto	1 355	1 351	1 365	1 361	1 404	222,7	225,9	231,1	234,1	244,1
Wołomin - obszar wiejski	1 069	1 044	1 062	1 098	1 154	167,5	164,8	169,3	176,8	186,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 25.08.2020).

W poniższej tabeli przedstawiono także wskaźniki związane z jednostkami nowo zarejestrowanymi w rejestrze REGON na 10 tys. ludności oraz nowo zarejestrowanych fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. mieszkańców. Wyraźnie widać wzrost rejestrowanych podmiotów, a wskaźnik dla powiatu jest bardzo zbliżony do wskaźnika dla województwa mazowieckiego.

Tabela 7. Podmioty nowo zarejestrowane – wskaźniki

Nazwa	Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności					Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
MAZOWIECKIE	128	127	125	134	130	3	3	3	2	3
Powiat wołomiński	110	105	113	124	122	2	1	2	1	3
Kobyłka	127	123	130	155	139	1	1	4	2	4
Marki	149	145	155	174	161	2	2	2	1	3
Ząbki	141	127	150	169	162	1	1	1	3	2
Zielonka	104	117	133	107	120	1	2	1	1	4

Dąbrówka	67	78	85	92	106	1	1	1	0	4
Jadów	58	55	59	66	78	3	1	3	0	0
Klembów	76	81	68	83	81	2	1	1	2	1
Poświętne	60	73	53	74	82	2	2	2	2	2
Radzymin - miasto	124	127	131	123	131	3	1	1	2	5
Radzymin - obszar wiejski	104	88	106	130	115	1	3	1	1	4
Strachówka	54	40	44	51	88	0	0	0	0	0
Tłuszcz - miasto	77	77	70	88	78	0	2	1	1	2
Tłuszcz - obszar wiejski	73	57	60	68	86	3	2	1	0	1
Wołomin - miasto	103	97	96	96	102	2	1	2	1	4
Wołomin - obszar wiejski	96	75	91	105	93	1	1	1	3	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 25.08.2020).

W powiecie wołomińskim w 2019 roku funkcjonowało 33 314 podmiotów gospodarczych, z czego zdecydowaną większość stanowiły przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 pracowników. Najwięcej przedsiębiorstw mieściło się w gminach: Wołomin, Ząbki i Marki. Warto jednak zaznaczyć, że największe podmioty gospodarcze, zatrudniające ponad 1 000 osób, znajdują się w gminie Radzymin (1 podmiot) i Marki (1 podmiot).

Tabela. 8 Liczba podmiotów gospodarczych

Nazwa	Ogółem				
	2015	2016	2017	2018	2019
Powiat wołomiński	28 848	29 263	30 127	31 475	33 314
Kobyłka	3 141	3 193	3 261	3 485	3 705
Marki	4 151	4 342	4 610	4 974	5 399
Ząbki	5 316	5 384	5 579	5 920	6 295
Zielonka	2 772	2 780	2 823	2 849	2 944
Dąbrówka	662	682	713	754	799
Jadów	494	503	509	522	565
Klembów	743	764	789	822	868
Poświętne	418	430	438	450	485
Radzymin - miasto	1 515	1 572	1 636	1 714	1 801
Radzymin - obszar wiejski	1 494	1 507	1 559	1 671	1 801
Strachówka	140	142	149	152	164
Tłuszcz - miasto	726	725	730	750	781
Tłuszcz - obszar wiejski	682	689	700	735	795
Wołomin - miasto	5 056	5 034	5 074	5 055	5 201
Wołomin - obszar wiejski	1 538	1 516	1 557	1 622	1 711

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 25.08.2020).

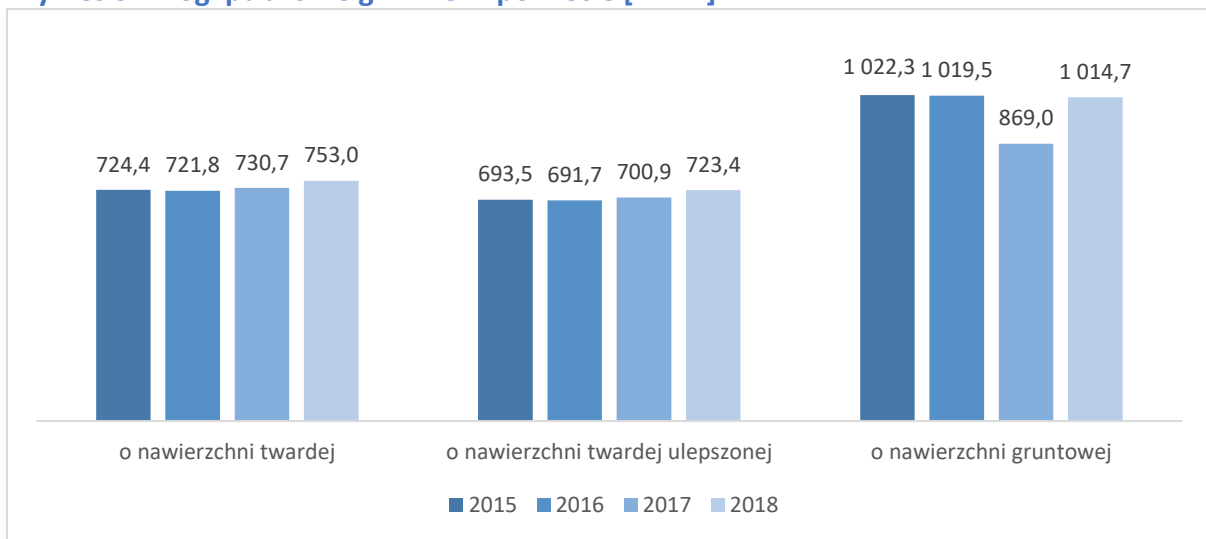
3.4. TRANSPORT

Powiat wołomiński jest dobrze skomunikowany z pozostałą częścią województwa. Na uwagę w tym względzie zasługuje zarówno stan nawierzchni dróg, jak i istniejące połączenia transportowe.

3.4.1. Stan dróg

Odsetek **dróg gminnych** o nawierzchni twardej lub twardej ulepszonej wzrósł w okresie od 2015 do 2018 roku o około 4 punkty procentowe. Wzrost ten był wolniejszy niż w przypadku ogółu województwa mazowieckiego.

Wykres 5. Drogi publiczne gminne w powiecie [w km]

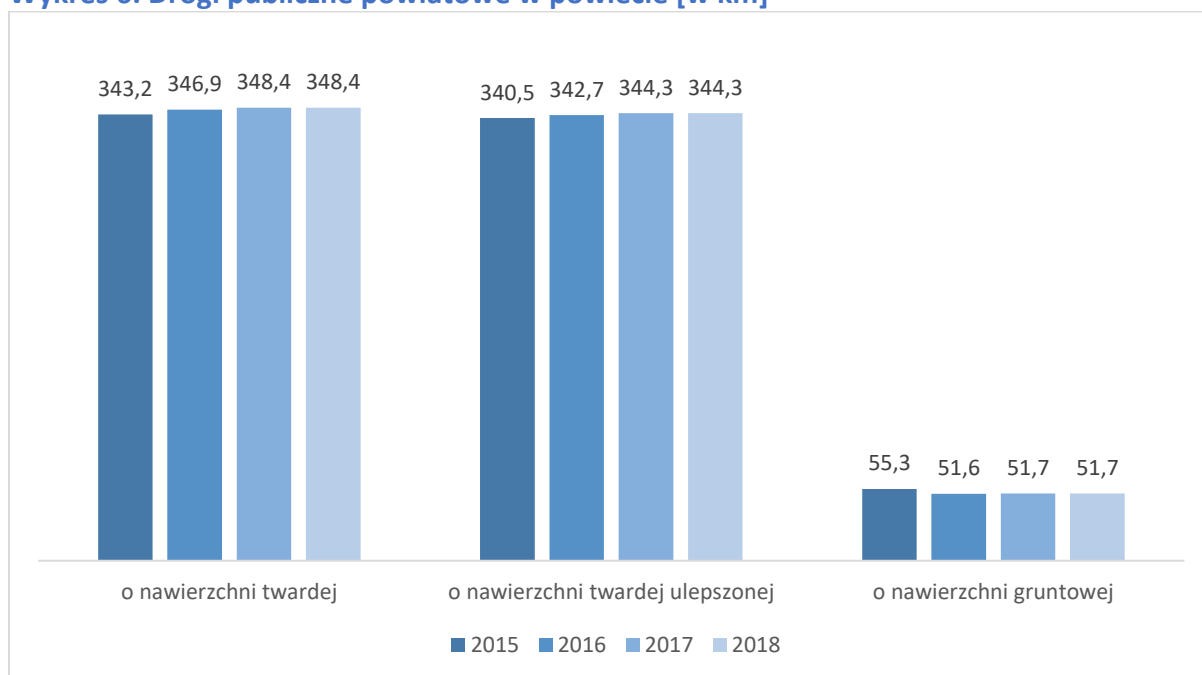

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Wskaźnik przyrostu dróg powiatowych o utwardzonej nawierzchni był nieznacznie wyższy, niż w przypadku średniej dla województwa. Długość dróg o nawierzchni utwardzonej oraz o nawierzchni twardej ulepszonej jest porównywalna. Wśród dróg powiatowych niewielki jest udział dróg o nawierzchni gruntowej.

Wykres 6. Drogi publiczne powiatowe w powiecie [w km]

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

3.4.2. Połączenia transportowe i ścieżki rowerowe

Komunikacja miejska działa w każdej z 12 gmin powiatu. Na terenie powiatu funkcjonuje 540 czynnych przystanków autobusowych¹.

Ponadto, w badanym okresie w powiecie wołomińskim wydanych było 117 **licencji taksówkarskich**, co stanowiło 0,85% wszystkich licencji wydanych w województwie mazowieckim.

Powiat wołomiński jest także dobrze skomunikowany **pod względem kolejowym**. Stacje bądź przystanki kolejowe znajdują się w 8 spośród 12 gmin powiatu (Ząbki, Zielonka, Kobyłka, Wołomin, Klembów, Tłuszcz, Jadów, Radzymin).

Należy również wspomnieć o **połączeniach lotniczych** Mazowsza. Bliskość dwóch portów lotniczych – w Warszawie oraz w Modlinie, zwiększa dostępność komunikacyjną obszaru. Port

¹ Dane na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

lotniczy w Warszawie oddalony jest od Wołomina o około 30 km, zaś port w Modlinie – o około 50 km. Dostęp do portów lotniczych jest możliwy komunikacją drogową, zaś w przypadku portu w Warszawie, również poprzez połączenie kolejowe (Radzymin – Lotnisko im. F. Chopina).

Biorąc pod uwagę długość ścieżek rowerowych, należy zwrócić uwagę na zależność od bliskości stolicy. W przypadku gmin bezpośrednio sąsiadujących z Warszawą, długość ścieżek jest większa niż w przypadku gmin znajdujących się w relatywnie większym oddaleniu od stolicy kraju. Również w przypadku Wołomina – siedziby władz powiatu – notuje się znaczącą długość ścieżek rowerowych.

W poniższej tabeli przedstawiono długość ścieżek rowerowych (dróg dla rowerów)² z podziałem na gminy w powiecie wołomińskim. Jak wynika z analizy danych, w 2019 roku w powiecie wołomińskim funkcjonowało 109,7 km ścieżek rowerowych, co stanowi 4,68% wszystkich ścieżek rowerowych w województwie mazowieckim. Oznacza to wzrost o 67,8 km ścieżek rowerowych w latach 2015-2019. Najwięcej ścieżek znajduje się w gminach Wołomin, Radzymin i Ząbki.

---

² Ścieżka rowerowa (droga dla rowerów) – droga lub jej część przeznaczona do ruchu rowerów jednośladowych, oznaczona odpowiednimi znakami drogowymi (ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2012 r. poz. 1137). Począwszy od roku 2013 dane uwzględniają długość ścieżek rowerowych (dróg dla rowerów) będących odpowiednio w obszarze właściwości gminy, starostwa i urzędu marszałkowskiego (bez długości szlaków rowerowych), czyli: samodzielnych dróg dla rowerów (położonych w pasie drogi); dróg wydzielonych z jezdni; dróg wydzielonych z chodnika; dróg zawartych w ciągach pieszo-rowerowych. Za długość ścieżek rowerowych należy uważać długość dróg dla rowerów przebiegających w jednym kierunku. Długość ścieżek położonych po dwóch stronach drogi jest liczona odrębnie. Ujęto ścieżki rowerowe służące głównie do celów komunikacyjnych, a nie turystycznych, tzw. szlaków rowerowych (np. położonych w lesie). Na potrzeby niniejszego dokumentu ścieżki rowerowe drogi rowerowe i szlaki rowerowe będą używane zamiennie.

Tabela 9. Długość ścieżek rowerowych w powiecie ogółem [w km]

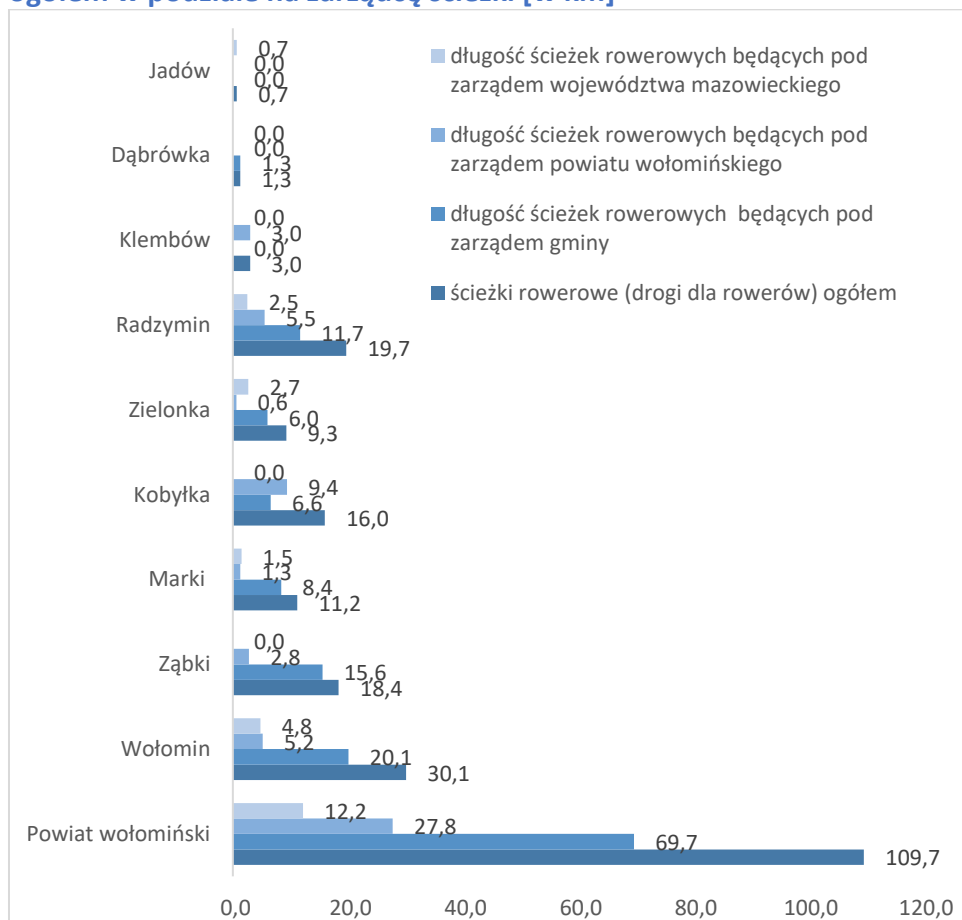
Obszar	Ścieżki rowerowe (drogi dla rowerów) ogółem [w km]									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	[km]	%	[km]	%	[km]	%	[km]	%	[km]	%
MAZOWIECKIE	1 279,1	-	1 408,4	-	1 561,1	-	1 995,6	-	2 342,1	-
Powiat wołomiński	41,9	3,28%	49,8	3,54%	57,5	3,68%	81,9	4,10%	109,7	4,68%
Kobyłka	4,3	10,26%	4,3	8,63%	4,8	8,35%	9,4	11,48%	16,0	14,59%
Marki	1,6	3,82%	3,9	7,83%	3,9	6,78%	10,8	13,19%	11,2	10,21%
Ząbki	13,1	31,26%	13,2	26,51%	14,1	24,52%	15,9	19,41%	18,4	16,77%
Zielonka	4,1	9,79%	4,1	8,23%	5,5	9,57%	8,7	10,62%	9,3	8,48%
Dąbrówka	0,0	0,00%	0,0	0,00%	1,3	2,26%	1,3	1,59%	1,3	1,19%
Jadów	0,7	1,67%	0,7	1,41%	0,7	1,22%	0,7	0,85%	0,7	0,64%
Klembów	2,0	4,77%	3,0	6,02%	3,0	5,22%	3,0	3,66%	3,0	2,73%
Radzymin	0,9	2,15%	0,9	1,81%	2,5	4,35%	6,6	8,06%	19,7	17,96%
Wołomin	15,2	36,28%	19,7	39,56%	21,7	37,74%	25,5	31,14%	30,1	27,44%

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020).

Na poniższym wykresie przedstawiono długość ścieżek rowerowych w gminach powiatu wołomińskiego w podziale na zarządcę. Na terenie powiatu znajduje się najwięcej ścieżek rowerowych będących pod zarządem poszczególnych gmin.

Wykres 7. Długość ścieżek rowerowych w gminach powiatu wołomińskiego i w powiecie ogółem w podziale na zarządcę ścieżki [w km]

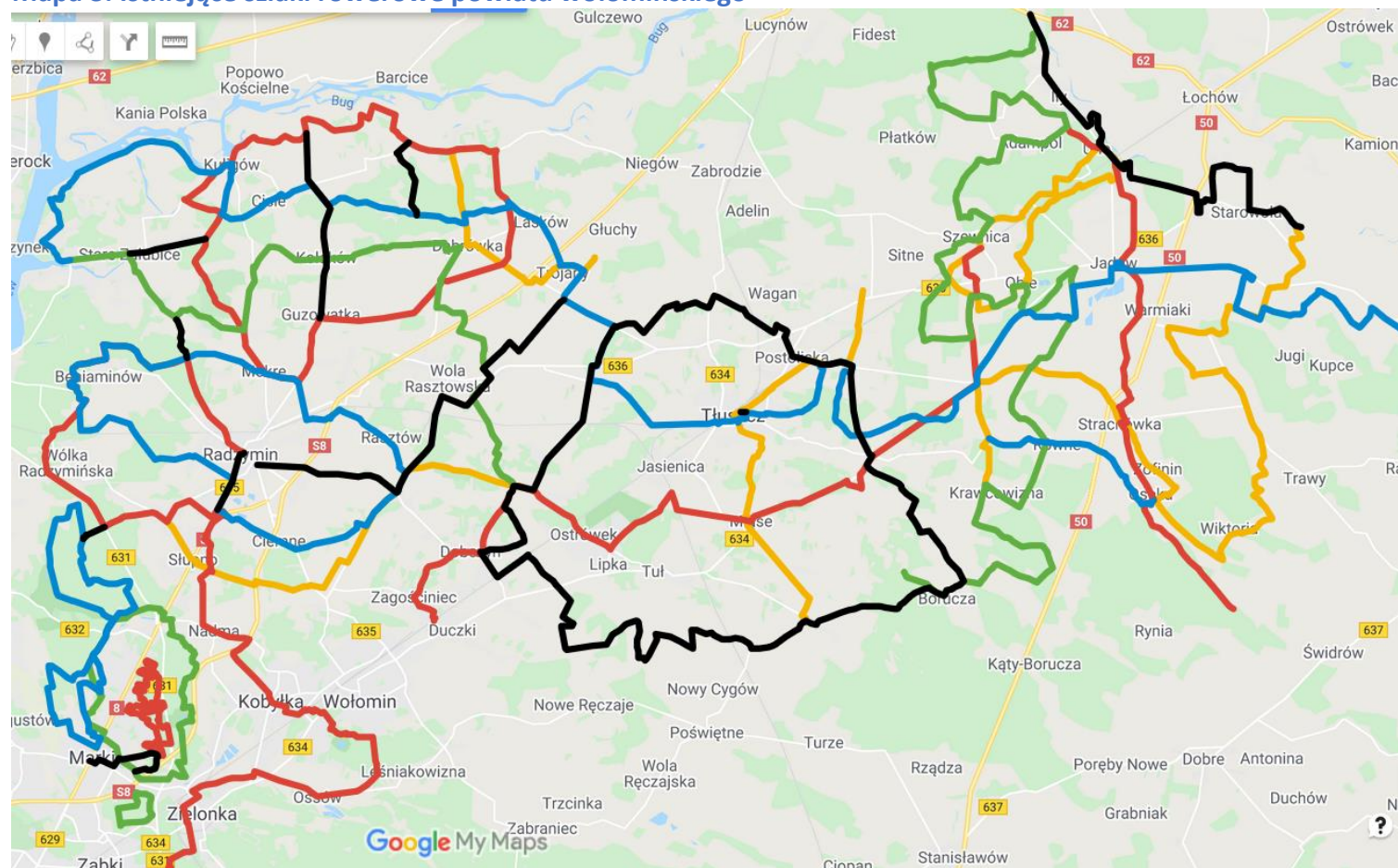
Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Rozkład szlaków rowerowych w powiecie wołomińskim przedstawiono na poniższej mapie.

Szlaki przebiegają zarówno przez zurbanizowane tereny gmin miejskich jak i malownicze zalesienia, pola i łąki gmin wiejskich, ponad brzegami rzek Bug, Rządza, Długa czy Liwiec.

Mapa 3. Istniejące szlaki rowerowe powiatu wołomińskiego

Źródło: <https://www.wyprawaznaturaikultura.com.pl/szlaki/>, <https://www.google.com/maps> (dostęp: 10.09.2020).

Warto także zaznaczyć, że na szlakach rowerowych powiatu wołomińskiego znajdują się specjalnie przygotowane zadaszone wiaty z ławo-stołami oraz stacje do samodzielnej naprawy rowerów (w Jadowie, Urlach, Strachówce, Starych Załubicach i Kuligowie), tablice informacyjne i paleniska (w miejscowościach: Kowalicha, Ślężany, Czubajowizna, Dąbrowica, Borucza, Jadwisin, Jadów i Urle) wyposażone w ruszt i kociołek, umożliwiające bezpieczne rozpalenie ogniska i przygotowanie posiłku³. Tak wyposażona infrastruktura dodatkowa pozwala na lepsze zaplanowanie wypraw rowerowych.

Szlaki rowerowe w powiecie wołomińskim dzielą się na:

- Zielone:
  - Zygzakiem z naturą (58 km);
  - Marecki Szlak Przyrodniczy (20 km);
  - Stare Załubice – Klembów (29 km);
  - Ząbki – Lasy Drewnickie (4 km).
- Czerwone:
  - Na Dobrze (21 km);
  - Szlak Bitew Warszawskich (48 km);
  - Dookoła Dąbrówki (36 km);
  - Marecki Cross (16 km);
  - Radzymin na II linię polskiej obrony Warszawy (25 km);
  - W stronę zachodzącego słońca (34 km).
- Niebieskie:
  - Wschód-Zachód (77 km);
  - Marecki Szlak Rekreacyjny (24 km);
  - Radzymin na I linię obrony Warszawy (30 km).
- Żółte:

---

³ <https://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/196> (dostęp:24.08.2020 r.).

- Strachówka na przełaj (38 km);
- Urłańska Pętla kolejowa (20 km);
- Żółty skrót (17 km);
- Dręszew – Trojany (10 km).
- Czarne:
  - Nad Liwcem (18 km);
  - Dookoła Tłuszcza (57 km);
  - Marecki Szlak Pamięci Narodowej (6 km);
  - Radzymin – Zaścienie (16 km);
  - Radzymiński Szlak Golgoty Narodu Polskiego (2 km).
- łącznikowe – to krótkie szlaki, które mogą łączyć dwa lub więcej szlaków standardowych (od kilkuset metrów do kilku kilometrów). Szlaki łącznikowe przygotowane zostały dla turystów podróżujących po szlakach standardowych w celu dostosowania do indywidualnych potrzeb lub ewentualnej zmiany kierunku wycieczki⁴.

3.5. ŚRODOWISKO NATURALNE

3.5.1. Obszary zielone

Na terenie powiatu zlokalizowanych jest 7 parków spacerowo-wypoczynkowych, które wraz z zieleńcami i obszarami zieleni osiedlowej zajmują powierzchnię 109,72 ha. Rozmieszczenie parków w powiecie przedstawia poniższa mapa.

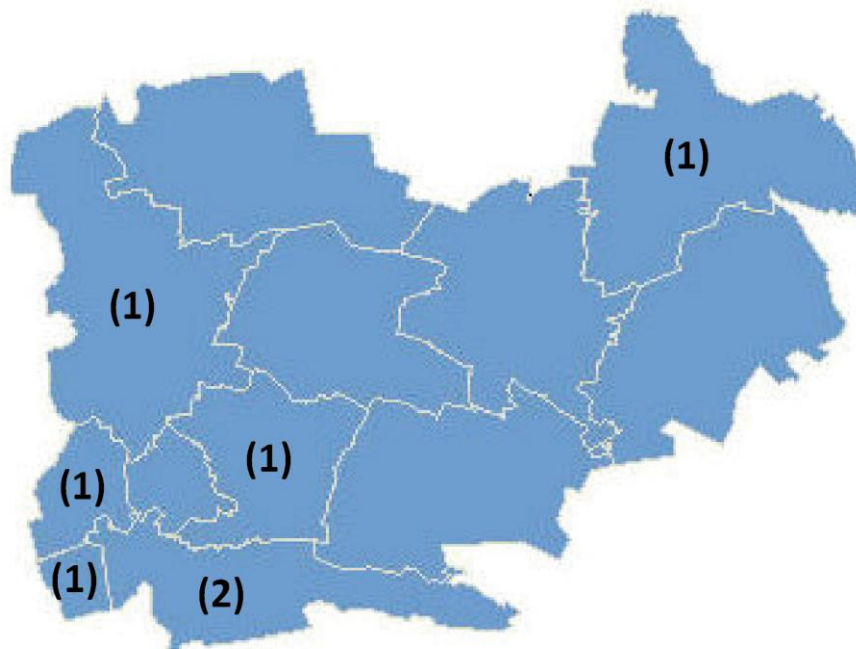
---

⁴ <https://www.wyprawaznaturaikultura.com.pl/szlaki/#1514552538453-889d0847-24fc> (dostęp:24.08.2020 r.).

Mapa 4. Liczba parków spacerowo-wypoczynkowych w gminach powiatu wołomińskiego (wg stanu na 2019 rok)

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Największe powierzchnie lasów znajdują się w gminach Zielonka (21,09%), Strachówka (16,57%) i gminie Jadów (12,23%). Najwięcej terenów zieleni w postaci parków, zieleńców oraz zieleni osiedlowej znajduje się natomiast w gminach Ząbki, Radzymin i Zielonka. W poniższej tabeli przedstawiono szczegółowe informacje na ten temat, z uwzględnieniem wszystkich gmin wchodzących w skład powiatu wołomińskiego.

Tabela 10. Powierzchnia lasów w powiecie wołomińskim [ha]

Nazwa	Lasy ogółem				
	2015 [ha]	2016 [ha]	2017 [ha]	2018 [ha]	2019 [ha]
MAZOWIECKIE	827 495,97	828 383,94	829 670,18	830 936,53	834 409,02
Powiat wołomiński	28 219,19	28 174,23	27 821,08	27 689,25	27 770,04
Kobyłka	324,69	324,69	324,56	323,71	323,71
Marki	881,94	881,79	860,77	860,57	864,09
Ząbki	280,82	280,59	281,86	281,73	281,73
Zielonka	5 842,49	5 840,61	5 860,29	5 848,06	5 856,15
Dąbrówka	2 463,70	2 464,00	2 463,39	2 463,39	2 463,39
Jadów	3 429,32	3 425,66	3 395,33	3 395,34	3 396,20

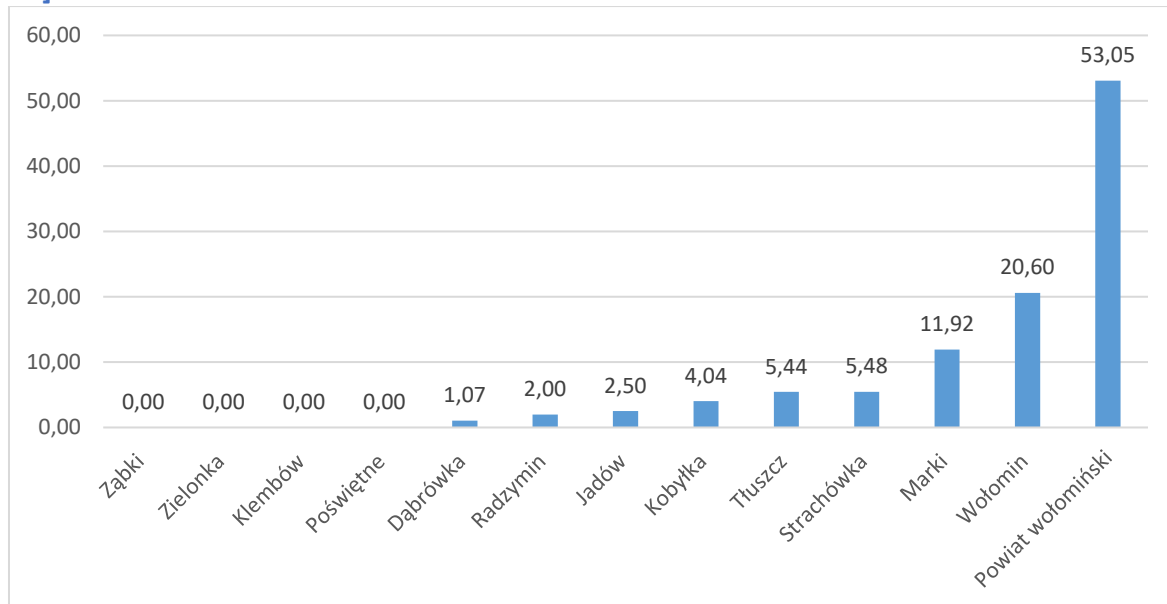

Nazwa	Lasy ogółem				
	2015 [ha]	2016 [ha]	2017 [ha]	2018 [ha]	2019 [ha]
Klembów	1 999,85	1 956,41	1 928,39	1 928,40	1 927,80
Poświętne	2 466,80	2 474,09	2 374,59	2 374,12	2 374,12
Radzymin - miasto	737,98	736,31	733,34	733,34	735,26
Radzymin - obszar wiejski	2 361,92	2 361,20	2 167,41	2 049,51	2 116,51
Strachówka	4 602,32	4 602,01	4 602,01	4 602,01	4 602,01
Tłuszcz - miasto	22,00	22,00	22,19	22,13	22,13
Tłuszcz - obszar wiejski	1 887,71	1 887,33	1 889,38	1 889,37	1 889,37
Wołomin - miasto	403,34	403,34	403,37	403,37	403,37
Wołomin - obszar wiejski	514,31	514,20	514,20	514,20	514,20

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

W przypadku lasów gminnych, dominują one w miejscowości Wołomin, gdzie powierzchnia ich przekracza 20 ha (co stanowi niemal 39% ogółu powierzchni lasów gminnych w całym analizowanym powiecie).

Wykres 8. Powierzchnia lasów gminnych w podziale na gminy powiatu wołomińskiego [w ha]

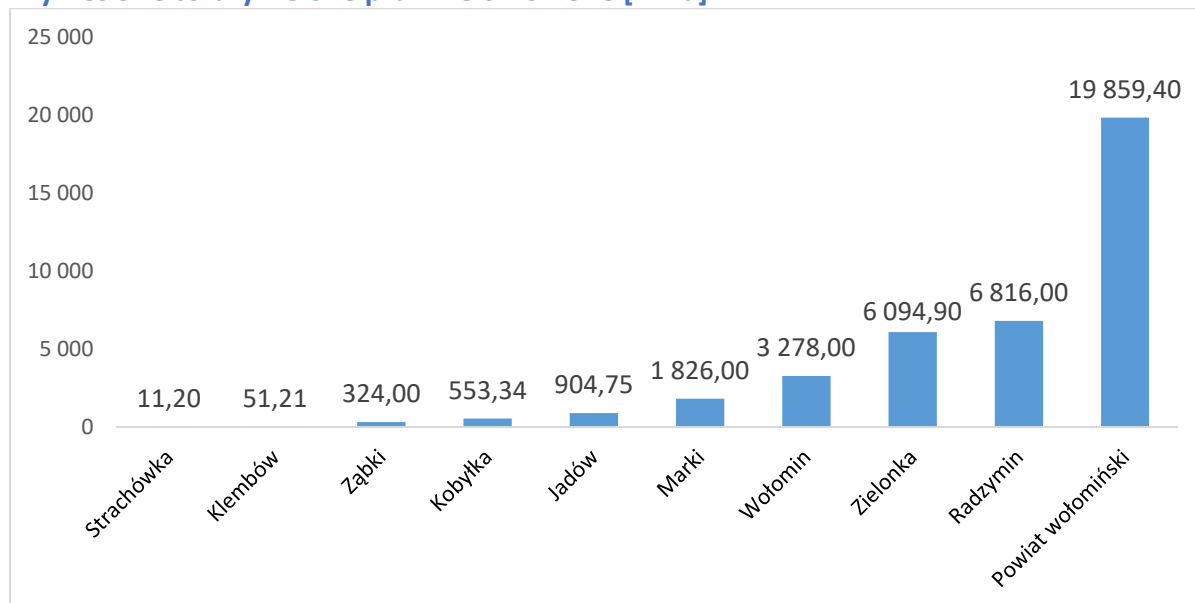

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Na obszarze powiatu znajdują się również liczne prawnie chronione tereny ochrony różnorodności biologicznej. Ponad 80% z tych obszarów znajduje się na terenie gmin Radzymin, Zielonka i Wołomin. Obszar ochrony obszarów nie zmienił się od 2015 r.

Wykres 9. Obszary zielone prawnie chronione [w ha]

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Wśród obszarów prawnie chronionych należy wyróżnić obszary Natura 2000 (Krogulec, Ostoja Nadbużańska, Strzebla Błotna w Zielonce, Ostoja Nadliwiecka, Białe Błota, Torfowiska Czernik, Poligon Rembertów, Dolina Liwca, Dolina Dolnego Bugu) i obszary chronionego krajobrazu (Warszawski), które stanowią ponad 93% wszystkich obszarów przyrodniczych prawnie chronionych w powiecie. Wśród pozostałych obszarów prawnie chronionych występują: rezerваты przyrody (Dębina, Grabcz, Horowe Bagno, Śliże, Torfowisko Zawały, Mosty Kaliński, Bagno Jacek), parki krajobrazowe (Nadbużański Park Krajobrazowy), zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz użytki ekologiczne (bagna). Nie przekraczają one jednak 7% obszarów prawnie chronionych.

Obszary Natura 2000 występują głównie w gminach: Dąbrówka i Jadów, a także w gminie Zielonka, Wołomin i Strachówka. Obszar chronionego krajobrazu występuje w gminach:

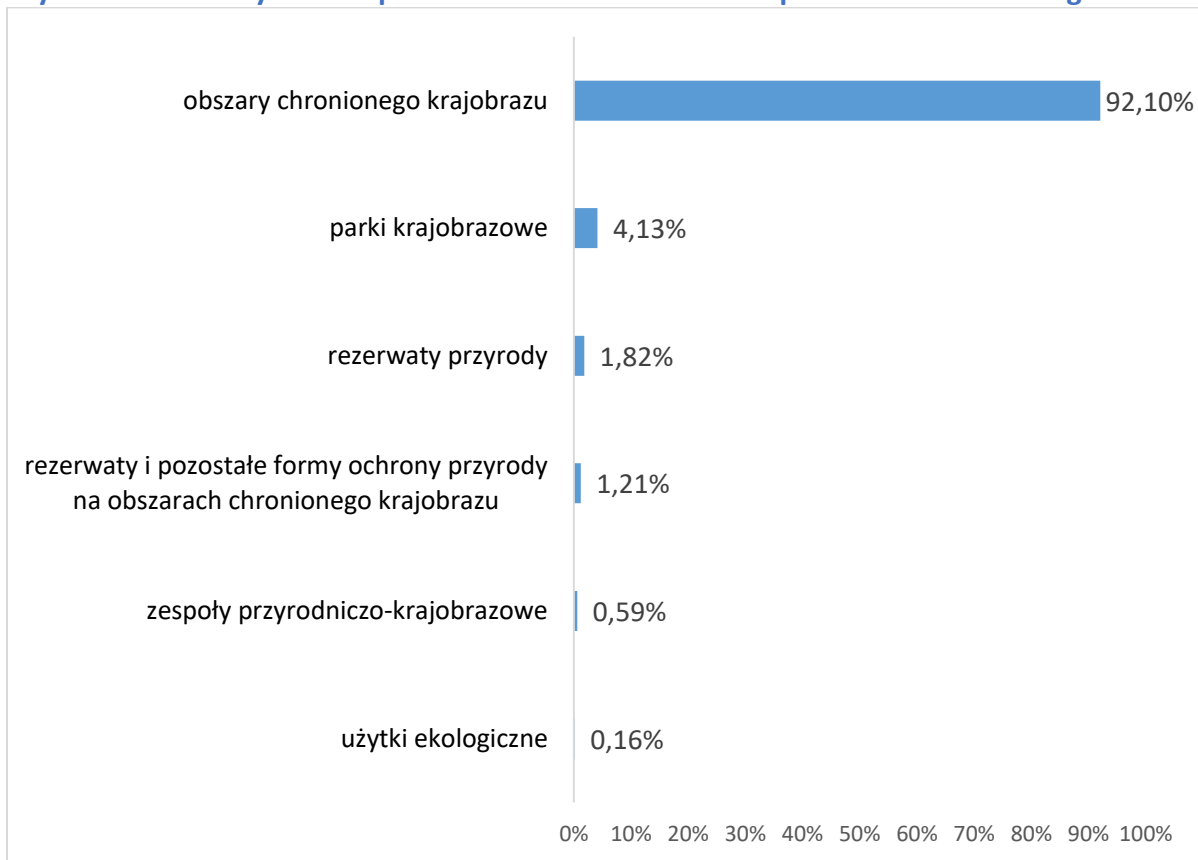
Kobyłka, Marki, Radzymin, Wołomin, Ząbki i Zielonka. Rezerваты przyrody występują w gminach: Jadów, Klembów, Kobyłka, Marki i Zielonka. Park krajobrazowy znajduje się w gminie Jadów, zaś zespół przyrodniczo-krajobrazowy – w gminie Zielonka. Na terenie 2 gmin – Strachówka i Jadów – znajdują się użytki ekologiczne.

Ponadto, po całym obszarze powiatu rozsiane są pomniki przyrody w postaci pojedynczych drzew, grup drzew i alei, a także w postaci głązów narzutowych.

Przez teren powiatu przebiega szereg korytarzy ekologicznych, których zachowanie jest istotne ze względu na ciągłość systemu ochrony przyrody, umożliwiającego prawidłowe nawietrzanie terenów, utrzymanie warunków bioklimatycznych oraz migracje fauny i flory. Duże znaczenie dla przyrody powiatu mają również lasy i zadrzewienia, tereny zieleni urządzonej oraz tereny łąkowe, nadrzeczne i bagienne, doliny rzeczne i tereny zalewowe, a także nieużytki i tereny użytkowane rolniczo.

Wykres 10. Obszary zielone prawnie chronione na terenie powiatu wołomińskiego

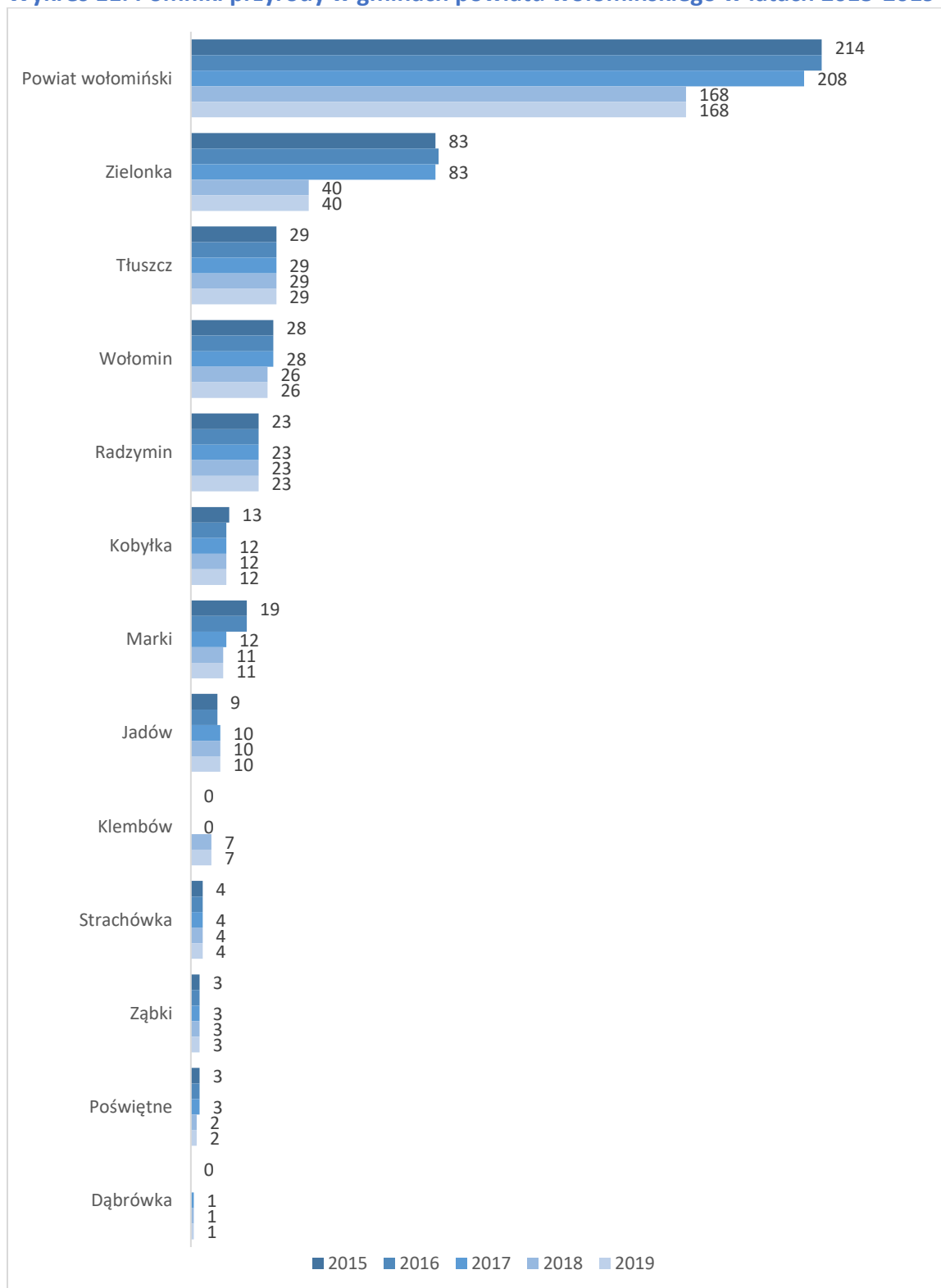

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Największa liczba pomników przyrody znajduje się w gminach: Zielonka, Tłuszcz, Wołomin oraz Radzymin. Liczba obiektów uznawanych za pomniki przyrody spadła jednak w ostatnich latach.

Wykres 11. Pomniki przyrody w gminach powiatu wołomińskiego w latach 2015-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

3.5.2. Obszary NATURA 2000

Obszary Natura 2000 to forma ochrony przyrody wprowadzona w Polsce w 2004 roku. Celem funkcjonowania sieci ekologicznej jest przede wszystkim zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz cennych i zagrożonych gatunków⁵. Warto podkreślić, że na terenie powiatu wołomińskiego znajduje się aż 9 obszarów Natura 2000:

- Białe Błota (PLH140038);
- Dolina Dolnego Bugu (PLB140001);
- Dolina Liwca (PLB140002);
- Krogulec (PLH140008);
- Ostoja Nadbużańska (PLH140011);
- Ostoja Nadliwiecka (PLH140032);
- Poligon Rembertów (PLH140034);
- Strzebla Błotna w Zielonce (PLH140040);
- Torfowiska Czernik (PLH140037).

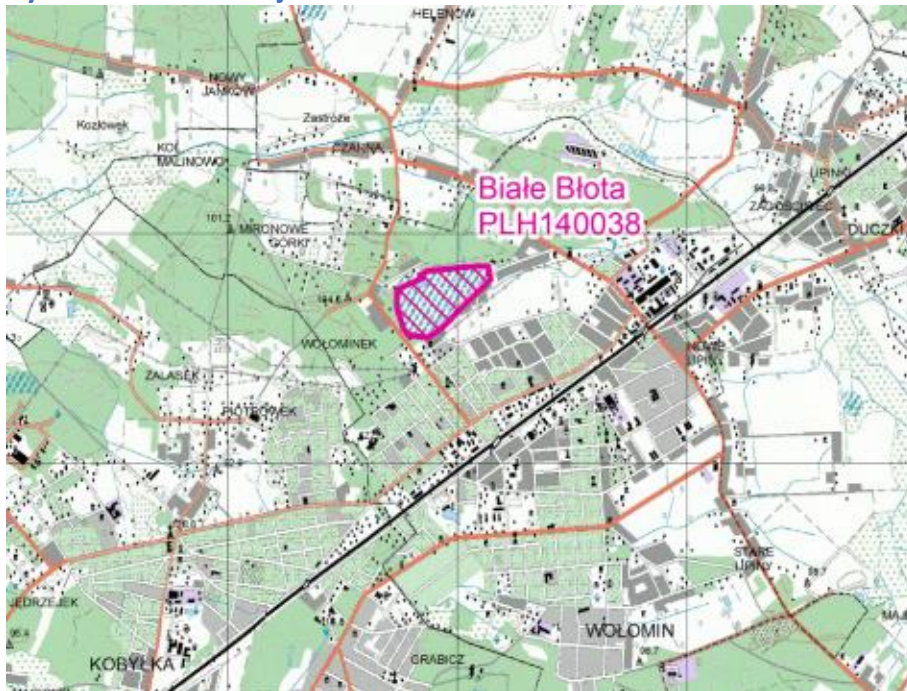
Obszar Natura 2000 Białe Błota zlokalizowany jest w Wołominie. Zajmuje on powierzchnię 31,43 ha i znajduje się mezoregionie Równiny Wołomińskiej⁶. Na terenie dawnego torfowiska zlokalizowanych jest obecnie kilka niewysychalnych zbiorników wodnych, które pokryte są roślinnością szuwarową z dominującym gatunkiem trzciny pospolitej. Obszar Natura 2000 otoczony jest luźną miejską zabudową, a ostoja odwadniana jest za pośrednictwem rowu melioracyjnego uchodzącego do Czarnej Strugi.

---

⁵ <http://www.gdos.gov.pl/o-sieci>

⁶ Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar LH140038.

Rysunek 1. Lokalizacja obszaru Białe Błota

Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

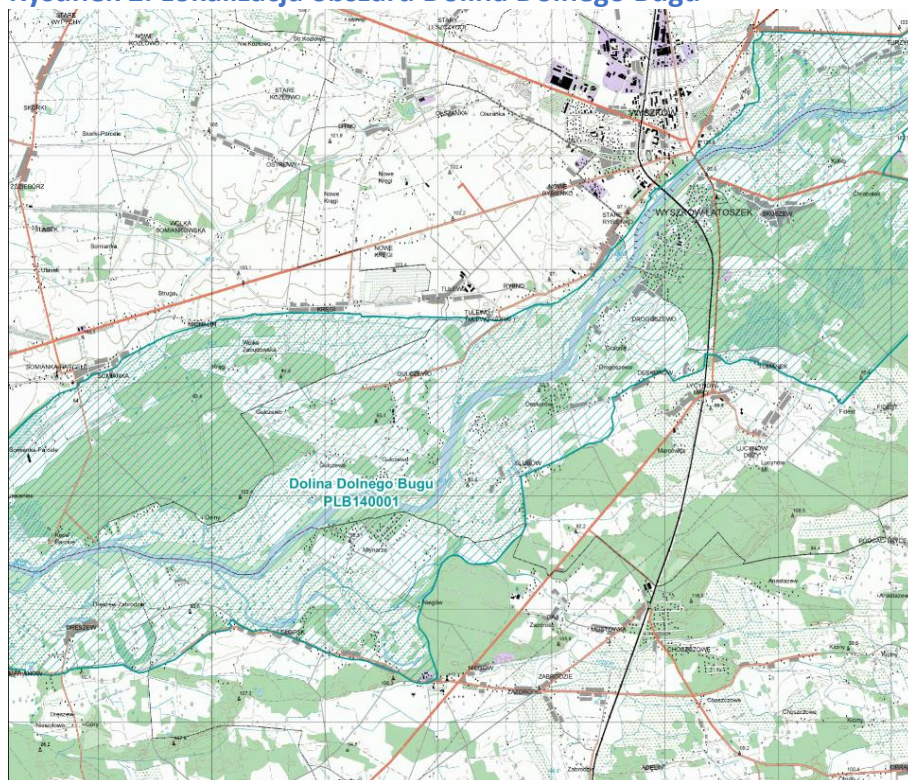
Obszar Natura 2000 Dolina Dolnego Bugu zlokalizowany jest na pograniczu województwa mazowieckiego, podlaskiego i lubelskiego i łącznie zajmuje powierzchnię 74 309,92 ha⁷. Dolina w większości pokryta jest suchymi, ekstensywnie użytkowanymi pastwiskami. Na obszarze tym znajdują się miejsca bagienne, przede wszystkim przy ujściach rzek, dopływów Bugu oraz dawnych koryt rzecznych. W skład obszaru wchodzi także kompleks lasów liściastych.

---

⁷ Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar PLB140001.

Rysunek 2. Lokalizacja obszaru Dolina Dolnego Bugu

Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

* ze względu na wielkość obszaru, na mapie zaznaczony został tylko wybrany fragment.

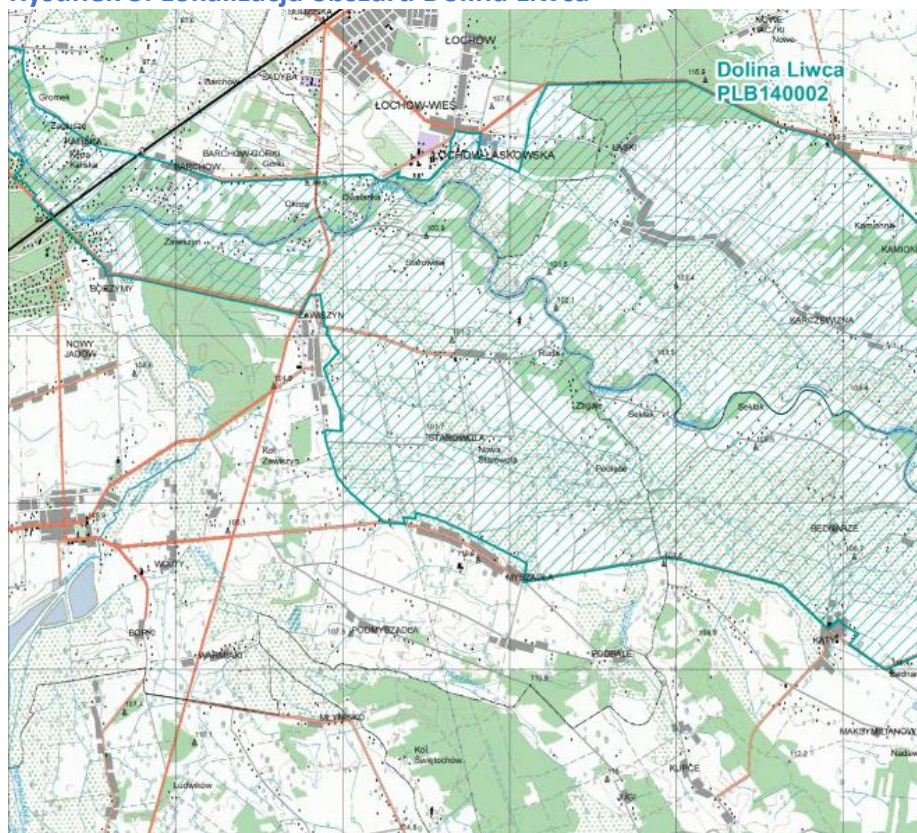
Obszar Natura 2000 Dolina Liwca znajduje się na pograniczu województwa mazowieckiego i lubelskiego, a jego powierzchnia zajmuje 27 431,51 ha⁸. W skład obszaru wchodzi dolina rzeki Liwiec, z łąkami i zalewowymi pastwiskami, które utworzone zostały na zmeliorowanych bagnach. W Dolinie występują także łągi olchowe i olchowo-jesionowe oraz niewielkie kompleksy leśne. Na terenie obszaru znajdują się ponadto trzy kompleksy stawów rybnych.

---

⁸ Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar PLB140002.

Rysunek 3. Lokalizacja obszaru Dolina Liwca

Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

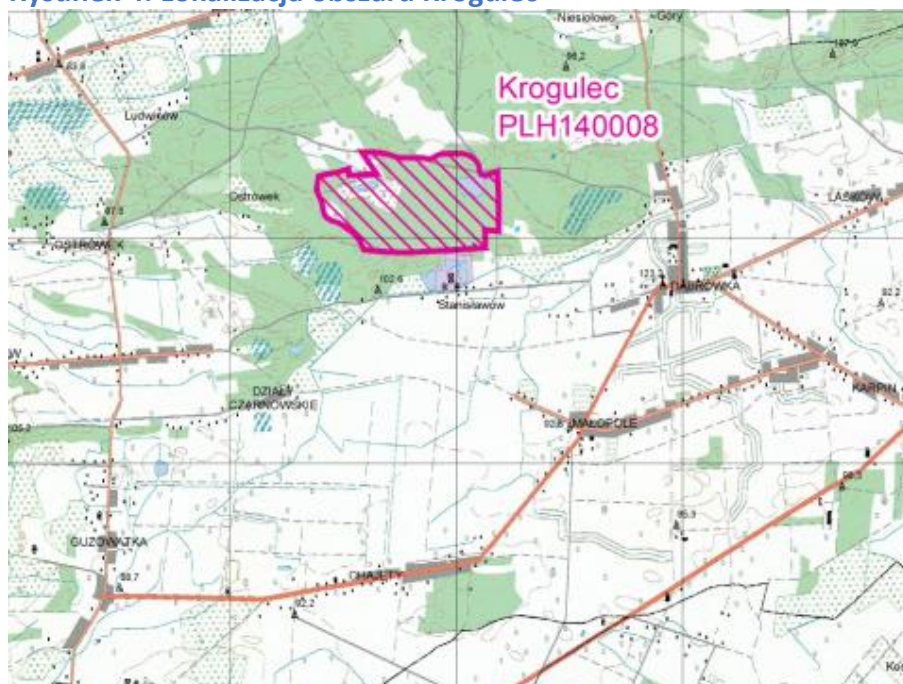
* ze względu na wielkość obszaru, na mapie zaznaczony został tylko wybrany fragment.

Obszar Natura 2000 Krogulec zlokalizowany jest w gminie Dąbrówka, a jego powierzchnia zajmuje 113,11 ha⁹. Na tym terenie znajdują się dwa niewielkie zbiorniki, w tym płytkie jezioro dystroficzne. Jezioro porośnięte jest makrofitami wynurzonymi oraz o liściach pływających i otoczone lasem sosnowym. Brzegi jeziora porośnięte są brzezina bagiennej. Zbiornik Glinianka natomiast stanowi pozostałość rozległego wyrobiska, z którego eksploatowana była glina na potrzeby zlokalizowanej w pobliżu cementowni.

---

⁹ Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar PLH140008.

Rysunek 4. Lokalizacja obszaru Krogulec

Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

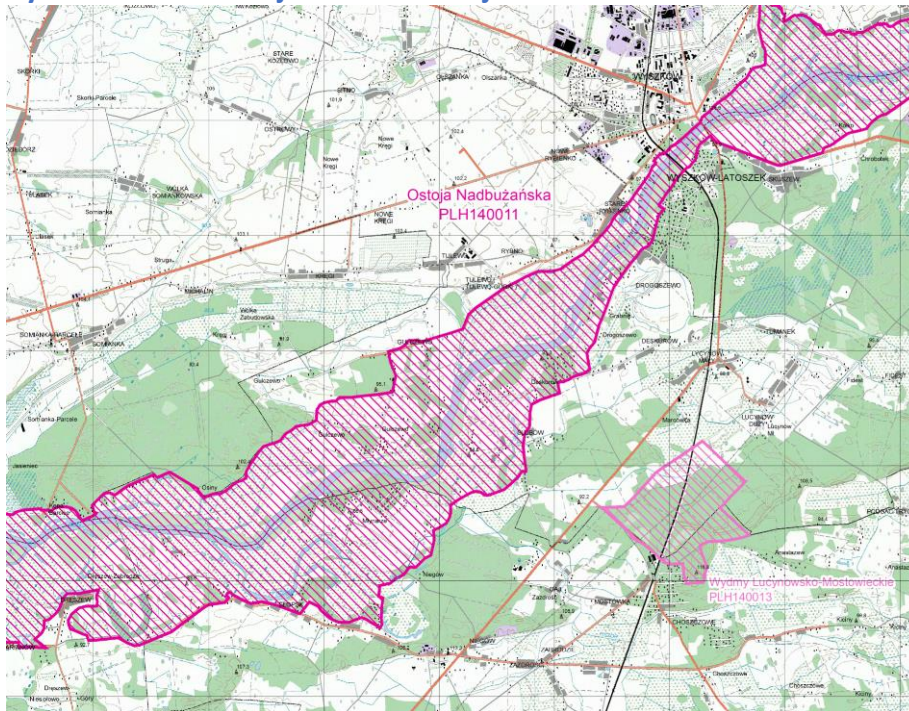
Obszar Natura 2000 Ostoja Nadbużańska zlokalizowany jest na pograniczu województw mazowieckiego, podlaskiego, lubelskiego i zajmuje powierzchnię 46 036,74 ha¹⁰. Dolina w większości pokryta jest suchymi, ekstensywnie użytkowanymi pastwiskami. Przy ujściach rzek, dopływów Bugu oraz dawnych koryt rzecznych znajdują się obszary bagienne. W skład obszaru wchodzi także kompleks lasów liściastych (lasy zajmują niecałe 20% obszaru).

---

¹⁰ Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar PLH140011.

Rysunek 5. Lokalizacja obszaru Ostoja Nadbużańska

Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

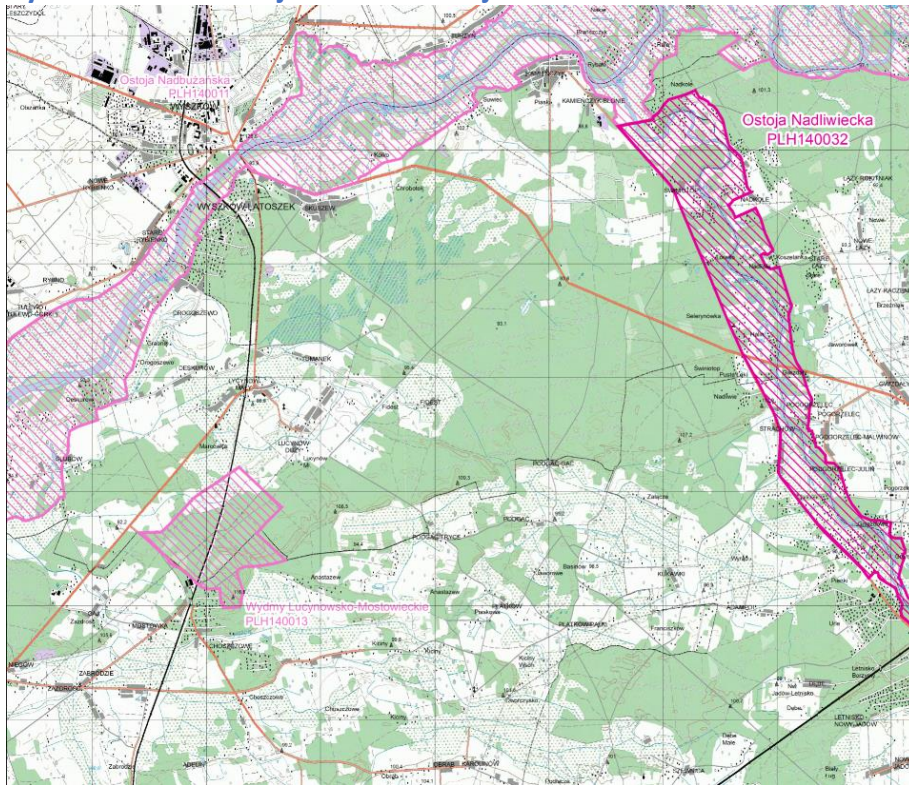
* ze względu na wielkość obszaru, na mapie zaznaczony został tylko wybrany fragment.

Obszar Natura 2000 Ostoja Nadliwiecka zlokalizowany jest w województwie mazowieckim, a jego powierzchnia zajmuje 13 622,72 ha¹¹. Ostoja stanowi jeden z największych dopływów rzeki Bug, gdzie dominują użytki zielone, tworzące mozaikę z lasami łągowymi, olsami, zaroślami wierzbowymi oraz szuwarami. W skład obszaru wchodzi także kompleksy stawów rybnych. Ostoja charakteryzuje się wysoką różnorodnością biologiczną, koncentracją stanowisk chronionych i ginących gatunków roślin, grzybów i zwierząt, różnorodnością siedlisk przyrodniczych oraz funkcją jednego z najważniejszych korytarzy ekologicznych o węzłowym znaczeniu ponad regionalnym.

---

¹¹ Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar PLH140032.

Rysunek 6. Lokalizacja obszaru Ostoja Nadliwiecka

Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

* ze względu na wielkość obszaru, na mapie zaznaczony został tylko wybrany fragment.

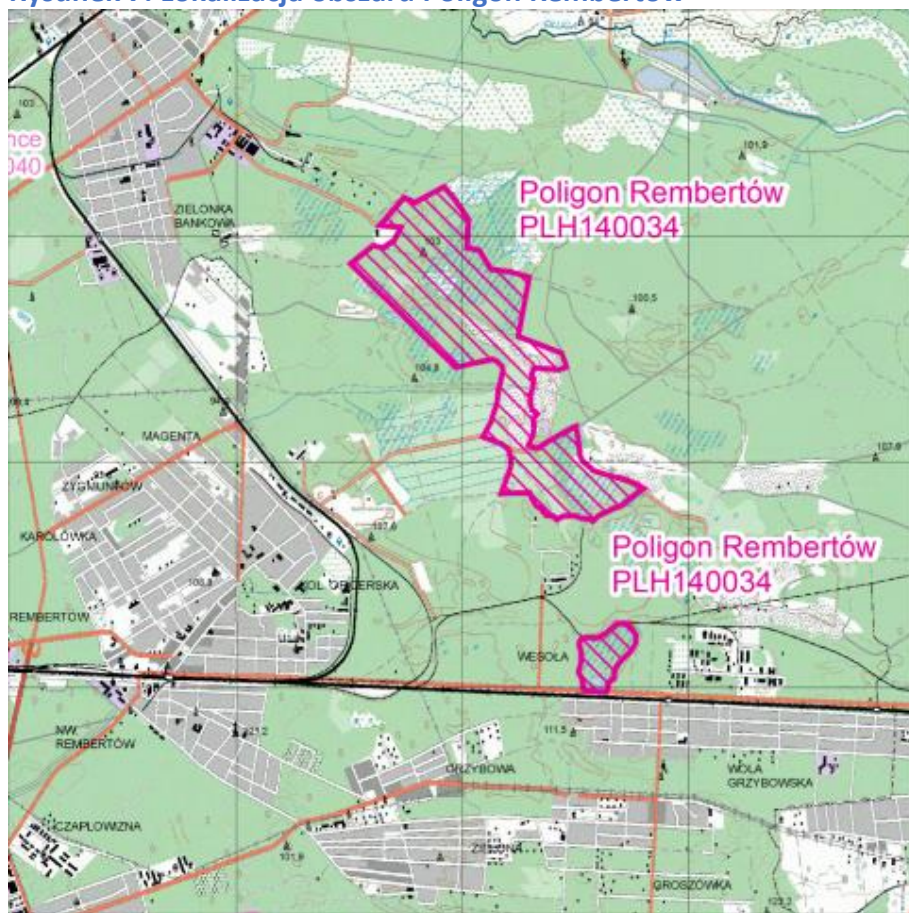
Obszar Natura 2000 Poligon Rembertów zlokalizowany jest w województwie mazowieckim, a jego powierzchnia zajmuje 241,93 ha¹². Obszar położony jest w obrębie kompleksu Lasów Rembertowsko-Okuniewskich. Na tym terenie znajdują się 4 siedliska przyrodnicze, co świadczy o jego dużym znaczeniu. Zbiorowiska leśne zajmują ponad 60% obszaru i są to głównie bory sosnowe. W granicach obszaru znajduje się także rezerwat przyrody "Bagno Jacka" o powierzchni 19,76 ha.

---

¹² Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar PLH140034.

Rysunek 7. Lokalizacja obszaru Poligon Rembertów

Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

Obszar Natura 2000 Strzebla Błotna w Zielonce zlokalizowany jest w powiecie wołomińskim i zajmuje powierzchnie 2,20 ha¹³. Obszar ten jest stanowiskiem priorytetowego gatunku ryby karpowatej, który stanowi źródleśny, izolowany, mały i płytki zbiornik wodny.

---

¹³ Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar PLH140040.

Rysunek 8. Lokalizacja obszaru Strzebla Błotna

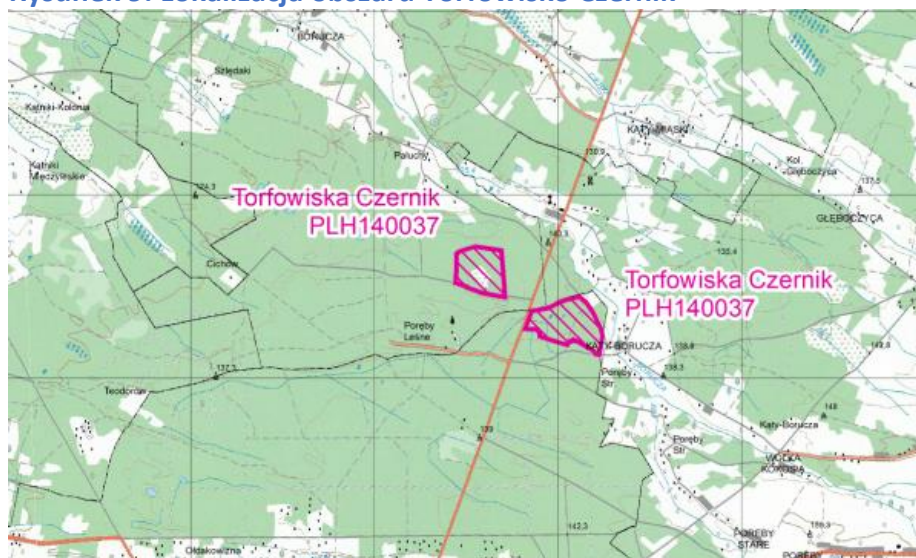
Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

Obszar Natura 2000 Torfowiska Czernik zlokalizowany jest w województwie mazowieckim, a jego powierzchnia zajmuje 53,80 ha¹⁴. Ostoja podzielona została drogą krajową nr 50 i borami sosnowymi, które wchodzą w skład kompleksu leśnego Czernik. Wschodnia część Ostoi nazywana jest Brzozowym Bagnem. Ostoja obejmuje dwie bezodpływowe, zatorfione niecki terenu, otoczone pasmami zwymień porośniętych przez bory sosnowe, z których największe nosi nazwę Góra Wizna. W obniżeniach terenu znajdują się, rzadkie w regionie, kompleksy torfowiskowe.

---

¹⁴ Wszystkie informacje na temat Obszaru Natura 2000 opracowane zostały na podstawie: Natura 2000, Standardowy formularz danych, obszar PLH140037.

Rysunek 9. Lokalizacja obszaru Torfowisko Czernik

Źródło: Natura 2000, Standardowy formularz danych, <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>.

3.5.3. Zanieczyszczenia

Na obszarze powiatu wołomińskiego zidentyfikowano występowanie zanieczyszczeń gazowych powietrza, które są szczególnie uciążliwe dla ludności.

Występowanie **gazowych zanieczyszczeń powietrza** w 2018 roku odnotowano w gminach Marki, Klembów, Tłuszcz oraz Wołomin. W 2019 roku udało się zmniejszyć skalę problemu w gminach Marki oraz Wołomin. Z kolei w gminie Tłuszcz problem ten został wyeliminowany, na co wpływ miała niewątpliwie realizacja projektu pn. „Ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza w Gminie Tłuszcz”. Celem projektu była poprawa jakości powietrza na terenie gminy poprzez ograniczenie emisji zanieczyszczeń i gazów cieplarnianych. W ramach projektu w 72 gospodarstwach domowych wymieniono stare urządzenia grzewcze na piece spalające biomasę i kotły gazowe. Poziom zanieczyszczeń wzrósł jednak nieznacznie w gminie Klembów.

Zanieczyszczenia występujące we wskazanych powyżej gminach dotyczą takich substancji jak dwutlenek siarki, tlen azot, tlenek węgla oraz dwutlenek węgla, przy czym poziom zanieczyszczeń tą ostatnią substancją jest najwyższy.

Emisja zanieczyszczeń gazowych przedstawiona została w poniższej tabeli. Powiat wołomiński emituje tylko 0,12% zanieczyszczeń gazowych w województwie mazowieckim. Zwiększyła się jednak emisja zanieczyszczeń gazowych od 2015 roku, a za największą jej część odpowiada Wołomin. W 2019 roku stężenie zanieczyszczeń tego typu na terenie gminy wynosiło 41 083. Dla porównania, zanieczyszczenie pyłowe powietrza dla całego powiatu było wówczas równe 41 516.

Tabela 11. Emisja zanieczyszczeń gazowych

Nazwa	Ogółem				
	2015 [t/r]	2016 [t/r]	2017 [t/r]	2018 [t/r]	2019 [t/r]
MAZOWIECKIE	28 567 972	28 771 297	29 125 781	31 629 741	32 540 978
Powiat wołomiński	39 760	42 276	44 621	45 331	41 516
Marki	-	-	-	402	330
Klembów	-	-	-	100	103
Tłuszcz	-	-	-	7	0
Wołomin	-	-	-	44 822	41 083

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020)

* Dane dostępne tylko dla wymienionych obszarów.

Zanieczyszczenia pyłowe powietrza pochodzące ze spalania paliw również stanowią największy problem dla gminy Wołomin. W 2019 roku stężenie zanieczyszczeń tego typu na terenie gminy było 27. Gmina odpowiadała za powstawanie całości zanieczyszczeń tego typu w powiecie.

Tabela 12. Emisja zanieczyszczeń pyłowych

Nazwa	Ogółem				
	2015 [t/r]	2016 [t/r]	2017 [t/r]	2018 [t/r]	2019 [t/r]
MAZOWIECKIE	3 890	2 794	2 747	2 582	2 425
Powiat wołomiński	27	23	22	27	27
Wołomin	-	-	-	27	27

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020)

* Dane dostępne tylko dla wymienionych obszarów.

Warto jednak zaznaczyć, że 78,9% zanieczyszczeń pyłowych i 16,9% zanieczyszczeń gazowych jest zatrzymywanych lub neutralizowanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń¹⁵.

3.5.4. Działania podejmowane w ramach edukacji ekologicznej

W tym miejscu należy jeszcze nadmienić, że w całym powiecie prowadzone są działania zmierzające do podniesienia świadomości mieszkańców w zakresie ekologii, jak i ogólnej poprawy ochrony środowiska. Działania te określa Program ochrony środowiska dla powiatu wołomińskiego na lata 2016-2020 z perspektywą do 2023 roku. Jednym z celów Programu jest wykształcenie u mieszkańców powiatu zachowań i nawyków proekologicznych, a także poczucia odpowiedzialności za stan i ochronę środowiska. Do kierunków działań planowanych w ramach tego celu należą:

- Realizacja i aktualizacja do bieżących potrzeb Zintegrowanego Programu Edukacji Ekologicznej w powiecie wołomińskim;
- Opracowanie i wdrożenie gminnych programów edukacji ekologicznej;
- Opracowanie i wydanie Poradnika Dobrych Praktyk Edukacji Ekologicznej, bazującego na dotychczasowych dokonaniach powiatu (zwłaszcza Zespołu Edukacji Ekologicznej) i poszczególnych gmin w tym zakresie;
- Całoroczne i cykliczne działania powiatowego Zespołu Edukacji Ekologicznej: organizacja kampanii informacyjno-edukacyjnych oraz lokalnych akcji służących ochronie środowiska (impres edukacyjnych, warsztatów, spotkań, pogadank i wykładów, konkursów i quizów, zbiórek odpadów problemowych, obserwacji przyrodniczych, wycieczek krajoznawczych, publikacji materiałów edukacyjnych i promujących ekologię, itp.);
- Powołanie Forum dla Edukacji Ekologicznej;
- Rozwój działu dotyczącego edukacji ekologicznej i ochrony środowiska w bibliotekach powiatowych i gminnych;

---

¹⁵ Bank Danych Lokalnych.

- Cykliczne badania stanu świadomości ekologicznej mieszkańców powiatu;
- Pogłębienie współpracy wszystkich grup interesariuszy, w szczególności przedstawicieli pracodawców, organizacji pozarządowych, administracji publicznej w tworzeniu treści kształcenia i określaniu standardów kompetencji w zakresie edukacji ekologicznej Wdrażanie nowych metod uczenia się i nauczania oraz wymiany dobrych praktyk w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju;
- Prowadzenie edukacji ekologicznej w placówkach oświatowych i kulturalnych;
- Tworzenie materiałów oraz nowoczesnych narzędzi edukacyjnych, w tym rozwoju portali internetowych i oferty e-learningu w zakresie ekologii i zrównoważonego rozwoju – stosowanych w środowisku edukacji formalnej i innej niż formalna;
- Rozwój terenowej infrastruktury edukacyjnej (terenowe punkty edukacji ekologicznej - ścieżki edukacyjne, tablice informacyjne, wiaty edukacyjne, gry terenowe, wieże obserwacyjno-widokowe);
- Uruchomienie Mobilnego Centrum Edukacji Ekologicznej i jego prowadzenie;
- Promocja walorów środowiskowych i turystycznych powiatu;
- Kształtowanie proekologicznych postaw konsumenckich: zachęcanie do stosowania oznakowań opakowań produktów przyjaznych dla środowiska, promowanie znaków ekologicznych, promowanie produktów w opakowaniach łatwo poddających się odzyskowi oraz opakowaniach wielokrotnego użytku;
- Informowanie mieszkańców o stanie środowiska i działaniach na rzecz jego ochrony;
- Zapewnienie partycypacji społecznej w sprawach istotnych dla stanu środowiska – prowadzenie badań ankietowych, konsultacji społecznych, strategicznych ocen oddziaływania na środowisko opracowywanych dokumentów i planowanych przedsięwzięć;
- Szkolenia dla pracowników instytucji publicznych w zakresie przepisów o dostępie społeczeństwa do informacji o środowisku;
- Edukowanie mieszkańców w drodze przekazywania informacji bezpośrednich, np. obejmujących ogłoszenie burmistrzów i wójtów gmin zachęcające do udziału w

zbiórce i wyjaśniające cele i korzyści wynikające ze zbiórki selektywnej, zmiany sposobu ogrzewania na bardziej ekologiczny, oszczędzania energii, itp.

Kolejnym z celów założonych w programie jest promocja i stosowanie zielonych zamówień publicznych oraz zielonych zakupów. W ramach tego celu uwzględniono następujące kierunki działań:

- Uwzględnianie kwestii środowiskowych jako kryterium dodatkowego przy procedurze przetargowej;
- Zwiększenie świadomości pracowników urzędów i instytucji dotyczące stosowania kryteriów środowiskowych w zamówieniach publicznych (popularyzacja katalogu kryteriów środowiskowych i zasad ich stosowania oraz przykładów dobrych praktyk);
- Promocja praktyk zielonych zakupów w sektorze prywatnym¹⁶.

4. DIAGNOZA OBECNEGO STANU TURYSTYKI I NAJWAŻNIEJSZYCH CECH WARUNKUJĄCYCH JEJ ROZWÓJ

4.1. TŁO HISTORYCZNE

Ziemie, które wchodzą w skład powiatu wołomińskiego należą do historycznego Mazowsza. Jednak choć wzmianki o nich sięgają czasów Mieszka I, to wydarzenia, które najbardziej wyróżniają powiat na tle innych, miały miejsce znacznie później. Nie bez przyczyny bowiem mówi się o nim Ziemia Norwida i „Cudu nad Wisłą”. Mieszkańcy do dziś pielęgnują szczególnie pamięć o nazywanej „**Cudem nad Wisłą**” **Bitwie Warszawskiej**, która miała miejsce w dniach 14-15.08.1920 roku w pobliżu Ossowa i Radzymina. To wydarzenie zadecydowało, że w 1999 roku ziemię tą odwiedził papież Jan Paweł II, który na Cmentarzu Żołnierzy Polskich 1920 roku

---

¹⁶ Program ochrony środowiska dla powiatu wołomińskiego na lata 2016-2020 z perspektywą do 2023 roku, Wołomin 2016.

w Radzyminie spotkał się z weteranami wojny polsko-bolszewickiej¹⁷. W ramach obchodów rocznicy tych wydarzeń, w powiecie organizowane są liczne imprezy o charakterze patriotycznym, kulturalnym i sportowym. Do najistotniejszych zalicza się **Rekonstrukcję Bitwy Warszawskiej w Ossowie** i Międzynarodowy Półmaraton Uliczny „Cud nad Wisłą”.

W powiecie planowane jest wybudowanie Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Ossowie jako filii Muzeum Wojska Polskiego. Porozumienie dotyczące stworzenia obiektu podpisano w 2017 roku w Centrum Informacji Turystyczno-Historycznej w Ossowie. W centrum inwestycji ma powstać ogród pamięci poległych, nad którym górować będzie budynek muzeum. Jego integralnym elementem będzie amfiteatr, z którego można będzie oglądać rekonstrukcję Bitwy Warszawskiej. Zgodnie z koncepcją, do muzeum prowadzić będzie aleja zwycięstwa. Na szczycie wału obronnego umieszczony zostanie taras z mapą Europy¹⁸. Muzeum ma być gotowe do końca 2023 roku.

Ponadto z historią tego obszaru łączą się postaci wielu sławnych Polaków. Najistotniejszym z nich jest wybitny poeta **Cyprian Kamil Norwid**, który okres dzieciństwa i wczesnej młodości spędził w Głuchach koło Dąbrówki. Pamięć o nim do dnia dzisiejszego pielęgnowana jest m.in. dzięki stałej wystawie w Pałacu w Chrzęsnem. „Vademecum – w korowodzie weselnym rodziców Cypriana Norwida” to cykliczne plenerowa impreza, przypominająca o ślubie Ludwiki Zdzieborskiej i Jana Norwida. Rodzice poety poznali się w Strachówce i tam w czasie wiosny ceremonia zaślubin jest celebrowana. Impreza ta organizowana jest przez Stowarzyszenie Rzeczpospolita Norwidowska. Ponadto, corocznie w Gminnym Centrum Kultury w Dąbrówce urządany jest Konkurs Poetycki „Cyprian Kamil Norwid – Poeta Naszej Ziemi”, przeznaczony dla uczniów ze szkół podstawowych i średnich powiatu wołomińskiego oraz szkół norwidowskich powiatów sąsiednich. W ramach konkursu uczestnicy prezentują wybrane utwory Norwida w jednej z następujących kategorii: recytacja indywidualna, teatr jednego

---

¹⁷ Powiat Wołomiński, <https://www.wyprawaznaturaikultura.com.pl/powiat-wolominski/> (dostęp: 11.09.2020).
¹⁸ Ossów 1920, <http://www.ossow1920.pl/index.php/zywe-muzeum/budujemy-muzeum> (dostęp: 11.09.2020).

aktora, teatr poezji, poezja śpiewana. Specjalną nagrodą jest statuetka przedstawiająca postać idącego, zamyszonego poety¹⁹.

W Wołominie mieszkali również Zofia i Wacław Nałkowski, a także aktorzy Józef Orwid i Michał Znicz, dyrygent Bohdan Wodiczko czy Wiera Gran – polska piosenkarka okresu międzywojennego. W Ostrówku z kolei mieści się Dom Św. Faustyny²⁰.

4.2. POTENCJAŁ TURYSTYCZNY

Powiat cechuje się dużym potencjałem turystycznym, m.in. ze względu na atrakcyjną lokalizację w centrum Mazowsza, w bezpośrednim sąsiedztwie m. st. Warszawy, dzięki czemu pełni funkcję wypoczynkową dla mieszkańców stolicy. O potencjale tym decyduje także wspomniana już bogata historia i związana z nią oferta turystyczna oraz walory przyrodnicze. Wielką równinę urozmaicają lasy, zagajniki i wydmy oraz rzeki o malowniczych dolinach. Spośród dzieł człowieka powiat wyróżniają zabytkowe świątynie, pałace oraz dworki szlacheckie²¹.

Miasta Marki, Kobyłka, Zielonka i Ząbki oraz gminy Wołomin, Tłuszcz i Radzymin, to ośrodki miejskie, będące swego rodzaju zapleczem metropolii warszawskiej. Pozostałe gminy, tj. Jadów, Strachówka, Poświętne, Dąbrówka i Klembów, to malownicze obszary wiejskie. Mieszczące się w dolinach rzek Liwiec, Bug, Rządza oraz Czarna, stanowią doskonałe miejsce do uprawiania wycieczek rowerowych czy agroturystyki, jak i na weekendowy wypoczynek²².

Za dodatkowy atut należy uznać duże tereny leśne pełne ptactwa i dzikich zwierząt, jak np. lasy gminy Klembów, tworzące największy i najstarszy rezerwat na terenie powiatu – rezerwat Dębina, czy torfowiskowy rezerwat Śliże, gdzie znaleźć można wiele chronionych gatunków

---

19

<https://powiat-wolominski.pl/pliki/aktualnosci/test/zdjecia%20gmin%20turystyka/publikacje/Powiat%20Wo%C5%82omin%CC%81ski%20album%202016.pdf> (dostęp: 25.09.2020).

20 Zaproszenie do powiatu, <http://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/180> (dostęp: 11.09.2020).

21 Zaproszenie do powiatu, <http://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/180> (dostęp: 11.09.2020).

22 Zaproszenie do powiatu, <http://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/180> (dostęp: 11.09.2020).

roślin. Kolejnym z rezerwatów jest rezerwat Grabicz, obejmujący lasy na terenie Kobyłki, a którego najcenniejszym elementem przyrodniczym są wiekowe drzewa – pomniki przyrody²³.

Działalnością kulturalną w powiecie wołomińskim zajmuje się m.in. Powiatowe Centrum Kultury Fabryczka. Instytucja ta powstała na bazie Ośrodka Dokumentacji Etnograficznej, który kontynuował działania założonej w latach 90. Powiatowej Galerii Zabytków „Korozja i Kolor”. Od lipca 2020 roku instytucja funkcjonuje jako Powiatowe Centrum Kultury Fabryczka. Jej misją jest wszechstronna, wielokierunkowa działalność kulturalna, społeczna i edukacyjna. Placówka organizuje bądź współorganizuje szereg różnorodnego typu działań z zakresu sztuk plastycznych, muzycznych i teatralnych, biorąc tym samym udział w tworzeniu i realizowaniu polityki kulturalnej powiatu. Strategia działalności Powiatowego Centrum Kultury Fabryczka zakłada animowanie oraz popularyzowanie lokalnej, amatorskiej twórczości artystycznej, a także upowszechnianie kultury i twórczości profesjonalnych, uznanych artystów²⁴.

Jednym z najistotniejszych wydarzeń kulturalnych, które cyklicznie odbywa się na terenie powiatu wołomińskiego jest Międzynarodowy Festiwal Perła Baroku – Koncerty Mistrzów. Jest to wydarzenie, które skupia przyjezdnych nie tylko z kraju, ale i z zagranicy. Festiwal odbywa się corocznie od 2007 roku w bazylice Świętej Trójcy w Kobyłce, jednym z cenniejszych polskich zabytków budownictwa sakralnego XVIII wieku ²⁵. Spośród wydarzeń muzycznych popularnością cieszy się również Festiwal „Pogodne wieczory” w Urlach, stały punkt wakacyjnych wydarzeń kulturalnych, organizowany przez Stowarzyszenie Przyjaciół Kultury w Urlach i Lasy Państwowe²⁶.

Powiat stanowi interesujące miejsce nie tylko ze względu na bogatą historię i walory przyrodnicze, ale daje również wiele możliwości, jeśli chodzi o aktywne formy wypoczynku. Warto tu wspomnieć o rozbudowanej sieci szlaków rowerowych czy potencjale turystycznym

---

²³ Zaproszenie do powiatu, <http://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/180> (dostęp: 11.09.2020).

²⁴ Powiatowe Centrum Kultury Fabryczka, <https://fabryczka.com.pl/o-nas/> (dostęp: 25.09.2020).

²⁵ Perła Baroku, <https://perlabaroku.pl/festiwal-2020/> (dostęp: 11.09.2020).

²⁶ <https://www.wyprawaznaturaikultura.com.pl/ciekawostki/#1462794208153-e881293d-391a> (dostęp: 14.09.2020).

w zakresie atrakcji wodnych, który wciąż jest rozwijany. M.in. w jednej z wsi gminy Dąbrówka, w Kuligowie nad Bugiem w okresie wakacyjnym można udać się rejs katamaranem po Bugu i Narwi. Również brzeg rzeki Liwiec stanowi doskonałe miejsce dla letników, którzy chcą opalać się lub zażyć kąpieli – woda nie jest głęboka, a nurt spokojny, dzięki czemu zabawy w wodzie nadają się tak dla dorosłych, jak i dzieci.

Warto w tym miejscu jeszcze wspomnieć, że gminy położone w pobliżu miasta Warszawy stają się coraz częściej kierunkiem migracji mieszkańców stolicy, którzy zmęczeni pędem miasta wolą dojeżdżać do pracy w centrum ze spokojniejszych okolic. Gminy położone nieco dalej rozwijają się natomiast turystycznie, zapewniając bogatą i ciekawą ofertę przyjezdnym. Na rozwój tych miejscowości wpływa też wzrost liczby tzw. „drugich domów”, tj. domów letniskowych. W ostatnim czasie, ze względu na obostrzenia wprowadzane w celu przeciwdziałania epidemii COVID-19, na popularności straciły wycieczki zagraniczne, a celem wielu turystów stały się destynacje krajowe. Chcąc ograniczyć kontakt z innymi osobami (np. w hotelach) pożądanym rozwiązaniem stały się właśnie domki letniskowe, w których nie są im narzucane reżimy sanitarne a sam pobyt nie wiąże się z ryzykiem konieczności odbycia kwarantanny. Od początku pandemii zaczęto odnotowywać wzrost zainteresowania kupnem tego rodzaju obiektów. Za najczęstszych kupców uznaje się osoby w wieku 50+, które z jednej strony poszukują możliwości bezpiecznego spędzenia wakacji, a z drugiej chcą zagwarantować sobie miejsce, w które będą mogli wybierać się przechodząc na emeryturę. Istotną grupą poszukującą tego typu obiektów są również rodziny z dziećmi, gdyż ta forma spędzania wolnego czasu cechuje się (wobec kilkusobowej rodziny) najwyższą wygodą i odpowiednim stosunkiem ceny do warunków spędzenia wakacji²⁷.

Te i inne walory powiatu wołomińskiego stanowią o tym, że jest on atrakcyjnym miejscem wypoczynkowym, zarówno na weekendowy wyjazd, jak i na dłuższe wakacje.

---

²⁷ *Wzrost popularności domków letniskowych*, Centrum Nieruchomości, <https://www.centrum-nieruchomosciwaw.pl/wzrost-popularnosci-domkow-letniskowych/>

1.1.1. Baza noclegowa

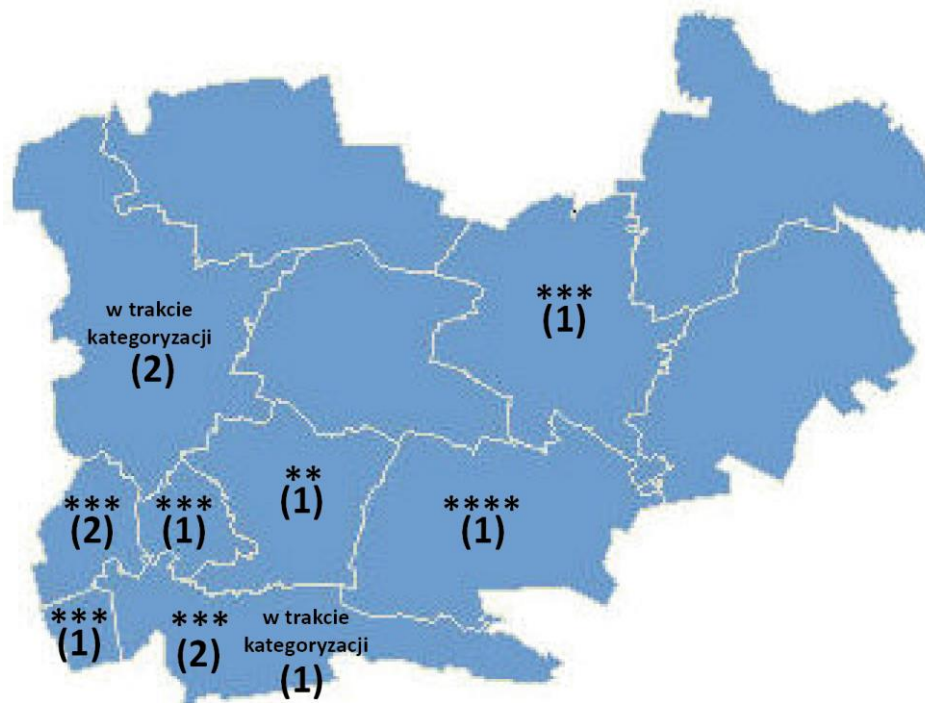
Powiat wołomiński dysponuje szeroką ofertą bazy noclegowej. Na obszarze powiatu znajduje się 12 obiektów noclegowych (hotelu bądź moteli):

- 1 hotel 4-gwiazdkowy (w Gminie Poświętne);
- 6 hoteli 3-gwiazdkowych (w Gminach Kobylka (1), Marki (1), Ząbki (1), Zielonka (2), Tłuszcz (1));
- 1 hotel 2-gwiazdkowy (w Gminie Wołomin);
- 1 motel 3-gwiazdkowy (w Gminie Marki);
- 3 motele w trakcie kategoryzacji (w Gminach Radzymin (2) i Zielonka (1)).

Na przestrzeni lat 2015-2019 liczba obiektów noclegowych wzrosła – powstał 1 hotel 4-gwiazdkowy, 1 hotel 3-gwiazdkowy oraz 1 motel. Rozmieszczenie obiektów noclegowych w poszczególnych gminach przedstawia poniższa mapa (przy czym 3 obiekty pozostają w procesie kategoryzacji).

Mapa 5. Rozmieszczenie turystycznych obiektów noclegowych w powiecie wołomińskim wg kategorii obiektu

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020). (znak zapytania oznacza obiekty w trakcie kategoryzacji, liczba gwiazdek odpowiada zaś standardowi obiektu noclegowego).

W powiecie wołomińskim znajduje się 20 obiektów noclegowych²⁸, które oferują łącznie 1 091 miejsc noclegowych. Najwięcej obiektów mieści się w gminach: Marki, Kobyłka, Zielonka, Radzymin.

Tabela 13. Turystyczne obiekty noclegowe wg rodzajów

Nazwa	Obiekty ogółem VII					Miejsca noclegowe ogółem VII				
	2015 [ob.]	2016 [ob.]	2017 [ob.]	2018 [ob.]	2019 [ob.]	2015 [msc.]	2016 [msc.]	2017 [msc.]	2018 [msc.]	2019 [msc.]
MAZOWIECKIE	486	528	554	614	626	48 982	53 429	56 704	62 745	64 402
Powiat wołomiński	16	16	18	21	20	651	804	902	1 100	1 091
Kobyłka	3	3	3	3	3	116	117	117	117	115

²⁸ Zgodnie z definicją GUS, w skład obiektów noclegowych wchodzi: obiekty hotelowe, obiekty noclegowe krótkotrwałego zakwaterowania, kempingi, pola biwakowe,

Nazwa	Obiekty ogółem VII					Miejsca noclegowe ogółem VII				
	2015 [ob.]	2016 [ob.]	2017 [ob.]	2018 [ob.]	2019 [ob.]	2015 [msc.]	2016 [msc.]	2017 [msc.]	2018 [msc.]	2019 [msc.]
Marki	4	3	3	4	4	117	112	102	129	129
Ząbki	1	1	2	2	2	72	72	108	108	149
Zielonka	2	3	3	3	3	143	218	217	221	216
Dąbrówka	1	0	0	0	0	17	0	0	0	0
Jadów	0	1	1	1	0	0	50	55	55	0
Klembów	0	0	0	1	1	0	0	0	46	46
Poświętne	0	1	1	1	1	0	59	59	95	107
Radzymin	2	2	2	3	3	39	39	51	138	130
Radzymin - obszar wiejski	2	2	2	3	3	39	39	51	138	130
Tłuszcz	1	0	1	1	1	60	0	64	62	62
Tłuszcz - miasto	1	0	1	1	1	60	0	64	62	62
Wołomin	2	2	2	2	2	87	137	129	129	137
Wołomin - miasto	2	2	2	2	2	87	137	129	129	137

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020)

W poniższej tabeli przedstawiono najważniejsze wskaźniki związane z obiektami noclegowymi w powiecie wołomińskim. W ostatnich latach zwiększyła się zarówno liczba miejsc noclegowych przypadających na każde 1000 osób (z około 9 do blisko 12 w okresie od 2015 do 2019 roku), jak i liczba udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 osób (z 336 w 2015 roku do ponad 464 w roku 2019). Warto również zwrócić uwagę na wzrost liczby noclegów udzielonych turystom zagranicznym w turystycznych obiektach noclegowych w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców (wzrost z 381 do 653 w analizowanym okresie). Ogółem, w okresie od 2015 do 2019 roku wzrósł poziom wszystkich uwzględnionych wskaźników.

Tabela 14. Turystyczne obiekty noclegowe – wskaźniki

Miejsca noclegowe na 1000 ludności [msc]					
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	9,17	9,97	10,55	11,64	11,90
Powiat Wołomiński	2,79	3,39	3,76	4,51	4,41
Udzielone noclegi na 1000 ludności					
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	1 323,70	1 519,26	1 652,83	1 743,18	1 794,33
Powiat Wołomiński	336,00	373,62	409,05	447,20	464,06

Miejsca noclegowe na 1000 ludności [msc]					
	Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności [osoba]				
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	768,98	884,45	947,77	989,83	1 023,05
Powiat Wołomiński	211,00	223,10	259,30	287,02	286,63
Miejsca noclegowe całoroczne na 1000 ludności [msc]					
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	8,48	9,35	9,80	10,93	11,20
Powiat Wołomiński	2,79	3,18	3,53	4,29	4,41
Udzielone noclegi ogółem I - XII na 10000 ludności					
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	13 237	15 193	16 528	17 432	17 943
Powiat Wołomiński	3 360	3 736	4 090	4 472	4 641
Noclegi udzielone turystom krajowym w turystycznych obiektach noclegowych ogółem na 10 tys. mieszkańców					
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	8 823	10 008	10 914	11 601	12 154
Powiat Wołomiński	2 979	3 380	3 632	3 910	3 988
Udzielone noclegi turystom zagranicznym w turystycznych obiektach noclegowych na 10 tys. mieszkańców					
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	4 414	5 185	5 614	5 831	5 790
Powiat Wołomiński	381	356	458	562	653
Turystyczne obiekty noclegowe ogółem na 10 tys. ludności					
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	0,9	1,0	1,0	1,1	1,2
Powiat Wołomiński	0,7	0,7	0,7	0,9	0,8
Turystyczne obiekty noclegowe (bez obiektów hotelowych)					
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Mazowieckie	178	189	209	254	256
Powiat Wołomiński	3	3	3	6	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020)

Zmniejszył się natomiast stosunek liczby udzielonych noclegów lub wynajętych pokoi do nominalnej liczby miejsc noclegowych lub pokoi w danym roku. W 2019 roku stopień wykorzystania miejsc noclegowych wyniósł 29,8%, co oznacza spadek o 4,1 p.p.

Tabela 15. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych ogółem

Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
MAZOWIECKIE	43,0	43,9	45,9	44,6	44,0
Powiat wołomiński	33,9	32,8	33,0	30,6	29,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020)

W związku z tym, zmniejszyła się także dynamika miejsc noclegowych całorocznych. Mimo to jednak nadal pozostaje ona na wysokim poziomie. W 2019 roku najwyższy wskaźnik dynamiki odnotowany został w gminie Ząbki i gminie Poświętne.

Tabela 16. Dynamika liczby miejsc noclegowych całorocznych (rok poprzedni = 100)

Nazwa	Ogółem				
	2015	2016	2017	2018	2019
MAZOWIECKIE	102,3	110,5	105,1	112,0	102,8
Powiat wołomiński	120,6	115,8	112,3	123,4	104,4
Kobyłka	119,6	100,9	100,0	100,0	98,3
Marki	99,2	95,7	91,1	126,5	100,0
Ząbki	100,0	100,0	150,0	100,0	138,0
Zielonka	100,0	152,4	99,5	101,8	97,7
Dąbrówka	85,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Klembów	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Poświętne	0,0	0,0	100,0	161,0	112,6
Radzymin	68,4	100,0	130,8	270,6	94,2
Tłuszcz	0,0	0,0	0,0	96,9	100,0
Wołomin	263,6	157,5	94,2	100,0	106,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020)

Prócz tego, na obszarze powiatu występują liczne gospodarstwa agroturystyczne, które również oferują noclegi.

Należy wskazać, że obiekty noclegowe znajdujące się na terenie powiatu posiadają liczne udogodnienia, takie jak:

- Boisko do siatkówki lub koszykówki;
- Boisko do piłki nożnej;
- Basen kryty;
- Sauna;

- Zabiegi spa (prowadzone przez dyplomowanych terapeutów, w ofercie znajdują się zarówno masaże klasyczne, jak i lecznicze oraz szeroki zakres zabiegów pielęgnacyjnych);
- Zabiegi rehabilitacyjne;
- Zajęcia rekreacyjne prowadzone przez instruktora;
- Stół do bilardu z wyposażeniem;
- Wypożyczalnia sprzętu pływającego;
- Wypożyczalnia sprzętu turystycznego (np. Rowery, kijki do *nordic walking*, narty, łyżwy, rolki);
- Pokój zabaw dla dzieci;
- Hipodrom/stadnina koni w obiekcie.

Większość obiektów posiada również udogodnienia dla osób z niepełnosprawnością, tj.:

- Pochylnię wjazdową;
- Automatycznie otwierane drzwi;
- Windę przystosowaną do potrzeb osób z niepełnosprawnością;
- Parking z wyznaczonymi miejscami dla osób z niepełnosprawnością ruchową.

Łącznie, obiekty hotelowe powiatu wołomińskiego oferują **24 sale konferencyjne**, mogące pomieścić **2 540 osób** (w zależności od kategorii obiektu sale konferencyjne są obliczone na 40 do nawet 1 250 osób). Część obiektów zapewnia również obsługę techniczną podczas organizacji spotkań. Wszystkie powyższe czynniki, w połączeniu z bliskością Warszawy oraz dobrym połączeniem komunikacyjnym, powodują, że obiekty hotelowe w powiecie wołomińskim mają szansę zostać centrami konferencyjnymi wykorzystywanymi przez regionalne środowiska biznesowe.

W tym miejscu należy jeszcze zwrócić uwagę na nierównomierny rozwój powiatu, czy raczej, rozwój w różnych kierunkach. Gminy znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji warszawskiej stają się atrakcyjnymi terenami do zasiedlenia przez mieszkańców stolicy. Coraz popularniejsze stają się przeprowadzki poza teren miasta, tak, by po pracy móc odpocząć

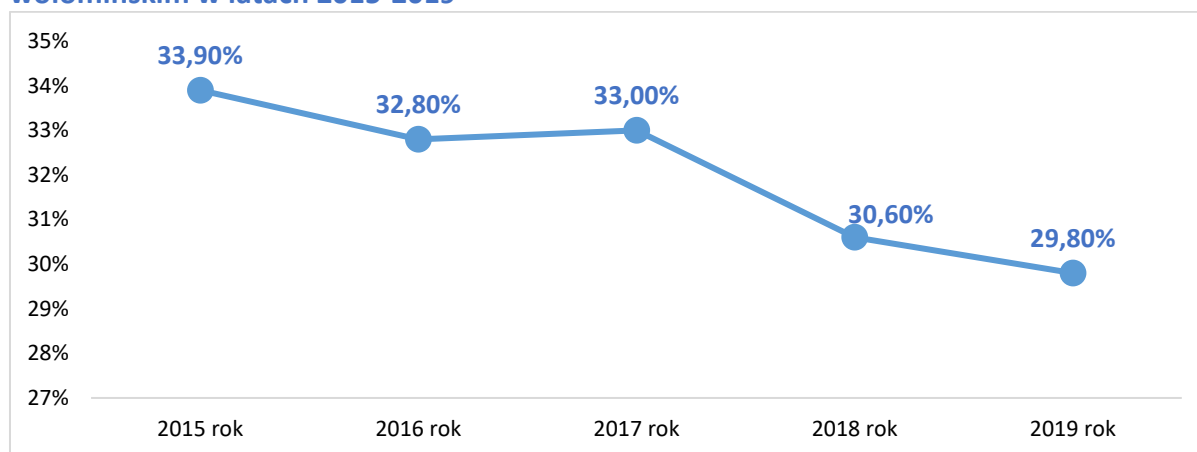

z dala od jego tłoku i atmosfery pośpiechu. Gminy położone nieco dalej, stawiają natomiast na rozwój turystyki i oferty z tym związanej, równocześnie w coraz większym stopniu rezygnując z mniej opłacalnej działalności rolniczej.

1.1.2. Liczba turystów

Na przestrzeni lat nastąpił spadek wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych o ponad 4 p. p. Może to stanowić wynik wzrostu popularności rynku Airbnb, który jest wykorzystywany również w przypadku miejscowości powiatu wołomińskiego, jak i zwiększenie się liczby dostępnych miejsc noclegowych w ostatnich latach. Rocznie w powiecie wołomińskim wykorzystuje się średnio co trzecie miejsce noclegowe.

Wykres 12. Poziom wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych w powiecie wołomińskim w latach 2015-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Należy wskazać na wzrost zainteresowania turystów zagranicznych odwiedzeniem powiatu wołomińskiego. Na przestrzeni lat 2015-2019 liczba turystów zagranicznych odwiedzających powiat zwiększyła się o 3 810 osób (wzrost o 40,4%). Nominalnie zainteresowanie wzrosło najbardziej miejscowościami Zielonka, Tłuszcz i Ząbki.

Tabela 17. Liczba turystów zagranicznych w gminach powiatu wołomińskiego w latach 2015-2019

Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Jadów	0	20	0	0	0
Wołomin	0	0	0	15	5
Poświętne	0	136	241	236	145
Kobyłka	273	265	244	102	208
Klembów	0	0	0	74	326
Ząbki	320	233	341	401	591
Radzymin	790	689	995	936	1195
Marki	1924	2342	2727	1944	1744
Zielonka	905	1751	2351	2321	2591
Tłuszcz	1408	280	795	2926	2625
Powiat wołomiński	5620	5716	7694	8955	9430

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Wzrosła również liczba noclegów udzielanych turystom zagranicznym – ogółem dla powiatu nastąpił wzrost pod tym względem o 7 255 noclegów.

Tabela 18. Liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym

Obszar	2015	2016	2017	2018	2019
Kobyłka	1 015	750	726	639	678
Marki	2 527	2 978	3 489	2 816	2 790
Ząbki	762	526	620	801	1 202
Zielonka	1 706	2 509	3 665	3 293	4 140
Jadów	0	20	0	0	0
Klembów	0	0	0	134	357
Poświętne	0	298	454	393	205

Radzymin	972	963	1 156	1 890	3 527
Tłuszcz	972	963	1 156	1 890	3 527
Wołomin	1 901	401	891	3 687	3 218
Powiat wołomiński	8 883	8 445	11 001	13 699	16 138

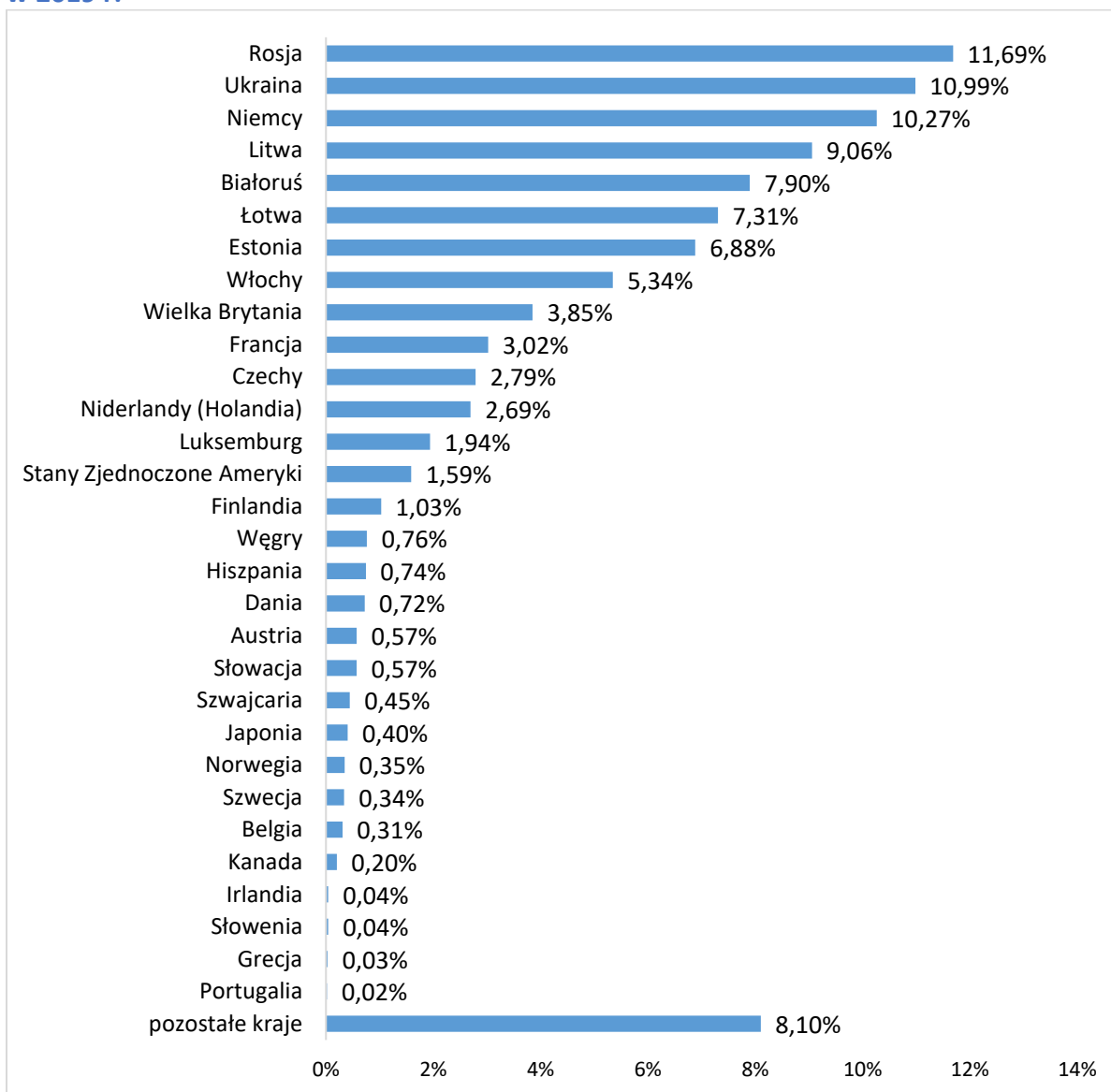
Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

W 2019 roku powiat był odwiedzany najliczniej przez turystów zagranicznych pochodzących z Rosji oraz Ukrainy – łącznie udział osób z tych krajów wśród turystów zagranicznych wynosił wówczas 22,68%. Co dziesiąta osoba odwiedzająca region pochodziła z Niemiec (10,27%). Duże zainteresowanie regionem odnotowano również wśród turystów pochodzących z krajów nadbałtyckich (Litwa, Łotwa, Estonia) oraz z Białorusi. Osoby z tych krajów stanowiły łącznie 31,5% odwiedzających powiat turystów zagranicznych.

Wykres 13. Turyści zagraniczni odwiedzający powiat wołomiński według kraju pochodzenia w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 09.07.2020).

Warto jednak zaznaczyć, że największy wzrost liczby turystów w latach 2015-2019 nastąpił wśród turystów z:

- Ukrainy (w 2019 roku o 749 więcej turystów w porównaniu do roku 2015);
- Rosji (w 2019 roku o 665 więcej turystów w porównaniu do roku 2015);
- Białorusi (w 2019 roku o 342 więcej turystów w porównaniu do roku 2015);

- Wielkiej Brytanii (w 2019 roku o 324 więcej turystów w porównaniu do roku 2015);
- Łotwy (w 2019 roku o 317 więcej turystów w porównaniu do roku 2015);

Tabela 19. Turyści zagraniczni odwiedzający powiat wołomiński według kraju pochodzenia w latach 2015-2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Rosja	437	363	666	1 033	1 102
Ukraina	287	580	991	954	1 036
Niemcy	837	823	930	981	968
Litwa	962	983	976	1 177	854
Białoruś	403	444	598	724	745
Łotwa	372	291	493	650	689
Estonia	605	332	586	919	649
Włochy	339	224	267	181	504
Wielka Brytania	39	265	231	299	363
Francja	83	93	139	252	285
Czechy	159	238	243	274	263
Niderlandy (Holandia)	25	62	77	55	254
Luksemburg	0	0	0	12	183
Stany Zjednoczone Ameryki	12	84	131	177	150
Finlandia	73	22	68	110	97
Węgry	53	52	56	79	72
Hiszpania	25	51	80	46	70
Dania	84	12	26	27	68
Austria	148	48	13	43	54
Słowacja	36	30	52	83	54
Szwajcaria	7	14	10	68	42
Japonia	5	8	22	12	38
Norwegia	10	5	7	6	33
Szwecja	82	31	27	13	32
Belgia	32	26	24	76	29
Kanada	6	1	2	11	19
Irlandia	4	8	7	1	4
Słowenia	16	10	66	24	4
Grecja	3	36	59	13	3
Portugalia	3	86	68	11	2
Cypr	2	0	0	0	0
Malta	0	0	0	0	0
pozostałe kraje	471	494	779	644	764

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk Banku Danych Lokalnych (dostęp: 24.08.2020).

Powyższa analiza ukazuje, że obiekty noclegowe, jak i szerzej – branża turystyczna, powinny oferować usługi nastawione na turystów z krajów sąsiedzkich zza wschodniej granicy Polski i z Niemiec. Turyści tacy stanowią bowiem dominującą grupę osób odwiedzających region.

1.2. ATRAKCJE TURYSTYCZNE

1.2.1. Źródła informacji turystycznej

Na obszarze powiatu znajdują się cztery Punkty Informacji Turystycznej:

- Punkt Informacji Turystycznej w Dąbrówce;
- Punkt Informacji Turystycznej w Urlach;
- Punkt Informacji Turystycznej w Strachówce;
- Centrum Informacji Turystyczno-Historycznej w Ossowie;
- Mobilne Punkty Informacji Turystycznej nad Jeziorem Zegrzyńskim (uruchomione w ramach dofinansowania ze środków Programu Operacyjnego „Rybnictwo i Morze”)²⁹.

Informacje dla turystów dostępne są również poprzez **stronę internetową i aplikację telefoniczną „Powiat Wołomiński – wyprawa z naturą i kulturą”**. Aplikacja stanowi przewodnik prezentujący walory gmin Jadów i Strachówka. Dodatkowo poprzez aplikację dostępny jest m.in. katalog wydarzeń oraz zdjęcia panoramiczne kilku obiektów. Na stronie internetowej do pobrania udostępniono mapy szlaków rowerowych i wodnych, publikacje dotyczące powiatu (w tym przewodnik turystyczny dla części gmin) itp.

1.2.2. Atrakcje turystyczne – sakralne

Obszar powiatu charakteryzuje się występowaniem licznych atrakcji turystycznych o charakterze historycznym, w tym przede wszystkim sakralnym. Najważniejsze z nich zaprezentowano w poniższej tabeli.

---

²⁹ <http://www.jeziorozegrzynskie.info/>

Tabela 20. Wykaz atrakcji turystycznych powiatu o charakterze sakralnym

Gmina	Miejscowość	Atrakcja turystyczna
Dąbrówka	Dąbrówka	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, kaplica pogrzebowa oraz drewniana plebania. • Stary cmentarz. • Kapliczki przydrożne.
	Jaków	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny p.w. Znalezienia Krzyża Świętego wraz z rokokowymi organami. • Kaplica cmentarza parafialnego.
Klembów	Zawiszyn	<ul style="list-style-type: none"> • Kapliczka.
	Klembów	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny p.w. św. Klemensa wraz z drewnianą dzwonnica.
Kobyłka	Ostrówek	<ul style="list-style-type: none"> • Dom Świętej Siostry Faustyny.
	Kobyłka	<ul style="list-style-type: none"> • „Perła na Mazowszu” – barokowa Bazylika Mniejsza p.w. Świętej Trójcy w Kobyłce oraz pozostałości parku
Marki	Marki	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny p.w. Świętego Izydora oraz zabytkowa plebania.
	Struga	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Boboli i Michała Archanioła.

Poświętne	Nowe Ręczaje	<ul style="list-style-type: none"> • Kapliczka przydrożna murowana z pocz. XX w. • Dawny cmentarz osadników niemieckich w Nowych Ręczajach. • Dawny cmentarz żydowski z 2 poł. XIX w. w Nowych Ręczajach.
	Poświętne	<ul style="list-style-type: none"> • Kapliczka przydrożna zbudowana została około połowy XIX wieku. Wewnątrz znajduje się rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego, pochodząca z XVIII wieku. • Cmentarz Parafialny z poł. XVIII w. w Poświętnem • Kapliczka przydrożna murowana z I ćw. XX w.
Radzymin	Radzymin	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego (Kolegiata Radzymińska). • Barokowa figura przydrożna św. Jana Nepomucena • Kapliczka na Zjawieniu w stylu zakopiańskim. • Cmentarz parafialny. • Kaplica cmentarna – Pomnik z pamiątkowymi tablicami i urnami z ziemią z Katynia oraz z cmentarzy żołnierzy polskich 1920 r. w Grodnie, Nowogródka i Wołkowysku. • Cmentarz Żołnierzy Polskich 1920 roku.
Tłuszcz	Miąse	<ul style="list-style-type: none"> • Barokowa przydrożna kapliczka z I połowy XVIII w.
	Postoliska	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa.

	Tłuszcz	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego z 1932 r. z cmentarzem poległych obrońców Ojczyzny z 1920 r. • Przydrożne kapliczki wybudowane w XVIII i XIX wieku.
Wołomin	Wołomin	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny p.w. Matki Bożej Częstochowskiej.
	Czarna	<ul style="list-style-type: none"> • Przydrożna kapliczka z rzeźbą św. Rocha.
Ząbki	Ząbki	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny Miłosierdzia Bożego w Ząbkach.
Strachówka	Strachówka	<ul style="list-style-type: none"> • Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Strachówce.
Zielonka	Zielonka	<ul style="list-style-type: none"> • Budynek Domu Pomocy Społecznej, który początkowo funkcjonował jako Schronisko dla Nauczycielek, pełniące funkcję centrum życia religijnego nim wzniesiono kościół Matki Bożej Częstochowskiej. Nabożeństwa odprawiano w kaplicy należącej do obiektu. • Kościół parafialny Matki Bożej Częstochowskiej w Zielonce. • Kaplica Cudu nad Wisłą pod wezwaniem Matki Boskiej Zwycięskiej z 1928 r.

Źródło: Strategia rozwoju powiatu wołomińskiego do 2025 roku, s. 66-69, www.wrotamazowska.pl/pl/samorzady/wolominski (dostęp: 10.07.2020) oraz *Co w Zielonce warto zobaczyć*, https://www.zielonka.pl/strona-6-co_w_zielonce_warto_zobaczyc.html (dostęp: 11.09.2020), *Ząbki*, <https://www.zabki.pl/> (dostęp: 11.09.2020) i *Strachówka*, <http://www.strachowka.com.pl/index.php> (dostęp: 11.09.2020).

1.2.3. Atrakcje turystyczne – kulturalne i historyczne

Powiat charakteryzuje się licznymi zabytkami nieruchomymi. Prócz zabytków o charakterze sakralnym, w gminach powiatu występuje wiele dworców i pałaców oraz parków krajobrazowych, będących pozostałościami folwarków.

Jednym z najważniejszych jest Pałac w Chrzęsnem pochodzący z 1635 roku. Jest to najstarszy zabytek powiatu. Aż do okresu II wojny światowej Chrzęsne stanowiło własność lub też znajdowało się pod opieką kilkunastu właścicieli bądź zarządców. Wśród nich znajdowali się m.in. Stefan D. Grzybowski, Józef Kossakowski czy Andrzej Zamoyski. W pałacu gościli z kolei: rysownik i malarz Jan Owidzki, ilustrator i autor prac malarskich związanych z okolicą Julian Maszyński. Letnie wakacje spędzał tam ponadto malarz Władysław Podkowiński, Autor słynnego dzieła „Szał uniesień” i gdzie stworzył takie dzieła, jak „W agrestie”, „W ogrodzie”, „Sad w Chrzęsnem”, „Portret Wincentyny Karskiej” czy „Spotkanie”. Z rodziną ostatnich właścicieli, Koskowskich, związany był Miłosz Kotarbiński – współorganizator, a później dyrektor dzisiejszej Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Prócz pałacu, w skład całego zespołu wchodzi również dawny czworak, pełniący obecnie funkcję budynku administracyjnego i przebudowany spichlerz. Kiedyś przy pałacu znajdowały się także drewniane stajnie i obszerne piwnice, całość zaś otoczona była parkiem krajobrazowym.

Sam pałac – najistotniejszy element zachowanego do dziś zabytkowego zespołu – jest budynkiem późnorenesansowym. Dekoracją prostej elewacji są szczegółowo opracowane obramienia okien, narożniki i pilastry, a także ząbkowy gzyms nad fryzem. Ponadto, atrakcją budynku są jego pomieszczenia z oryginalnie zachowanymi detalami architektonicznymi.

Od roku 2002 pałac, wraz ze spichlerzem i budynkiem administracyjnym, a także ok. 3,5 hektarowym parkiem, znajdują się we władaniu powiatu wołomińskiego. W okresie od 2002 do 2008 roku przeprowadzono doraźne prace zabezpieczające. Po tym okresie powiat rozpoczął starania o pozyskanie dotacji unijnych na podjęcie prac adaptacyjnych, w skutek

czego w latach 2009-2014 przeprowadzono szeroko zakrojone prace budowlano-konserwatorskie. Wykonano zarówno kompleksowy remont pałacu, jak i pozostałych budynków, parku oraz ogrodzenia. Warto wspomnieć, że pałac przystosowano również do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, co umożliwiła korzystanie z oferty edukacyjno-kulturalnej także osobom z dysfunkcjami ruchowymi.

Jeśli chodzi o atrakcje pałacu, w zabytkowych wnętrzach można podziwiać stałą wystawę „Czas na Norwida”. To wystawa Norwidianów ze zbiorów Fundacji Museion Norwid. Wśród zbiorów oryginalnych eksponatów znajdują się m. in. prace plastyczne Norwida, pierwodruki, które ukazały się za życia poety, katalogi, słynna teka grafik „Łapigrosz”, cztery medale zaprojektowane przez Norwida, a także perełki wydawnicze: „Poezje” Brockhousa, wraz z kompletem całej biblioteki. Na wystawie zaprezentowano także dorobek najważniejszych dla poety edytorów, tj. Zenona Przesmyckiego, Juliusza W. Gomulickiego oraz Stefana Sawickiego. Wystawę wzbogaca multimedialna prezentacja, bogate opracowanie dotyczące utworu „Fortepian Szopena”, jak również plansze prezentujące życiorys artysty oraz cytaty papieża Jana Pawła II, który darzył go szczególnym uznaniem.

HOLOGRAM w Pałacu w Chrzęsnem - to multimedialna prezentacja holograficzna oparta na technologii projekcji „żywego” obrazu w przestrzeni. Łączy w sobie zaawansowane techniki holograficzne z walorami edukacyjnymi zawierającymi wątki współczesne i historyczne. Hologram, to historia majątku opowiedziana z perspektywy dwojga młodych ludzi zwiedzających obiekt, wzbogacona komentarzem przewodnika, poezją Cypriana Kamila Norwida oraz wspomnieniami Władysława Podkowińskiego.

Spotkania z kulturą to kolejna z atrakcji Pałacu w Chrzęsnem. Artystyczny klimat obiektu, tworzą cyklicznie organizowane plenery malarskie i fotograficzne. Cyklicznie rozbrzmiewa tam „Muzyka dawna w Pałacu w Chrzęsnem”, muzyka jazzowa czy filmowa. Pałac jest dziś miejscem wyjątkowych spotkań z artystami i ludźmi kultury. Jest również oferta skierowana dla dzieci i młodzieży, w tym plenery malarskie, plastyczne, teatralne i literackie, a także lekcje

muzealne. Ponadto Pałac w Chrzęsnem organizuje różnego typu wystawy, konferencje, koncerty i imprezy plenerowe, a także zloty, rajdy, zjazdy i pikniki³⁰.

Kolejną z atrakcji powiatu jest Muzeum Zielonki mieszczące się w jednym z najstarszych budynków Zielonki, dawnej siedzibie policji i władz gminy. Główną ekspozycją muzeum jest wystawa lotniska wojskowego Brygady Pościgowej z września 1939 roku. Odnaleźć tam można dokładny opis działań lotników podejmowanych z Zielonki i najważniejsze ich sylwetki. Na podłodze muzeum znajduje się ogromna plansza do gry „111. Alarm dla Warszawy”, utworzona z myślą o odwiedzającej placówkę młodzieży. Gra, wydana przez IPN, traktuje o działaniach lotniczych eskadr myśliwskich, które broniły Warszawy w 1939 roku. Stanowi ona interaktywny element muzeum, dzięki któremu dzieci i młodzież w przystępny sposób mogą przyswajać historię miasta. W placówce znajdują się ponadto eksponaty lotnicze, a także tablice i zdjęcia opisujące przebieg działań wojennych w Zielonce. Jedno z muzealnych pomieszczeń poświęcone zostało Insurekcji Kościuszkowskiej i Leopoldowi Janikowskiemu. Opiekę nad muzeum sprawuje Towarzystwo Przyjaciół Zielonki³¹.

Dokładny wykaz kulturalnych i historycznych atrakcji turystycznych powiatu wołomińskiego, w podziałem na gminy i miejscowości, przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 21. Wykaz atrakcji turystycznych powiatu o charakterze kulturalnym i historycznym

Gmina	Miejscowość	Atrakcja turystyczna
Dąbrówka	Chajęty	<ul style="list-style-type: none"> Pałac w Chajętach – z przełomu XVIII i XIX wieku. Obecnie pałac jest całkowicie niedostępny.
	Ślężany	<ul style="list-style-type: none"> Pałac w Ślężanach – z końca XIX wieku otoczony parkiem. Obecnie pełni funkcję ośrodka szkoleniowego.

³⁰ Pałac w Chrzęsnem, <http://www.palacwchrzesnem.pl/palac> (dostęp:25.09.2020).

³¹ Muzeum Zielonki, https://www.zielonka.pl/strona-225-muzeum_zielonki.html (dostęp: 25.09.2020).

	Kuligów	<ul style="list-style-type: none"> • Skansen w Kuligowie. Skansen jest dostępny dla zwiedzających.
Jadów	Jadów	<ul style="list-style-type: none"> • Zespół dworski rodziny Kotarbińskich z XIX wieku. Dostępny dla turystów. • Dukty z wierzbami przy rzece Liwiec. Dostępne dla zwiedzających.
Kobyłka	Kobyłka	<ul style="list-style-type: none"> • Muzeum Oręża i Techniki Użytkowej. Dostępne dla zwiedzających.
Klembów	Wola Rasztowska	<ul style="list-style-type: none"> • Barokowy pałac z XVII wieku, z pozostałościami parku krajobrazowego. Obecnie w pałacu mieści się szkoła. • Dom Lipszyców w którym pracowała św. Faustyna.
Marki	Marki	<ul style="list-style-type: none"> • Zespół fabryczny firmy Briggs, Posselt i spółka z XIX wieku, zbudowany wg projektu Lilpopa, w skład którego wchodzi: fabryka włókiennicza, domy robotnicze (33), szkoła elementarna, szpital, ochronka dla dzieci, budynek dla inżynierów sprowadzonych do fabryki oraz pałac właścicieli w otoczeniu parkowym. Obecnie w budynkach pofabrycznych mieszczą się magazyny.
Poświętne	Krubki Górki	<ul style="list-style-type: none"> • Park Krajobrazowy Dworski z przełomu XVIII i XIX wieku w Krubkach Górkach oraz ruiny dworu Stanisława Grabowskiego. Obiekt został wpisany do Rejestru Zabytków Mazowieckiego Wojewódzkiego

		Konserwatora Zabytków. Dwór odrestaurowano i obecnie pełni funkcję hotelu.
	Poświętne	<ul style="list-style-type: none"> • Grób rodziny Lelewelów. • Szkoła Drewniana z lat 30. XX wieku w Poświętnem. Wpisana do rejestru zabytków. • Dom Drewniany z początku XX wieku. Dom wyznaczony został przez Wójta do Gminnej Ewidencji Zabytków.
	Wólka Dąbrowicka	<ul style="list-style-type: none"> • Dawny Dwór obecnie Szkoła Podstawowa w Wólce Dąbrowickiej. Zabytek znajduje się w wojewódzkiej ewidencji zabytków Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
	Ręczaje Polskie	<ul style="list-style-type: none"> • Domy Drewniane z początku XX wieku. Domy wyznaczone zostały przez Wójta do Gminnej Ewidencji Zabytków.
	Nowy Cygów	<ul style="list-style-type: none"> • Park Krajobrazowo Dworski z początku XIX wieku w Nowym Cygowie – pozostałości. Park wiejski jest w bardzo złym stanie.
Radzymin	Radzymin	<ul style="list-style-type: none"> • Dworek myśliwski księżnej Eleonory Czartoryskiej z resztkami parku krajobrazowego. • Budynek szkoły klasycystycznej z 1845 roku. Obecnie siedziba II Liceum Ogólnokształcącego. • Szpital wojskowy z 1839 roku, zaprojektowany przez Henryka Marconiego. Obecnie w budynku znajduje się

		siedziba Ośrodka Pomocy Społecznej, Urzędu Stanu Cywilnego i Wydziału Budownictwa Starostwa Powiatu Wołomińskiego.
Strachówka	Strachówka	<ul style="list-style-type: none"> • Nawiedzony las.
Tłuszcz	Chrzęsne	<ul style="list-style-type: none"> • Późnorenesansowy pałac z 1635 roku z parkiem krajobrazowym. Dawna siedziba ziemiańska została zaadaptowana do edukacyjno-kulturalnych celów publicznych. Promowane są tam wartości lokalnego oraz narodowego dziedzictwa kulturowego, m.in. pamięć o Cyprianie Kamiliu Norwidzie, Władysławie Podkowińskim czy ziemiaństwie.
	Jasienica	<ul style="list-style-type: none"> • Park dworski z XIX wieku wraz z pozostałościami folwarku.
	Miąse	<ul style="list-style-type: none"> • Park z barokową kapliczką z XVIII wieku oraz starą lipą.
	Tłuszcz	<ul style="list-style-type: none"> • Społeczne Muzeum Ziemi Tłuszczańskiej. Muzeum jest dostępne dla zwiedzających. Pełni ono funkcję ośrodka naukowo-dydaktyczno-oświatowego.
Wołomin	Wołomin	<ul style="list-style-type: none"> • „Dom pod akacjami” w stylu baroku syberyjskiego. Obiekt wpisany do rejestru zabytków. • „Dom nad łąkami” – dom rodziny Nałkowskich z 1895 roku oraz Muzeum Wacława i Zofii Nałkowskich. Dostępne dla zwiedzających.

		<ul style="list-style-type: none"> • Willa „Laurentium” (pałac An der Tank) z początku XX wieku, zbudowana w dwudziestoleciu międzywojennym, obecnie przebudowana w stylu luksemburskim. • Powiatowe Centrum Kultury Fabryczka. Dostępne dla zwiedzających. • Samorządowa Instytucja Kultury „Ossów – Wrota Bitwy Warszawskiej 1920 roku”. Dostępne dla zwiedzających. • Izba Muzealna Wodiczków (Fundacja ODA). Dostępna dla zwiedzających. • Muzeum Stolarstwa Wołomin (wirtualne).
	Czarna	<ul style="list-style-type: none"> • Zespół dworski wraz z pozostałościami parku krajobrazowego. • Neogotycki spichlerz.
Zielonka	Zielonka	<ul style="list-style-type: none"> • Schronienie dla Nauczycielek z 1902 roku – obecny Dom Pomocy Społecznej. • Muzeum Zielonki. Dostępne dla zwiedzających.
Ząbki	Drewnica	<ul style="list-style-type: none"> • Park miejski im. Schuberta z pomnikiem ku czci bohaterów Ząbek i Drewnicy poległych w walce z okupantem niemieckim. Park jest ogólnodostępny.

Źródło: Strategia rozwoju powiatu wołomińskiego do 2025 roku, s. 66-69, www.wrotamazowska.pl/pl/samorzady/wolominski (dostęp: 10.07.2020).

Na poniższej mapie przedstawiono mapę powiatu wołomińskiego z głównymi zabytkami i miejscami pamięci.

Mapa 6. Mapa powiatu wołomińskiego - zabytki i miejsca pamięci

Źródło: <https://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/177> (dostęp: 24.08.2020).

Analizując atrakcje o znaczeniu kulturowym i historycznym należy wspomnieć o **muzeach**. W przypadku powiatu wołomińskiego występują one w Kobyłce (Muzeum Motoryzacji i Techniki), Wołominie (Muzeum im. Zofii i Wacława Nałkowskich oraz Izba Muzealna poświęcona rodzinie Wodiczków), Markach (Lokalne Muzeum Techniki Wojskowej i Cywilnej znajdujące się w rękach prywatnych), Zielonce (Muzeum Zielonki, z główną ekspozycją lotniska wojskowego z września 1939 r.) i Tłuszczu (Społeczne Muzeum Ziemi Tłuszczańskiej, w którego zbiorach znajdują się eksponaty związane z historią miasta, sztuką i kulturą ludową).

Warto zaznaczyć, że Muzeum im. Zofii i Wacława Nałkowskich dostosowane jest do potrzeb osób z niepełnosprawnościami poruszających się na wózkach. Działalność muzeum skoncentrowana jest przede wszystkim na upowszechnianiu wiedzy o twórczości i działalności patronów muzeum oraz kultywowaniu ich pamięci. „Dom nad łąkami” stanowił bowiem rodzinną posiadłość rodziny Nałkowskich, a na wystawie całorocznej wyeksponowane zostały pamiątki rodzinne³².

W tym miejscu należy również wspomnieć o wydarzeniach cyklicznie organizowanych w powiecie, z których najważniejsze zostały już szerzej opisane. Zalicza się do nich:

- Majówkę w Chrzęsnem;
- Uroczystości rocznicowe tragicznej śmierci ks. Sylwestra Zycha;
- Uroczyste Obchody Rocznicy Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Ossowie;
- Uroczystości upamiętniające udział funkcjonariuszy Policji Państwowej w obronie Ojczyzny w 1920 roku (Huzarzy Śmierci) w Dąbrówce.
- Dożynki Powiatowo-Gminne;
- Międzynarodowy Festiwal Perła Baroku – Koncerty Mistrzów;
- Uroczystości rocznicowe pobytu mjr. Henryka Dobrzańskiego w Krubkach Górkach³³;
- Festiwal smaku w Jadowie;

---

³² <http://www.muzeumnalokowskich.pl/strona-glowna/wyklady/misja.html> (dostęp: 25.08.2020).

³³ Powiat Wołomiński, <http://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/52/> (dostęp: 11.09.2020).

- Święto pieroga w Strachówce.

Wydarzenia te cieszą się popularnością nie tylko wśród mieszkańców powiatu, ale również przyjezdnych z całej Polski i z zagranicy.

Jeśli chodzi o ośrodki kultury i sportu na terenie powiatu wołomińskiego, wymienić można następujące:

- Gminne Centrum Kultury w Dąbrówce;
- Gminny Ośrodek Kultury w Klembowie;
- Miejski Ośrodek Kultury w Kobyłce;
- Ośrodek Sportu i Rekreacji „Wicher” w Kobyłce;
- Niepubliczny Dom Kultury nr 1/MAZ/2018 w Kobyłce Stowarzyszenia Polskich Muzealników Prywatnych;
- Marecki Ośrodek Kultury;
- Radzyński Ośrodek Kultury i Sportu;
- Centrum Kultury w Tłuszczu;
- Miejski Dom Kultury w Wołominie;
- Ośrodek Sportu i Rekreacji HURAGAN w Wołominie;
- Miejski Ośrodek Kultury w Ząbkach;
- Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Ząbkach;
- Ośrodek Kultury i Sportu w Zielonce³⁴.
- Powiatowe Centrum Kultury Fabryczka w Wołominie.

Są to istotne elementy struktury powiatu wołomińskiego, wspomagające jego rozwój i wykorzystanie potencjału, w tym potencjału turystycznego, poprzez organizację różnego typu wydarzeń i imprez tematycznych.

---

³⁴ Ośrodki kultury i sportu, <http://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/66/> (dostęp: 14.09.2020).

1.2.4. Atrakcje turystyczno-przyrodnicze

Powiat wołomiński położony jest w środkowo-wschodniej części Niziny Mazowieckiej. Wysokość terenu waha się pomiędzy 85 a 140 m n.p.m. Obszar od północy ograniczony jest rzekami Bug i Liwiec. Na całym terenie powiatu występują ponadto rzeki stanowiące dopływy Bugu i Jeziora Zegrzyńskiego. Liczne rzeki, wraz z towarzyszącymi im oczkami wodnymi, torfowiskami, stawami oraz bagnami, tworzą gęstą sieć wodną. Równolegle na obszarze powiatu występują ciągi wydymowe³⁵.

Bagiennym charakterem cechuje się **rezerwat przyrody Dębina** w gminie Klembów na terenie nadleśnictwa Lipki – jest to najstarszy rezerwat w województwie mazowieckim, zajmujący obszar ponad 50 ha. Drugim bagiennym obszarem jest **rezerwat przyrody Śliże**, utworzony w gminie Jadów na terenie nadleśnictwa Łochów – rezerwat zajmuje blisko 45 ha. W rezerwacie znajdują się dwa jeziora dystroficzne, które powstały w wyniku eksploatacji torfu.

Kolejnym cennym przyrodniczo obszarem są: **Nadbużański Park Krajobrazowy**, gdzie obok obszarów torfowiskowych występują tereny wydymowe oraz **Rezerwat Grabicz** w gminie Kobyłka³⁶.

1.2.5. Atrakcje turystyczne – aktywny wypoczynek

Aktywny wypoczynek na obszarze powiatu wołomińskiego możliwy jest poprzez turystykę rowerową, jak również wodną, w tym poprzez możliwość uprawiania sportów kajakowych. Jak już wspomniano, powiat charakteryzuje się bogatą ofertą szlaków rowerowych, stanowiących jedną z jego głównych atrakcji. Ich założeniem jest przybliżanie piękna przyrody powiatu wołomińskiego tak mieszkańcom, jak i turystom. Do szlaków tych zaliczają się szlaki Zielone,

---

³⁵ <https://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/195> (dostęp: 10.07.2020).

³⁶ <https://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/195> (dostęp: 10.07.2020).

Czerwone, Niebieskie, Żółte, Czarne. Ponadto są również szlaki łącznikowe, łączące ze sobą różne szlaki oraz trzy szlaki *nordic walking*³⁷.

Na terenie powiatu działają dwie bezpłatne **wypożyczalnie rowerów**:

- Wypożyczalnia rowerów przy Zespole Szkół w Ossowie (gmina Kobyłka);
- Wypożyczalnia rowerów w Zielonce.

Prócz tego, w Gminie Marki istnieje także możliwość skorzystania z usługi „Koło Marek”. Jest to system rowerów miejskich. Pojazdy można wypożyczać przez stronę internetową bądź aplikację mobilną, po ukończeniu rejestracji i uiszczeniu wymaganej opłaty.

Prócz tego możliwość płatnego wypożyczenia sprzętu oferują ośrodki wypoczynkowe, m.in. w miejscowościach: Urle (gmina Jadów), Wołomin, Zielonka oraz Radzymin.

Jeśli chodzi o **wypożyczalnie kajaków i spływy kajakowe**, organizowane są one przez:

- Spływy Kajakowe Radzymin kajaki.pro – spływy do Jeziora Zegrzyńskiego, spływy kajakowe rzekami: Rządza, Bug, Narew, Fiszor;
- Nadliwie – spływy kajakowe Liwcem i Bugiem.

Ponadto, w sezonie letnim w gminie Dąbrówka, we wsi Kuligów można udać się **rejs katamaranem** po Bugu i Narwi. Podczas rejsu po urokliwych dolinach rzek można podziwiać liczne gatunki ptactwa. Szlak wodny przebiega przez Kuligów, Arciechów, Popowo, Kanię Polską, wieś Cupel i Serock. Katamarany o nazwach: Albatros 1 i Albatros 2, mieszczą do 12 pasażerów. Możliwe jest również zabranie rowerów. Katamarany pełnią ponadto rolę Mobilnych Punktów Informacji Turystycznej. Poszczególne miejscowości znajdujące się na szlaku wodnym łączy sieć ścieżek i szlaków rowerowych, prowadzących do lokalnych atrakcji

---

37 Szlaki turystyczne powiatu wołomińskiego, <https://www.wyprawaznaturaikultura.com.pl/szlaki/#1515501652977-08d219dc-fdf7> (dostęp: 11.09.2020).

przyrodniczych, kulturowych i turystycznych. Realizacją rejsów zajmuje się Stowarzyszenie na Rzecz Promocji i Rozwoju Zalewu Zegrzyńskiego z siedzibą w Serocku³⁸.

Na terenie powiatu znajdują się również trzy **stadniny koni**:

- Horseland;
- Klub Jeździecki Czubajka;
- Klub Jeździecki Humorek.

Kluby jeździeckie oferują możliwość skorzystania z jazd konnych, przejażdżek wozem konnym, kuligów, „pikników w siodle” czy półkolonii³⁹.

Ponadto Ośrodek Sportu i Rekreacji HURAGAN w Wołominie oraz Miejskie Centrum Sportu w Ząbkach Sp. z o.o. dysponują **pływalniami**⁴⁰.

W latach 2019 - 2020 otwarto również dwa powiatowe place rekreacyjno-turystyczne, Otwartą Strefę Aktywności oraz tężnię solankową.

1. Plac rekreacyjno-turystyczny w Starych Załubicach (Gmina Radzymin), wyposażony m.in. w:
  - stół do tenisa stołowego;
  - 4 podwójne urządzenia siłowni zewnętrznej
  - ławki parkowe;
  - stojaki na rowery;
  - samoobsługową stację naprawy rowerów;
  - 3 makiety ryb 3D wraz z informacjami o gatunkach ryb.
2. Plac rekreacyjno-turystyczny w Kuligowie (Gmina Dąbrówka), wyposażony m.in. w:
  - piaskownicę w formie łodzi;

---

38 Rejsy katamaranami, <https://www.serock.pl/3281,rejsy-katamaranami> (dostęp: 25.09.2020).

39 Powiat wołomiński, <https://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/209> (dostęp: 14.09.2020).

40 Pływalnie, <http://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/227/> (dostęp: 14.09.2020).

- zestaw zabawowy typu „orle gniazdo”;
  - zestaw zabawowy typu „volans”;
  - 5 makiet 3D – ryby w naturalnych rozmiarach;
  - 4 podwójne urządzenia siłowni zewnętrznej;
  - ławki parkowe;
  - stojak na rowery;
  - samoobsługową stację naprawy rowerów⁴¹.
3. Otwarta Strefa Aktywności przy DPS w Zielonce wyposażona jest w siedem urządzeń siłowni zewnętrznej oraz dwa stoły do szachów i warcabów.
4. Tężnia solankowa przy DPS w Zielonce wyposażona jest w oddzielne wejście bezpośrednio z ulicy, monitoring, oświetlenie oraz 10 ławeczek.

Powiat wołomiński jest ponadto partnerem gier terenowych Geocaching i Questy⁴².

---

⁴¹ <https://www.wyprawaznaturaikultura.com.pl/otwarcie-placow-rekreacyjno-turystycznych-w-starych-zalubicach-i-kuligowie/> (dostęp: 14.09.2020).

⁴² Gry terenowe, <http://www.powiat-wolominski.pl/info/zawartosc/204/> (dostęp: 14.09.2020).

1.2.6. Postacie związane z powiatem wołomińskim

Z powiatem wołomińskim oraz jego historią, związanych jest szereg postaci o istotnym znaczeniu i wpływie na polską historię i kulturę. Najbardziej znane z nich zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 22. Najważniejsze postacie związane z powiatem wołomińskim

Postać (lata życia)	Charakterystyka postaci	Gmina, z którą związana jest postać	Rodzaj powiązania
Cyprian Kamil Norwid (1821-1883)	Polski poeta, grafik, rzeźbiarz, malarz i filozof.	Dąbrówka, Strachówka	Poeta został ochrzczony w kościele parafialnym w Dąbrówce, gdzie do dziś znajduje się tablica pamiątkowa oraz akt chrztu. Na parafialnym cmentarzu znajduje się symboliczny nagrobek jego matki. Ponadto rodzice Norwida mieszkali w Strachówce.
Joachim Lelewel (1786-1861)	Polski historyk, numizmatyk, heraldyk i działacz polityczny – członek Rządu Narodowego, prezes Towarzystwa	Poświętne	Gmina była jednym z ważniejszych miejsc działalności Lelewelów. Na cmentarzu parafialnym znajduje się Grób Rodzinny Lelewelów.

	Patriotycznego, utworzonego w trakcie powstania listopadowego.		
Biskup Józef Kossakowski (1738-1794)	Działacz polityczny. Przeciwnik Konstytucji Trzeciego Maja, przywódca targowiczán na Litwie.	Tłuszcz	W latach 1781-1787 był właścicielem Chrząsnego – wsi tłuszczańskiej.
Władysław Podkowiński (1866-1895)	Malarz i rysownik, przedstawiciel polskiego impresjonizmu.	Tłuszcz	Gościł u właścicieli Mokrej Wsi i Chrząsnego, gdzie powstały niektóre z jego obrazów, jak „Portret Wincentyny Karskiej”, „Sad w Chrząsnem” czy „Mokra Wieś”.
Stefan Żeromski (1864-1925)	Pisarz i publicysta.	Tłuszcz	Wielokrotnie gościł u Władysława i Marii Symonowiczów w Miąsem.
Zofia Solarzowa (1902-1988)	Działaczka ruchu ludowego, założycielka Wiejskich Uniwersytetów Ludowych.	Tłuszcz	Wychowywała się w Miąsem u przybranych rodziców Władysława i Marii Symonowiczów.

<p>Isaac B. Singer (1902 -1991)</p>	<p>Pisarz żydowski, tworzący w języku jidysz, dziennikarz, Laureat Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za rok 1978.</p>	<p>Radzymin</p>	<p>W Radzyminie spędził dzieciństwo.</p>
<p>Eleonora Monika ks. Czartoryska z Waldsteinów (1710 - 1798)</p>	<p>Założycielka szkoły elementarnej, dziedziczka Radzymina, autorka zbioru praw i powinności wobec mieszczan i ich wobec dworu.</p>	<p>Radzymin</p>	<p>Księżna była dziedziczką Radzymina.</p>
<p>Józef Sobieski miecznik liwski (1741-1811)</p>	<p>Mąż Hilarii Sobieskiej, prababki Cypriana Kamila Norwida.</p>	<p>Strachówka</p>	<p>Strachówka należała do tej rodziny. Tam poznali się, a po ślubie zamieszkali, rodzice poety Cypriana Kamila Norwida.</p>
<p>Maria Stanisława Konopnicka z domu Wasiłowska, ps. Jan Sawa,</p>	<p>Polska poetka i nowelistka, publicystka, krytyczka literacka, tłumaczka, działaczka</p>	<p>Strachówka</p>	<p>W Strachówce przebywała podczas wakacji.</p>

Marko, Jan Waręż (1842-1910)	na rzecz praw człowieka.		
Jerzy Popietuszko, wcześniej Alfons Popietuszko (1947-1984)	Polski duchowny rzymskokatolicki, błogosławiony. Kapelan warszawskiej „Solidarności”, zamordowany przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa.	Strachówka	W Strachówce przebywał podczas wakacji.
Maria Faustyna Kowalska, właściwie Helena Kowalska (1905-1938)	Zakonnica, święta kościół katolickiego, mistyczka oraz stygmatyczka.	Klembów	Przez rok pracowała w Ostrówku.
Wacław Piotr Nałkowski, ps. Przewłocki, Nerwowy (1851-1911)	Geograf, pedagog, autor publikacji naukowych, krytyk literacki. Ojciec Zofii Nałkowskiej. Twórca teorii nieokreśloności terytorium Polski.	Wołomin	Ojciec Zofii Nałkowskiej, to on zbudował dom rodzinny pod Wołominem.

Zofia Nałkowska (1884-1954)	Polska pisarka i publicystka, posłanka do Krajowej Rady Narodowej oraz na Sejm Ustawodawczy i Sejm PRL I kadencji, działaczka Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce (o. Łódzki).	Wołomin	Pod Wołominem znajduje się rodzinny dom pisarki, „Dom nad łąkami”, w którym spędziła kilka lat swego twórczego życia i który opisała w swych utworach.
Wiera Gran, właściwie Weronika Grynberg (1916-2007)	Polska piosenkarka, aktorka kabaretowa i filmowa.	Wołomin	Po zakończeniu I wojny światowej wraz z rodziną zamieszkała w Wołominie.
Miron Paweł Cichecki (1914- 2010)	Honorowy obywatel Wołomina, żołnierz Armii Krajowej, więzień NKWD w Wołominie i w obozie przejściowym Ostrówek-Klembów.	Wołomin	Był więźniem NKWD w Wołominie przy ulicy Piaskowej i w obozie Ostrówek-Klembów. Prezes Honorowy Koła Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Obwodu „Rajski Ptak” w Wołominie.

Małgorzata Teresa Dydek-Twigg (1974-2011)	Polska koszykarka, grająca w lidze polskiej i amerykańskiej, najwyższa zawodniczka w historii amerykańskiej koszykówki.	Wołomin	Grę w koszykówkę rozpoczęła w „Huraganie” Wołomin.
hrabia Andrzej Zamoyski (1800-1874)	Ziemianin, działacz gospodarczy i polityczny w Królestwie Polskim. W czasie powstania listopadowego (1830-1831) rezydent Rządu Narodowego w Wiedniu.	Jadów	Był właścicielem dóbr jadowskich.
Gustaw Konstanty Orlicz-Dreszer, ps. Orlicz (1889-1936)	Żołnierz Legionów Polskich, członek Polskiej Organizacji Wojskowej, generał dywizji Wojska Polskiego, uczestnik I wojny światowej oraz walk	Jadów	Urodził się w Jadowie.

	o niepodległość Polski w wojnie z bolszewikami.		
Mikołaj Konstanty Ciurlionis (1875-1911)	Wybitny litewski malarz i kompozytor.	Marki	Zmarł w Pustelniku, części miasta Marki.
Leopold Janikowski (1855-1942)	Meteorolog, podróżnik, etnograf, odkrywca gór Kamerunu.	Zielonka	Mieszkał w Zielonce.

Źródło: opracowanie na podstawie Strategii Zrównoważonego Rozwoju Turystyki Powiatu Wołomińskiego na lata 2012-2020, Część I. Raport z diagnozy potencjału turystycznego, załącznik do uchwały nr XVII-168/2012 Rady Powiatu Wołomińskiego z dnia 24 kwietnia 2012 r., s. 91-97.

1.3. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STRATEGII LOKALNYCH

1.3.1. Gmina Wołomin

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Wołomin do 2025 roku⁴³

Wizja Gminy Wołomin, sformułowana w dokumencie, została oparta o cztery filary, spośród których jednym jest bogata oferta turystyczna. Wskazano, że *Wołomin to miejsce atrakcyjne dla turystów. Wykorzystując potencjał środowiska przyrodniczego oraz potencjał historyczny. Gmina Wołomin tworzy bogatą i ciekawą ofertę dla przyjezdnych. Wołomin to miejsce, gdzie można miło spędzić czas wolny. Gmina, posiada dobre zaplecze konferencyjno-rekreacyjne, które przyciąga mieszkańców Stolicy⁴⁴.*

⁴³ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Wołomin do 2025 roku, kwiecień 2016.

⁴⁴ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Wołomin do 2025 roku, kwiecień 2016, s. 99.

Nadrzędny cel przewiduje *zapewnienie harmonijnego rozwoju społecznego i gospodarczego przy wykorzystaniu miejscowych walorów przyrodniczych i kulturowych oraz dogodnego położenia komunikacyjnego*⁴⁵.

Cele operacyjne odnoszące się do turystyki, sformułowane w analizowanym dokumencie, obejmują:

W ramach celu strategicznego C3. *Wołomin Gminą zintegrowaną i aktywnego społeczeństwa, zapewniającą wysoki standard realizacji funkcji administracyjnych:*

- C3.4. Poprawa wizerunku Gminy.

W ramach celu strategicznego C4. *Wołomin Gminą dbającą o ład przestrzenny oraz środowisko:*

- C4.3. Rewitalizacja przestrzeni;
- C4.4. Ochrona cennych przyrodniczo obszarów Gminy;
- C4.7. Budowa, rewitalizacja i remont obiektów kultury oraz obiektów zabytkowych.

W gminie realizowane są następujące, przewidziane Strategią programy: *Program rozwoju sportu i rekreacji oraz Program rozwoju infrastruktury oświatowej, społecznej i socjalnej oraz aktywności kulturalnej w gminie.*

1.3.2. Gmina Dąbrówka

Strategia Rozwoju Gminy Dąbrówka do roku 2023⁴⁶

Gmina Dąbrówka posiada wyjątkowe walory turystyczne i rekreacyjne strefy Bugu i Lasów Dąbrówki, które zostały wskazane w mocnych stronach gminy. Z drugiej strony, należy rozwijać infrastrukturę turystyczną w gminie, co pozwoli na zwiększenie zainteresowania potencjalnych turystów. Zgodnie ze Strategią Rozwoju, jednym z najważniejszych

---

⁴⁵ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Wołomin do 2025 roku, kwiecień 2016, s. 101.

⁴⁶ Strategia Rozwoju Gminy Dąbrówka do roku 2023, przyjęta uchwałą nr XIV/111/2016 Rady Gminy Dąbrówka z dnia 11 stycznia 2016 r.

pozytywnych wyróżników gminy Dąbrówka są tereny o wysokich walorach przyrodniczych oraz związany z nimi potencjał turystyczno-rozwojowy. W związku z tym, realizowany jest m.in. taki cel strategiczny, jak: *Rozwój gospodarczy Gminy z uwzględnieniem potencjału turystycznego oraz inwestycyjnego*. W ramach uwzględnionego celu, wyszczególnione zostały cele operacyjne:

- Wspieranie lokalnego rynku pracy oraz osób chcących otworzyć działalność gospodarczą;
- Promowanie polityki proinwestycyjnej oraz proinnowacyjnej;
- Wykorzystanie potencjału gminy do rozwoju bazy ekonomicznej.

1.3.3. Gmina Jadów

Strategia Rozwoju Gminy Jadów do roku 2023⁴⁷

Realizacja zadań z zakresu turystyki odbywa się w ramach programu rozwojowego *Gospodarka, turystyka i ochrona środowiska*.

Wśród celów rozwojowych gminy ujętych w dokumencie, odnoszących się do turystyki, uwzględniono:

- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy (cel C.1.5.);
- Rewitalizację przestrzeni publicznych (cel C.2.4.);
- Rewitalizację obiektów kultury oraz obiektów zabytkowych (cel C.2.5.).

Zadania przewidziane do realizacji w ramach Strategii, oddziałujące w sposób bezpośredni na potencjał turystyczny, obejmują:

- Wykorzystanie walorów doliny rzeki Liwca, urządzenie jej plaż i kąpielisk oraz budowa niezbędnej infrastruktury wodnej i kajakowej, w tym przystani kajakowych;

---

⁴⁷ Strategia Rozwoju Gminy Jadów do roku 2023, przyjęta uchwałą nr XIV/100/2015 Rady Gminy Jadów z dnia 29 grudnia 2015 r.

- Budowa i rozbudowa infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, w tym budowa kładek pieszo-rowerowych, wypożyczalni rowerów, wieży widokowej, parku fitness, parku leśnego, parku linowego oraz amfiteatru nad Liwcem;
- Opracowanie map turystycznych gminy Jadów oraz folderów i materiałów promocyjnych;
- Budowa i rozwój informacji turystycznej na terenie gminy Jadów, rozszerzanie działalności punktów informacji turystycznej;
- Tworzenie warunków do rozwoju bazy noclegowo-gastronomicznej na terenie gminy.

1.3.4. Gmina Klembów

Strategia Rozwoju Gminy Klembów na lata 2015-2020 z perspektywą do 2030⁴⁸

Określając w Strategii wizję gminy Klembów wskazano, że *największą wartością Gminy jest czyste środowisko naturalne, którego bogactwo różnorodności i walory zapewniają mieszkańcom gminy, gmin sąsiadujących i Warszawy możliwość czerpania radości z rekreacji na łonie przyrody⁴⁹.*

W zakresie rozwoju turystyki gmina przewiduje realizację celu strategicznego 3.2. *Gmina atrakcyjna turystycznie i rekreacyjnie w oparciu o dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe.*

W ramach celu przewidziano realizację następujących zadań:

- Budowa szlaku pieszo – rowerowego nad rzeką Cienką i Rządzą;
- Organizacja miejsca dla wędkarzy na rzekach Cienka i Rządza;
- Budowa stacji wodnej na Rządzy;
- Budowa systemu parkingów leśnych;
- Rozwój i promocja ścieżek edukacyjnych (przyrodniczych, historycznych, tematycznych itd.).

---

⁴⁸ Strategia Rozwoju Gminy Klembów na lata 2015-2020 z perspektywą do 2030

⁴⁹ Strategia Rozwoju Gminy Klembów na lata 2015-2020 z perspektywą do 2030, s. 57.

1.3.5. Gmina Kobyłka

Strategia Rozwoju Miasta Kobyłka do roku 2030⁵⁰

Miasto Kobyłka, określając swój cel, wskazało, że jest to *miasto aktywnych Mieszkańców i rozwiniętej przedsiębiorczości, stale podnoszące poziom życia. Miasto – zielony ogród, chroniące wartości, kulturowe, społeczne i ekologiczne*⁵¹.

Założenia Strategii odnoszą się do turystyki w ramach celu strategicznego C.1. *Zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców oraz wysokiego poziomu świadczonych usług publicznych.* W ramach tego celu przewidziano cele operacyjne: C1.3. Modernizacja i rozbudowa zaplecza sportowo-rekreacyjnego oraz C1.4. Rozbudowa i modernizacja bazy kulturalnospołecznej oraz organizacja wspólnej przestrzeni publicznej.

W ramach celu strategicznego C.2. *Wspieranie rozwoju gospodarczego Miasta* przewidziano natomiast cele operacyjne C2.3. Wykorzystywanie potencjału turystycznego i kulturowego miasta do rozwoju bazy gospodarczej i ekonomicznej oraz C.2.4. Promocja miasta w bezpośrednim i dalszym otoczeniu.

Zadania przewidziane do realizacji w ramach Strategii odnoszące się do turystyki, obejmują m.in.:

- Budowę/rozbudowę/modernizację infrastruktury sportowej;
- Zabezpieczenie infrastruktury socjalno-sanitarnej na terenie Ośrodka Sportu i Rekreacji „Wicher”;
- Tworzenie sieci ścieżek edukacyjnych (ekologicznych, historycznych, kulturalnych);
- Budowę sali widowiskowej;
- Wspieranie wydarzeń kulturalnych;
- Stworzenie korzystnych warunków do rozwoju bazy noclegowo-gastronomicznej.

---

⁵⁰ Strategia Rozwoju Miasta Kobyłka do roku 2030.

⁵¹ Strategia Rozwoju Miasta Kobyłka do roku 2030, cz. II, s. 5.

1.3.6. Gmina Marki

Strategia Rozwoju Miasta Marki na lata 2016-2021 [projekt]⁵²

Strategia Rozwoju Miasta Marki na lata 2016-2021 zakłada, że w 2021 roku będzie to wiodące miasto w województwie mazowieckim, atrakcyjne inwestycyjnie z uporządkowaną infrastrukturą techniczną, będące interesującym miejscem zamieszkania, pracy i wypoczynku dla ludzi aktywnych⁵³. Jednym z celów strategicznych Strategii Miasta Marki jest wzrost poziomu wykorzystania walorów środowiskowych, historycznych i kulturowych, jako fundamentów w procesie budowy silnej marki miasta jako wyjątkowego miejsca wypoczynku, co bezpośrednio służy rozwojowi turystyki. W ramach tego celu strategicznego planowane do osiągnięcia są następujące cele szczegółowe i kierunki interwencji dotyczące rozwoju turystyki:

- **Optymalnie wykorzystany potencjał (istniejące zasoby, produkty):**
  - Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego do celów promocyjnych i tworzenia nowych produktów Muzeum przemysłu „cegła i wętna”;
  - Przygotowanie oraz oznaczenie punktów widokowych;
  - Zapewnienie, poprawa dostępności do istniejącej bazy rekreacyjno-sportowo-kulturalnej.
- **Kreacja nowych zasobów i produktów:**
  - Zagospodarowanie dostępnych „wolnych” obszarów oraz terenów przewidzianych do rewitalizacji na cele kulturalne, sportowe, rekreacyjne;
  - Budowa i rozbudowa infrastruktury (zaplecza) do wypoczynku, sportu, rekreacji i kultury przy udziale biznesu prywatnego;
  - Tworzenie nowych ofert opartych o lokalne dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze dla mieszkańców miasta, a także powiatu i regionu.

---

⁵² Strategia Rozwoju Miasta Marki na lata 2016-2021 [projekt, wersja 3].

⁵³ Strategia Rozwoju Miasta Marki na lata 2016-2021 [projekt, wersja 3], s. 108.

- **Baza gastronomiczna i noclegowa:**

- Stwarzanie warunków dla rozwoju funkcji usługowych, gastronomicznych, zaplecza noclegowego i ich promocja;
- Stwarzanie warunków dla rozwoju funkcji usługowych, gastronomicznych dla integracji społecznej i ich promocja.

1.3.7. Gmina Poświętne

Strategia Rozwoju Gminy Poświętne na lata 2016-2023⁵⁴

Wizja gminy przewiduje, że w 2023 roku będzie to *ośrodek mieszkalniczy o znaczeniu ponadlokalnym, posiadający rozbudowaną infrastrukturę techniczną, charakteryzujący się wysoką aktywnością społeczną mieszkańców, bogatą ofertą edukacyjno-kulturalną, a także rozwijającym się rynkiem pracy oraz przedsiębiorczością, przy dbałości o stan środowiska naturalnego⁵⁵*. Misja przewidziana w Strategii wskazuje na wykorzystanie potencjałów endogenicznych gminy w celu osiągnięcia założonych celów. Te zaś, w kontekście rozwoju turystyki, przewidują wzrost jakości życia mieszkańców gminy Poświętne poprzez rozwój kapitału ludzkiego i społecznego oraz podniesienie standardu usług edukacyjno-kulturalnych (cel szczegółowy 3).

Koncepcja rozwoju gospodarki turystycznej w Gminie Poświętne⁵⁶

Koncepcja koncentruje się na potencjałach rozwoju turystyki w gminie oraz barierach wpływających na ten rozwój. W dokumencie wskazano bariery, które hamują rozwój turystyki w gminie. Zaliczone zostały do nich:

- Niewystarczająca promocja atrakcji turystycznych, brak oznakowania atrakcji i szlaków turystycznych w gminie;

---

⁵⁴ Strategia Rozwoju Gminy Poświętne na lata 2016-2023, czerwiec 2016.

⁵⁵ Strategia Rozwoju Gminy Poświętne na lata 2016-2023, czerwiec 2016, s. 255.

⁵⁶ Koncepcja rozwoju gospodarki turystycznej w Gminie Poświętne, Poświętne 2017.

- Niewystarczające wykorzystanie znajdujących się na terenie gminy walorów przyrodniczych i kulturowych;
- Niedostatecznie urozmaicona i rozbudowana baza towarzysząca;
- Niski poziom zagospodarowania szlaków turystycznych i niedobór ścieżek rowerowych (w tym brak obiektów małej infrastruktury);
- Niewystarczająca oferta turystyczna stanowiąca produkt turystyczny⁵⁷.

1.3.8. Gmina Radzymin

Strategia Rozwoju Gminy Radzymin na lata 2015-2024 z projekcją do 2030 r.⁵⁸

Misją gminy Radzymin jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie potencjału społeczno-gospodarczego oraz walorów przyrodniczych i kulturowych a także skuteczna współpraca międzysektorowa, przy jednoczesnym zachowaniu zrównoważonego rozwoju jako podstawy do poprawy jakości życia mieszkańców⁵⁹. Jednym z obszarów analizy strategicznej uwzględnionym w ramach Strategii jest kultura i turystyka, w ramach którego sformułowano cel strategiczny 4. *Wielofunkcyjne wykorzystanie obszaru do rozwoju kultury, turystyki i rekreacji oraz promowanie dziedzictwa kulturowego, historycznego i przyrodniczego regionu, jako elementu do budowania atrakcyjnego wizerunku Gminy i poprawy jakości życia mieszkańców.* W ramach tego celu sformułowano następujące cele operacyjne:

- Efektywne wykorzystanie potencjału przyrodniczego do rozwoju atrakcyjności turystycznej gminy Radzymin;
- Atrakcyjne zagospodarowanie oraz rewitalizacja przestrzeni publicznej w celu ożywienia społeczno-gospodarczego gminy;
- Rozwój systemu ścieżek rowerowych;

---

57 *Koncepcja rozwoju gospodarki turystycznej w Gminie Poświętne, Poświętne 2017, s. 59.*

58 *Strategia Rozwoju Gminy Radzymin na lata 2015-2024 z projekcją do 2030 roku, przyjęta uchwałą nr 191/XV/2015 Rady Miejskiej w Radzyminie z dnia 18 grudnia 2015 roku*

59 *Strategia Rozwoju Gminy Radzymin na lata 2015-2024 z projekcją do 2030 roku, przyjęta uchwałą nr 191/XV/2015 Rady Miejskiej w Radzyminie z dnia 18 grudnia 2015 roku, s. 151.*

- Efektywna i skuteczna promocja potencjału przyrodniczo-kulturalnego gminy do kreowania marki, budowania większej rozpoznawalności w regionie i rozwoju gospodarczego obszaru;
- Rozwój współpracy międzygminnej w zakresie rozwoju kultury i turystyki;
- Aktywna promocja turystyczna i kulturalna regionu;
- Poprawa stanu technicznego oraz odnowienie wartości historycznej zabytkowych obiektów i lokalnych miejsc pamięci oraz pomników przyrody;
- Zwiększanie świadomości historyczno-kulturalnej mieszkańców gminy⁶⁰.

1.3.9. Gmina Strachówka

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Strachówka na lata 2016-2023⁶¹

W przypadku gminy Strachówka do kwestii turystycznych odwołuje się Lokalny Program Rewitalizacji, który wskazuje, iż celem głównym gminy jest *poprawa standardu życia mieszkańców Gminy Strachówka, zwiększanie jej atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej oraz dbałość o miejscowe walory przyrodnicze i kulturowe, co zapewni Gminie dynamiczny rozwój⁶².*

1.3.10. Gmina Tłuszcz

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Tłuszcz do roku 2023⁶³

Gmina Tłuszcz, określając swoją wizję, wskazuje m.in. na wykorzystanie potencjału środowiska przyrodniczego i tworzenie bogatej oferty dla turystów, którzy chcą aktywnie spędzić wolny czas⁶⁴. Głównym celem postawionym w Strategii jest dynamiczny rozwój gminy Tłuszcz

---

60 Strategia Rozwoju Gminy Radzymin na lata 2015-2024 z projekcją do 2030 roku, przyjęta uchwałą nr 191/XV/2015 Rady Miejskiej w Radzyminie z dnia 18 grudnia 2015 roku, s. 158.

61 Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Strachówka na lata 2016-2023, kwiecień 2017.

62 Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Strachówka na lata 2016-2023, kwiecień 2017, s. 22.

63 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Tłuszcz do roku 2023, wrzesień 2015.

64 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Tłuszcz do roku 2023, wrzesień 2015, s. 88.

poprzez zwiększenie jej atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej oraz zapewnienie mieszkańcom wysokiego standardu życia⁶⁵. W tym zakresie sformułowano cel strategiczny, zakładający wsparcie lokalnej przedsiębiorczości oraz zwiększanie atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej gminy. Cele operacyjne w tym zakresie przewidują:

- C2.1. Wspieranie lokalnego rynku pracy oraz osób chcących otworzyć działalność gospodarczą;
- C2.2. Promowanie polityki nakierowanej na inwestycje i innowacje;
- C2.3. Wykorzystywanie walorów przyrodniczych i kulturowych gminy do rozwoju bazy ekonomicznej;
- C2.4. Zwiększanie atrakcyjności turystycznej gminy;
- C2.5. Promocja gminy w bezpośrednim i dalszym otoczeniu;
- C2.6. Rewitalizacja obiektów kultury oraz obiektów zabytkowych.

W tym zakresie gmina realizuje dwa programy: *Program rozwoju zaplecza rekreacyjnego* oraz *Program rewitalizacji przestrzeni i ochrony środowiska*.

1.3.11. Gmina Ząbki

Strategia Rozwoju Miasta Ząbki na lata 2014-2023⁶⁶

Wizja miasta Ząbki przewiduje, że będzie to atrakcyjne miejsce do życia na obszarze metropolii stołecznej, oferujące wysokiej jakości ofertę edukacyjną, wypoczynkową i rekreacyjno-sportową⁶⁷. Cel główny postawiony w Strategii to *kontynuacja przekształcania Miasta Ząbki w ośrodek konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki lokalnej, zdrowych warunków zamieszkania, efektywnego inwestowania, pracy i wypoczynku*⁶⁸. Umożliwić to powinien m.in. cel strategiczny, jakim jest *osiągnięcie ładu przestrzennego w warunkach dynamicznego*

---

⁶⁵ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Tłuszcz do roku 2023, wrzesień 2015, s. 91.

⁶⁶ Strategia Rozwoju Miasta Ząbki na lata 2014-2023, listopad 2014.

⁶⁷ Strategia Rozwoju Miasta Ząbki na lata 2014-2023, listopad 2014, s. 106.

⁶⁸ Strategia Rozwoju Miasta Ząbki na lata 2014-2023, listopad 2014, s. 107.

rozwoju, zmiana wizerunku miasta⁶⁹. Cel ten został doprecyzowany poprzez cele operacyjne, które, w odniesieniu do turystyki, obejmują:

- C4.3. Budowa/tworzenie centrum miasta – koncentracja obiektów: usług, gastronomii, kultury, wypoczynku-rekreacji, administracji – w nawiązaniu do idei miasta-ogrodu
- C4.5. Ochrona cennych przyrodniczo i historycznie obszarów miasta (lasy i pomniki pamięci historycznej), poprawa stanu środowiska mieszkalnego

Realizacji celów sprzyja Program rozwoju zaplecza sportowo-rekreacyjnego, którego realizację przewidziano w ramach dokumentu.

1.3.12. Gmina Zielonka

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Zielonka na lata 2014-2024 (aktualizacja)⁷⁰

Wizja gminy Zielonka akcentuje m.in. dbałość o walory przyrodnicze *glinianek, obszarów leśnych oraz pomników przyrody, wykorzystująca ich potencjał środowiskowy w sposób zrównoważony, z dbałością o przyszłe pokolenia oraz oferowanie wielu możliwości spędzania czasu wolnego, w tym uprawiania sportu i rekreacji⁷¹.*

Osiągnięciu wizji w zakresie turystyki sprzyja Cel strategiczny 3. *Bogata oferta spędzania czasu wolnego, odpowiadająca zróżnicowanym potrzebom mieszkańców, doprecyzowany przez następujące cele operacyjne:*

- 3.1. Rozwój różnorodnej oferty kulturalnej i dążenie do zwiększania udziału mieszkańców w działaniach kulturalnych;
- 3.2. Wzmocnienie oferty rekreacyjno-sportowej, promocja aktywności plenerowych oraz wspieranie form spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży.

---

69 Strategia Rozwoju Miasta Ząbki na lata 2014-2023, listopad 2014, s. 107.

70 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Zielonka na lata 2014-2024 (aktualizacja), październik 2014.

71 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Zielonka na lata 2014-2024 (aktualizacja), październik 2014, s. 16.

***

Biorąc pod uwagę przeprowadzoną analizę należy wskazać, że turystyka odgrywa znaczącą rolę w przypadku programów rozwoju wszystkich gmin powiatu wołomińskiego. Rozwój bazy noclegowej, jak również branż pokrewnych, tj. gastronomiczna, wypoczynkowa itp. stanowi istotny element wpływający na rozwój gospodarczy gmin. Z tego też względu, aspekt ten powinien znajdować odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych powiatu, zaś podejście do rozwoju turystyki powinno przyjąć charakter systemowy, długofalowy, czemu służy m.in. niniejszy dokument. Należy podkreślić, że część strategiczna opracowania przygotowana została w oparciu o analizę celów strategicznych i operacyjnych lokalnych dokumentów. W związku z tym wszystkie cele są zbieżne z zaplanowanymi zadaniami na szczeblu lokalnym.

W tym miejscu warto również wspomnieć o potrzebnej współpracy powiatu z Lokalną Organizacją Turystyczną. Przystąpienie powiatu do wcześniej działającego LOT było jednym z założeń poprzedniej *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Turystyki Powiatu Wołomińskiego na lata 2012-2020*. Obecnie organizacja taka jest w trakcie procedury rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym. Organizacja Na Wschód Od Warszawy zgodnie ze statutem zostanie powołana w celu zapewnienia koordynacji współpracy samorządów powiatowych i gminnych z organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania z zakresu turystyki, kultury, sportu i rekreacji.

Celami wyznaczonymi przez stowarzyszenie LOT Na Wschód od Warszawy jest:

- Promowanie obszaru Równiny Wołomińskiej oraz obszarów bezpośrednio z nią graniczących, jako regionu atrakcyjnego turystycznie;
- Kreowanie i popularyzowanie oczekiwanego i właściwego turystycznie wizerunku Równiny Wołomińskiej, a także obszarów bezpośrednio z nią sąsiadujących;
- Wspierania rozwoju turystyki w tym także wspieranie rozwoju turystyki osób niepełnosprawnych;
- Integracji środowiska turystycznego regionu Równiny Wołomińskiej oraz obszarów bezpośrednio z nią sąsiadujących;

- Inicjowania, opiniowania i wspomagania planów rozwoju turystyki oraz wspieranie ich realizacji;
- Inicjowania i stwarzania warunków do działań społecznych i gospodarczych na rzecz wzrostu znaczenia turystyki regionalnej;
- Doskonalenia kadr w zakresie planowania i realizacji wspólnych przedsięwzięć turystycznych regionu, w tym szkolenia przewodników i pilotów;
- Prowadzenia badań w zakresie promocji i popularyzacji turystyki oraz opracowywanie i analizy zebranych materiałów;
- Inicjowania i współtworzenia produktów turystycznych regionu;
- Wspierania i nawiązywania współpracy z podmiotami branży turystycznej i innymi podmiotami działającymi na rzecz rozwoju turystyki, kultury, ekologii i sportu;
- Doradztwa, organizowania warsztatów, szkoleń i wyjazdów studyjnych oraz udzielania wsparcia podmiotom gospodarczym, ze szczególnym uwzględnieniem podmiotów działających w obszarze turystyki;
- Prowadzenia informacji turystycznej na terenie działania LOT Na wchód od Warszawy;
- Realizacji i koordynacji przedsięwzięć z zakresu:
  - Turystyki, rekreacji, kultury fizycznej i upowszechniania zdrowego stylu życia,
  - Ekologii i ochrony środowiska,
  - Prowadzenie wszechstronnej działalności w zakresie promocji i rozwoju rybołówstwa słodkowodnego oraz żeglugi śródlądowej
  - Kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji,
  - Wypoczynku dzieci, młodzieży i dorosłych;
- Inspirowanie lokalnych organizacji społecznych, instytucji kultury, podmiotów gospodarczych branży turystycznej oraz jednostek samorządu terytorialnego na rzecz budowania spójnej lokalnej i regionalnej marki turystycznej;
- Koordynowanie działań w zakresie planowania i realizacji imprez turystycznych i innych produktów turystycznych;

- Inspirowanie i stwarzanie warunków na rzecz rozwoju i promocji produktowej realizowanej przez organizatorów turystyki krajowej i zagranicznej w regionie Równiny Wołomińskiej i obszarów bezpośrednio z nią graniczących;
- Stwarzanie warunków do powstawania regionalnych produktów turystycznych i promowania ich na zewnątrz;
- Propagowanie i podejmowanie działań na rzecz popularyzacji i ochrony środowiska przyrodniczego;
- Propagowanie i podejmowanie działań na rzecz popularyzacji kultury;
- Podejmowanie innych działań sprzyjających rozwojowi turystyki regionu Równiny Wołomińskiej oraz obszarów bezpośrednio z nią graniczących, jako regionu atrakcyjnego turystycznie.

Jak wspomniano, LOT odpowiedzialny jest za stan i rozwój turystyki powiatu wołomińskiego – zadaniem nowopowstałej organizacji będzie pobudzanie uśpionego jeszcze potencjału. Dlatego konieczna jest synchronizacja działań planowanych bądź podejmowanych przez LOT wspólnie z pozostałymi jednostkami samorządowymi.

Powiat wołomiński należy ponadto do dwóch Lokalnych Grup Działania, zajmujących się m.in. kreowaniem turystyki. Są to: **LGD Zalew Zegrzyński oraz LGD „Równiny Wołomińskiej”**. W ramach *Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2014-2020 Lokalnej Grupy Działania „Równiny Wołomińskiej”* opracowanej przez LGD Działania „Równiny Wołomińskiej”, w obszarze rozwoju turystyki uwzględniono takie przedsięwzięcia, jak rozwój lokalnej infrastruktury służącej turystyce, kulturze i rekreacji, w tym poprawa atrakcyjności rzek, kultywowanie i rozwój dziedzictwa kulturalnego, przede wszystkim w zakresie zachowania tradycji, obrzędów czy ginących zawodów, a także troski o zabytki kultury. Kolejnym z założonych celów jest promocja obszaru objętego strategią oraz zachowanie dziedzictwa lokalnego, w tym poprzez promowanie potraw regionalnych i rękodzieła artystycznego⁷².

---

⁷² *Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2014-2020 Lokalnej Grupy Działania „Równiny Wołomińskiej”, Tłuszcz 2015.*

Z kolei w ramach *Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2016-2023* LGD Zalew Zegrzyński opracowano cel główny I. Rozwój gospodarczy obszaru LGD Zalew Zegrzyński, w ramach którego uwzględniono rozwijanie produktów lokalnych, w tym turystycznych i ich zintegrowaną promocję, a także cel IV. Zachowanie walorów środowiska obszaru LGD i przeciwdziałanie zmianom klimatu z wykorzystaniem innowacji organizacyjnych i technologicznych, w ramach którego uwzględniono następujące cele szczegółowe:

1. Edukacja ekologiczna i w zakresie zmian klimatycznych;
2. Współpraca na rzecz racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska obszaru;
3. Wykorzystywanie innowacyjnych rozwiązań i technologii w zakresie gospodarki niskoemisyjnej;
4. Wspieranie i wykorzystywanie atutów środowiska na obszarach rybackich, w tym działania na rzecz łagodzenia zmiany klimatu⁷³.

Powiat wołomiński współpracuje również z kilkuset **organizacjami pozarządowymi** działającymi w jego obszarze, tak dużymi placówkami, jak i małymi, funkcjonującymi w oparciu o wsparcie ze strony wolontariuszy. Podstawowymi korzyściami płynącymi z tego współdziałania jest tworzenie odpowiednich warunków dla zwiększenia aktywności społeczności lokalnej, wykorzystanie potencjału merytorycznego organizacji przy zaspokajaniu potrzeb mieszkańców i dążenie do objęcia współpracą jak największej liczby organizacji, które uzupełniają w ten sposób działania w tym zakresie, którego nie obejmują struktury samorządowe. Jednym z priorytetowych działań współpracy między organizacjami pozarządowymi i powiatem na okres 2020-2024, uwzględnionym w *Wieloletnim Programie Współpracy Powiatu Wołomińskiego z Organizacjami Pozarządowymi oraz Podmiotami*

---

⁷³ *Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2016-2023, Aktualizacja z 2020 r., LGD Zalew Zegrzyński.*

Wymienionymi w art. 3 ust. 3 Ustawy O Działalności Pożytku Publicznego i o Wolontariacie na lata 2020-2024 jest upowszechnianie turystyki, w tym budowa marki turystycznej powiatu⁷⁴.

---

74 Wieloletni Program Współpracy Powiatu Wołomińskiego z Organizacjami Pozarządowymi oraz Podmiotami Wymienionymi w art. 3 ust. 3 Ustawy O Działalności Pożytku Publicznego i o Wolontariacie na lata 2020-2024, Załącznik do Uchwały Nr XIV-155/2019 Rady Powiatu Wołomińskiego z dnia 27 listopada 2019 r.

5. ANALIZA SWOT

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Duża powierzchnia obszarów zielonych, w tym Obszarów Natura 2000 • Unikatowe uwarunkowania przyrodnicze, w tym tereny bagniste rezerwatów i doliny Bugu. • Bogata oferta miejsc noclegowych • Bogata i szczegółowo opisana oferta szlaków rowerowych • Obecność na terenie powiatu rzek wykorzystywanych w celach turystycznych • Rozbudowana sieć drogowa • Cykliczne wydarzenia kulturalne na skalę regionalną, krajową i międzynarodową • Wyjątkowa historia powiatu, związana przede wszystkim z „Cudem nad Wisłą” i postacią Cypriana Kamila Norwida • Liczne działania na rzecz podniesienia świadomości ekologicznej mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurencja ze strony innych powiatów i m. st. Warszawy w zakresie przyciągania turystów • Brak rozpoznawalności marki turystycznej powiatu wołomińskiego • Niewystarczająca informacja turystyczna i promocja powiatu • Rozproszenie informacji dotyczących turystycznej oferty powiatu • Niewystarczające wykorzystanie potencjału przyrodniczego, historycznego i kulturalnego obszaru w celach turystycznych • Koncentracja ścieżek rowerowych na terenach w pobliżu stolicy przy równoczesnym niewystarczającym ich zagęszczeniu w pozostałych gminach • Słabnące wykorzystanie dostępnej oferty noclegowej • Niewystarczające dostosowanie istniejącej infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych • Zły stan techniczny części zabytków lub ich niedostępność
SZANSE	ZAGROŻENIA

• Dobre skomunikowanie powiatu, uwzględniając zarówno transport indywidualny, zbiorowy, jak i lotniczy • Duża liczba turystów zagranicznych z krajów rosyjskojęzycznych oraz z Niemiec • Bliska odległość od m. st. Warszawy • Systematyczny rozwój gospodarczy powiatu i poszczególnych jego gmin w tym pozyskiwanie środków zewnętrznych na działania w zakresie turystyki i rekreacji • Rozwój turystyki biznesowej	• Rozwój powiatu spolaryzowany na części wokół stolicy powiatu (Wołomina) i części gmin bezpośrednio graniczących z Warszawą oraz na część w relatywnym oddaleniu od Warszawy • Niekorzystne zmiany demograficzne (struktura demograficzna) – postępujące starzenie się społeczeństwa • Zagrożenie ponownego wystąpienia sytuacji epidemicznej w przyszłości, mającej duży wpływ na funkcjonowanie sfery turystyki (zarówno w ujęciu ogólnokrajowym, jak i w samym powiecie wołomińskim) • Postępująca degradacja obiektów zabytkowych

Podsumowując analizę SWOT, mimo znacznego potencjału turystycznego powiatu wołomińskiego, wynikającego przede wszystkim z wyjątkowych walorów przyrodniczych, jak i historii związanej w obszarze, potencjał ten jest w znacznej mierze niewykorzystywany. Nie wynika to jednak tylko z dostępnej infrastruktury – ta bowiem systematycznie ulega rozbudowaniu bądź poprawie z uwzględnieniem aktualnych potrzeb. Głównym problemem jest natomiast **słaba promocja marki turystycznej powiatu**, zarówno w ujęciu regionalnym, krajowym, jak i międzynarodowym. Powinny zatem zostać podjęte spójne i skuteczne działania, skoncentrowane na usystematyzowaniu, ujednoczeniu i rozpropagowaniu turystycznej oferty powiatu, m.in. poprzez systematyczne uzupełnianie i aktualizowanie informacji zawartych na stronie internetowej powiatu i stronach poszczególnych gmin, w tym z wykorzystaniem odnośników odsyłających zainteresowanych do stron/zakładek poświęconych poszczególnym atrakcjom. Stanowiłoby to zarówno wsparcie dla promocji

powiatu, jak i dla lokalnych przedsiębiorców działających w szeroko pojętej branży turystycznej – wzajemna współpraca między obiema stronami przyczyniłaby się ponadto do zwiększenia spójności wewnętrznej w powiecie, pozwoliłaby na bliższe i pełniejsze uczestnictwo w procesie rozwoju powiatu zaangażowanych w działanie osób, a także na bieżące zgłaszanie i reagowanie na pojawiające się trudności czy problemy.

Powinny również zostać opracowane i rozpropagowane propozycje tematyczne zwiedzania i aktywnego korzystania z zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych powiatu skierowanej do zróżnicowanych grup odbiorców (rodzin z dziećmi, osób aktywnych fizycznie, seniorów, przedstawicieli środowiska biznesowego itp.).

Promocja marki turystycznej powiatu powinna ponadto przybrać formę marketingu szeptanego i marketingu bezpośredniego, wykorzystywanych m.in. przy okazji wydarzeń kulturalnych odbywających się cyklicznie w powiecie, a które przyciągają nie tylko ludność miejscową, ale również przyjezdnych z pozostałej części kraju oraz z zagranicy.

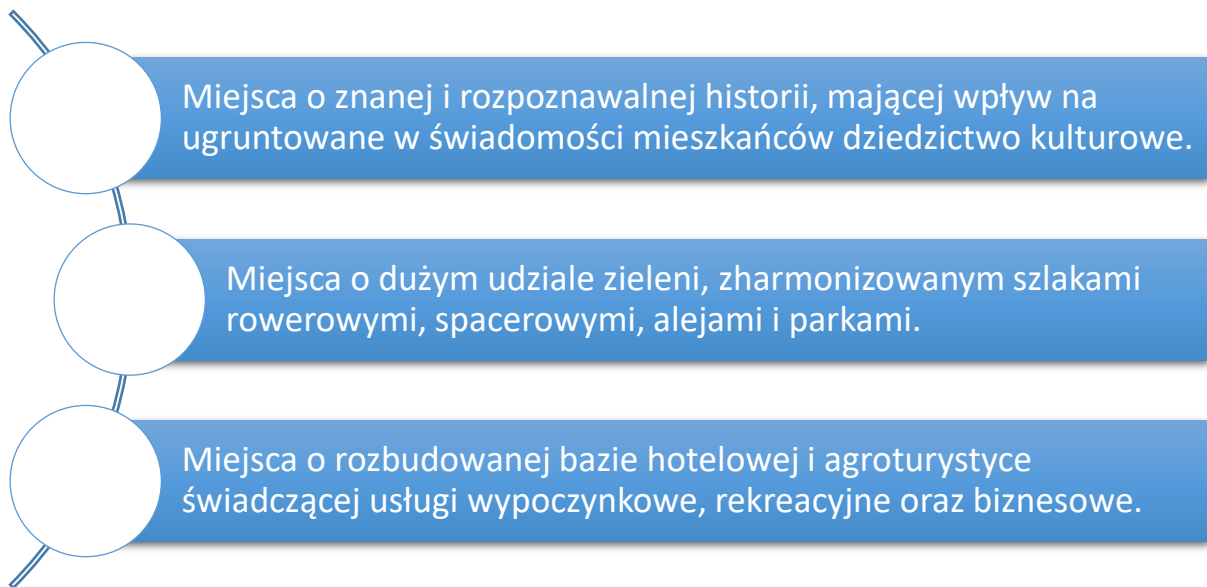
Prócz tego, należy uwzględnić konieczność rozwoju tych gałęzi turystyki, które nie są wykorzystywane w wystarczającym stopniu, tj. przede wszystkim oferty **turystyki biznesowej** w gminach zlokalizowanych w pobliżu aglomeracji warszawskiej, ze względu na atrakcyjne położenie, warunki przyrodnicze, jak i odpowiednio niższe ceny, potencjał ten powinien być promowany i rozwijany. Bliska odległość od Warszawy w SWOT została zaklasyfikowana jako szansa nie zagrożenie, a biorąc pod uwagę wpływ bliskości tak dużego i bogatego w ofertę turystyczną ośrodka miejskiego na turystykę w omawianym obszarze ma ona także swoje negatywne względy powodujące zmniejszenie ruchu turystycznego w gminach powiatu wołomińskiego.

CZĘŚĆ STRATEGICZNA

6. MISJA I WIZJA POWIATU WOŁOMIŃSKIEGO

Misja powiatu wołomińskiego w zakresie rozwoju turystyki koncentruje się na zwiększeniu rozpoznawalności marki powiatu jako:

Wizja powiatu wołomińskiego w zakresie rozwoju turystyki prezentuje się następująco: w perspektywie do 2030 roku powiat wołomiński zwiększy swoją atrakcyjność dla **turystyki przyrodniczo-wypoczynkowej, przy jednoczesnym wzroście rozpoznawalności dziedzictwa historyczno-kulturowego powiatu.**

W związku z tym, zdynamizowaniu ulegnie również rozwój bazy noclegowej, gastronomicznej oraz rozrywkowej, które towarzyszą turystyce. To z kolei przełoży się na ogólną **poprawę sytuacji gospodarczej regionu oraz wzrost jakości życia mieszkańców.**

7. DRZEWO CELÓW

W poniższej tabeli zaprezentowano wykaz celów strategicznych oraz odpowiadających im celów operacyjnych, wynikających z diagnozy sytuacji dotyczącej turystyki w powiecie wołomińskim.

Tabela 23. Wykaz celów strategicznych i operacyjnych

Cel strategiczny	Cele operacyjne
1. Promowanie dziedzictwa historyczno-kulturowego powiatu	1.1. Wzmocnienie pozycji powiatu jako miejsca znanego ze swojej historii. 1.2. Zwiększenie atrakcyjności powiatu w mediach regionalnych. 1.3. Tworzenie produktów turystycznych i ich sieciowanie.
2. Rozwój turystyki przyrodniczej w powiecie	2.1. Rozwój rekreacji, promocja zdrowego stylu życia i <i>work-life balance</i> z wykorzystaniem potencjału endogenicznego regionu.
3. Zwiększenie konkurencyjności turystycznej powiatu poprzez rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej	3.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej. 3.2. Zwiększenie dostępności obiektów atrakcyjnych turystycznie. 3.3. Rozwój obiektów turystyki biznesowej i agroturystycznej

Źródło: opracowanie własne EU_CONSULT sp. z o.o.

UZASADNIENIE WYBORU INTERWENCJI ORAZ ZADANIA PRZYPISANE POSZCÉGÓLNYM CELOM

Poniżej przedstawiono kierunki rozwoju turystyki, odpowiadające sformułowanym celom operacyjnym. W dalszej części rozdziału przedstawiono natomiast zadania wynikające z określonych celów szczegółowych.

7.1. TURYSTYKA HISTORYCZNO-KULTUROWA

Turystyka historyczno-kulturowa staje się coraz popularniejszą formą wypoczynku. Ze względu na interesującą historię powiatu, cenne walory dziedzictwa kulturowego oraz rozpoznawalne w skali kraju wydarzenia mające na celu promocję tych walorów, kierunek ten można uznać za kluczowy względem przyszłych działań. Szczególnie cenne może okazać się wykorzystanie współpracy z miejscowymi artystami, rękodzielnikami, zespołami ludowymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami związanymi z krzewieniem lokalnego dziedzictwa kulturowo-historycznego.

7.2. TURYSTYKA PRZYRODNICZA

Turystyka przyrodnicza nie koncentruje się wyłącznie na odwiedzaniu określonych miejsc przez osoby zainteresowane, lecz również na promocji ogółu obszaru jako terenu atrakcyjnego pod względem przyrodniczym. Biorąc pod uwagę potencjał przyrodniczy regionu, forma ta ma duże szanse powodzenia.

Ważną odmianą tej formy turystyki jest turystyka rowerowa, dająca szansę na aktywny wypoczynek.

Zaproponowane formy realizacji tej gałęzi turystyki powinny się koncentrować na:

- **Turystyce przyrodniczej** – organizowanej w celu poznawania i obserwacji świata przyrody (w tym z uwzględnieniem terenów bagiennych);
- **Birdwatching'u** – stanowiącego jedną z odmian turystyki przyrodniczej, obejmującej obserwację ptactwa w jego naturalnym środowisku. Bagienne uwarunkowania powiatu wołomińskiego sprzyjają życiu ptactwa na mokradłach, tym samym stanowią impuls do rozwoju tej formy turystyki;
- **Eko-/agroturystyce** – stanowiącej alternatywę dla masowej turystyki, generującej negatywny wpływ na środowisko.

7.3. DOSTĘPNA INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNO-REKREACYJNA

Nieodłącznym elementem rozwoju turystyki, jest rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury. Jej rozbudowa powinna dotyczyć miejsc cechujących się wysokim potencjałem turystycznym, a modernizacja opierać powinna się z jednej strony na zapewnieniu odpowiedniego stopnia funkcjonalności, jak i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Działania te powinny uzupełniać pozostałe kierunki rozwoju turystyki (tj. turystykę historyczno-kulturową, przyrodniczą oraz agroturystykę) zapewniając odpowiednie „zaplecze” dla ich rozwoju. W zakresie rozbudowy infrastruktury, ujęto również wsparcie turystyki biznesowej. W tym aspekcie szczególnie istotne jest zapewnienie rozwoju tej sfery turystyki w obszarze gmin zlokalizowanych najbliżej m. st. Warszawy, generującego wysokie zapotrzebowanie na świadczenie tego rodzaju usług.

W dalszej części dokumentu wskazano **zadania** z przyporządkowaniem do celów strategicznych oraz odpowiadających im celów operacyjnych.

CEL STRATEGICZNY 1: PROMOWANIE DZIEDZICTWA HISTORYCZNO-KULTUROWEGO POWIATU

Cel operacyjny 1.1. Wzmocnienie pozycji powiatu jako miejsca znanego ze swojej historii.

W ramach tego celu operacyjnego przewidziano następujące zadania:

Zadanie 1.1.1: Rozwój oferty turystycznej związanej z historią i dziedzictwem kulturowym powiatu.

Zadanie 1.1.2: Prowadzenie współpracy z miejscowymi artystami, rękodzielnikami, zespołami ludowymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami związanymi z krzewieniem lokalnego dziedzictwa kulturowo-historycznego.

Cel operacyjny 1.2. Zwiększenie atrakcyjności powiatu w mediach regionalnych.

W ramach tego celu operacyjnego przewidziano następujące zadanie:

Zadanie 1.2.1: Promocja historyczno-kulturowego dziedzictwa powiatu wśród zróżnicowanych grup odbiorców.

Cel operacyjny 1.3. Tworzenie produktów turystycznych i ich sieciowanie.

W ramach tego celu operacyjnego przewidziano następujące zadanie:

Zadanie 1.3.1. Wspieranie rozwoju rolnictwa tradycyjnego i ekologicznego oraz lokalnej produkcji ekologicznej żywności przy jednoczesnym dążeniu do utworzenia tzw. „mini klastrów”, tj. obszarów wyspecjalizowanych w produkcji danego rodzaju wyrobów (charakterystycznych dla danego obszaru).

CEL STRATEGICZNY 2: ROZWÓJ TURYSTYKI PRZYRODNICZEJ W POWIECIE

Cel operacyjny 2.1. Rozwój rekreacji, promocja zdrowego stylu życia i *work-life balance* z wykorzystaniem potencjału endogenicznego regionu.

W ramach tego celu operacyjnego przewidziano następujące zadania:

Zadanie 2.1.1: Opracowanie propozycji tematycznych zwiedzania i aktywnego korzystania z zasobów przyrodniczych powiatu skierowanej do zróżnicowanych grup odbiorców (rodzin z dziećmi, osób aktywnych fizycznie, seniorów, przedstawiciele środowiska biznesowego itp.).

Zadanie 2.1.2: Organizacja wydarzeń promujących zasoby przyrodnicze powiatu oraz zdrowy styl życia.

CEL STRATEGICZNY 3: ZWIĘKSZENIE KONKURENCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ POWIATU POPRZEZ ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNO-REKREACYJNEJ

Cel operacyjny 3.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej.

W ramach tego celu operacyjnego przewidziano następujące zadania:

Zadanie 3.1.1: Poprawa zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym.

Zadanie 3.1.2: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej (w tym dostosowanie obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami).

Cel operacyjny 3.2. Zwiększenie dostępności obiektów atrakcyjnych turystycznie.

W ramach tego celu operacyjnego przewidziano następujące zadania:

Zadanie 3.2.1: Rozbudowa sieci dróg rowerowych i szlaków turystycznych z uwzględnieniem potrzeb ruchu turystycznego.

Zadanie 3.2.2: Rozwój bazy sprzętu sportowego (rowerów, kajaków itp.) do wypożyczenia.

Zadanie 3.2.3: Rozwój bazy hotelowej i agroturystycznej.

8. WDRAŻANIE STRATEGII

8.1. KOORDYNACJA WDRAŻANIA STRATEGII

Za koordynację wdrażania Strategii odpowiada zarówno Starostwo Powiatowe, jak i Gminy wchodzące w skład powiatu, LOT oraz inne podmioty (w tym przedstawiciele NGO i przedsiębiorstw).

W skład zadań z zakresu koordynacji zaliczyć należy:

- ✓ Analizę zadań wynikających ze Strategii, odpowiednie rozplanowanie ich w czasie oraz rozdysponowanie zadań pomiędzy ich realizatorów;
- ✓ Zarządzanie projektami wynikającymi ze Strategii;
- ✓ Zabieganie o zabezpieczenie niezbędnych środków własnych w budżetach samorządów lokalnych;
- ✓ Nawiązywanie kontaktów i współpraca z partnerami w zakresie realizacji zadań wykraczających poza kompetencje samorządu powiatu;
- ✓ Konsultowanie z władzami samorządów lokalnych działań wynikających ze Strategii;
- ✓ Kontakty z przedstawicielami branży turystycznej celem przekazywania im zapisów Strategii oraz zbierania ich uwag;
- ✓ Kontakty z wszystkimi interesariuszami rynku turystycznego;

- ✓ Przekazywanie i rozpowszechnianie wiedzy na temat Strategii wszystkim zainteresowanym;
- ✓ Prowadzenie bieżącego monitoringu stanu wdrażania Strategii;
- ✓ Odpowiedzialność za pozyskanie środków zewnętrznych z funduszy UE oraz innych dostępnych;
- ✓ Kontakty z mediami oraz PR związany z realizacją strategii.

8.2. HARMONOGRAM DZIAŁAŃ

Poniżej wskazano harmonogram realizacji celów szczegółowych w poszczególnych okresach wdrażania Strategii.

Tabela 24. Harmonogram działań

Zadanie	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Zadanie 1.1.1. Rozwój oferty turystycznej związanej z historią i dziedzictwem kulturowym powiatu										
Zadanie 1.1.2. Prowadzenie współpracy z miejscowymi artystami, rękodzielnikami, zespołami ludowymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami związanymi z krzewieniem lokalnego dziedzictwa kulturowo-historycznego.										
Zadanie 1.2.1. Promocja historyczno-kulturowego dziedzictwa powiatu wśród zróżnicowanych grup odbiorców.										

<p>Zadanie 1.3.1. Wspieranie rozwoju rolnictwa tradycyjnego i ekologicznego oraz lokalnej produkcji ekologicznej żywności przy jednoczesnym dążeniu do utworzenia tzw. „mini klastrow”, tj. obszarów wyspecjalizowanych w produkcji danego rodzaju wyrobów (charakterystycznych dla danego obszaru).</p>										
<p>Zadanie 2.1.1. Opracowanie propozycji tematycznych zwiedzania i aktywnego korzystania z zasobów przyrodniczych powiatu skierowanej do zróżnicowanych grup odbiorców (rodzin z dziećmi, osób aktywnych fizycznie, seniorów itp.).</p>										
<p>Zadanie 2.1.2. Organizacja wydarzeń promujących zasoby przyrodnicze powiatu oraz zdrowy styl życia</p>										
<p>Zadanie 3.1.1. Poprawa zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym.</p>										
<p>Zadanie 3.1.2. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej (w tym dostosowanie obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami).</p>										
<p>Zadanie 3.2.1. Rozbudowa sieci dróg rowerowych i szlaków turystycznych z uwzględnieniem potrzeb ruchu turystycznego.</p>										

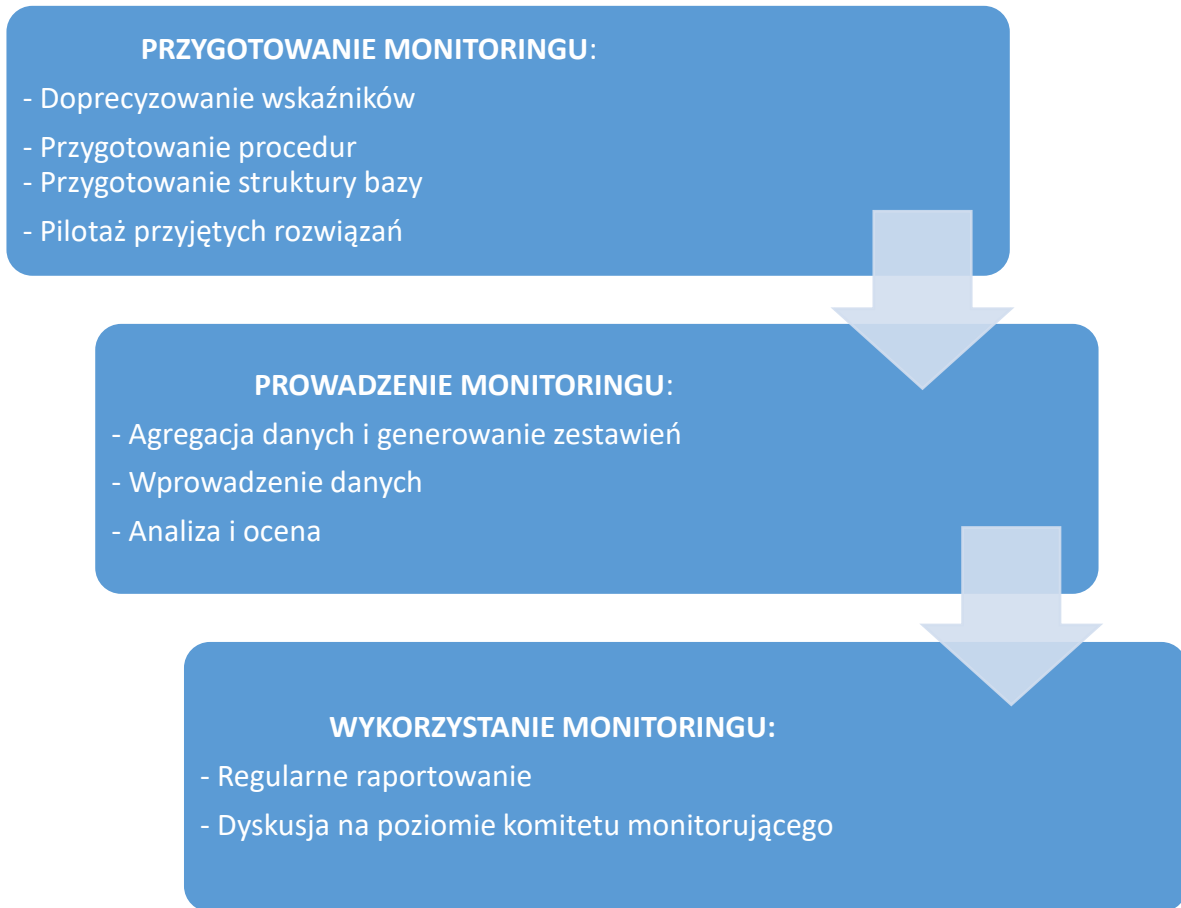
Zadanie 3.2.2. Rozwój bazy sprzętu sportowego (rowerów, kajaków itp.) do wypożyczenia.										
Zadanie 3.2.3. Rozwój bazy hotelowej i agroturystycznej										

Źródło: opracowanie własne

8.3. MONITORING WDROŻENIA

Monitoring niniejszej Strategii będzie prowadzony zgodnie z poniższym schematem:

Źródło: J. Abramowicz, A. Gołoś, I. Grabowska, A. Haber, T. Kupiec, B. Ledzion, A. Rauzer, *Podręcznik monitoringu o ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju – wersja skrócona*, s. 10, [za:] K. Olejniczak, *Monitoring i ewaluacja*, [w:] J. Górniak, S. Mazur (red.): *Zarządzanie strategiczne rozwojem*, Warszawa 2012, ss. 239 -257.

W oparciu o cele zaproponowane w niniejszej strategii, skonstruowano logikę interwencji obejmującą następujące wskaźniki:

Tabela 25. Wskaźniki monitoringu realizacji Strategii

Cel operacyjny	Zadanie	Wskaźniki	Źródło danych	Częstotliwość zbierania danych
1.1. Wzmocnienie pozycji powiatu jako miejsca znanego ze swojej historii.	Zadanie 1.1.1: Rozwój oferty turystycznej związanej z historią i dziedzictwem kulturowym powiatu	Liczba zorganizowanych wydarzeń związanych z promocją historyczno-kulturową powiatu; Szacunkowa liczba uczestników wydarzeń związanych z promocją historyczno-kulturową powiatu; Liczba oznakowanych atrakcji turystycznych związanych z historią i/lub kulturą.	SP, LOT	Raz na dwa lata.

	<p>Zadanie 1.1.2: Prowadzenie współpracy z miejscowymi artystami, rękodzielnikami, zespołami ludowymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami związanymi z krzewieniem lokalnego dziedzictwa kulturowo-historycznego.</p>	<p>Liczba osób/podmiotów z którymi prowadzona jest współpraca w ramach organizowania wydarzeń turystyczno-kulturalnych</p>	<p>SP, LOT</p>	<p>Raz na dwa lata.</p>
<p>1.2. Zwiększenie atrakcyjności powiatu w mediach regionalnych.</p>	<p>Zadanie 1.2.1: Promocja historyczno-kulturowego dziedzictwa powiatu wśród zróżnicowanych grup odbiorców.</p>	<p>Liczba materiałów promocyjnych; Zasięg materiałów informacyjno-promocyjnych udostępnionych za pomocą mediów społecznościowych.</p>	<p>SP, LOT</p>	<p>Raz na dwa lata.</p>
<p>1.3. Tworzenie produktów turystycznych i ich sieciowanie.</p>	<p>Zadanie 1.3.1: Wspieranie rozwoju rolnictwa tradycyjnego i ekologicznego oraz lokalnej produkcji ekologicznej żywności przy jednoczesnym dążeniu do utworzenia tzw. „mini klastrów”, tj. obszarów wyspecjalizowanych w produkcji danego rodzaju wyrobów (charakterystycznych dla danego obszaru).</p>	<p>Liczba utworzonych „mini klastrów” (np. w postaci wsi tematycznych); Liczba uczestników poszczególnych „mini klastrów”; Liczba produktów w ofercie uczestników „mini klastrów”.</p>	<p>SP, LOT</p>	<p>Raz na dwa lata.</p>
<p>2.1. Rozwój rekreacji, promocja zdrowego stylu życia</p>	<p>Zadanie 2.1.1: Opracowanie propozycji tematycznych zwiedzania i aktywnego korzystania z zasobów przyrodniczych</p>	<p>Liczba opracowanych szlaków tematycznych.</p>	<p>SP, LOT, G</p>	<p>Raz na dwa lata.</p>

i work-life balance z wykorzystaniem potencjału endogenicznego regionu.	powiatu skierowanej do zróżnicowanych grup odbiorców (rodzin z dziećmi, osób aktywnych fizycznie, seniorów itp.).			
	Zadanie 2.1.2: Organizacja wydarzeń promujących zasoby przyrodnicze powiatu oraz zdrowy styl życia.	Liczba zorganizowanych wydarzeń; Szacowana liczba uczestników tych wydarzeń.	SP, LOT, G	Raz na dwa lata.
3.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej.	Zadanie 3.1.1: Poprawa zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym.	Liczba wybudowanych ogólnodostępnych obiektów turystyczno-rekreacyjnych.	SP, LOT, G	Raz na dwa lata.
	Zadanie 3.1.2: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej (w tym dostosowanie obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami).	Liczba zmodernizowanych obiektów turystyczno-rekreacyjnych.	SP, LOT, G	Raz na dwa lata.
3.2. Zwiększenie dostępności obiektów atrakcyjnych turystycznie.	Zadanie 3.2.1: Rozbudowa sieci dróg rowerowych i szlaków turystycznych z uwzględnieniem potrzeb ruchu turystycznego.	Liczba km sieci dróg rowerowych; Liczba km szlaków turystycznych.	SP, LOT	Raz na dwa lata.

	Zadanie 3.2.2: Rozwój bazy sprzętu sportowego (rowerów, kajaków itp.) do wypożyczenia.	Liczba funkcjonujących wypożyczalni sprzętu sportowo-rekreacyjnego.	SP, LOT	Raz na dwa lata.
	Zadanie 3.2.3: Rozwój bazy hotelowej i agroturystycznej.	Liczba dostępnych miejsc noclegowych; Liczba obiektów świadczących usługi agroturystyczne	SP, LOT	Raz na dwa lata.

Źródło: opracowanie własne EU_CONSULT sp. z o.o.

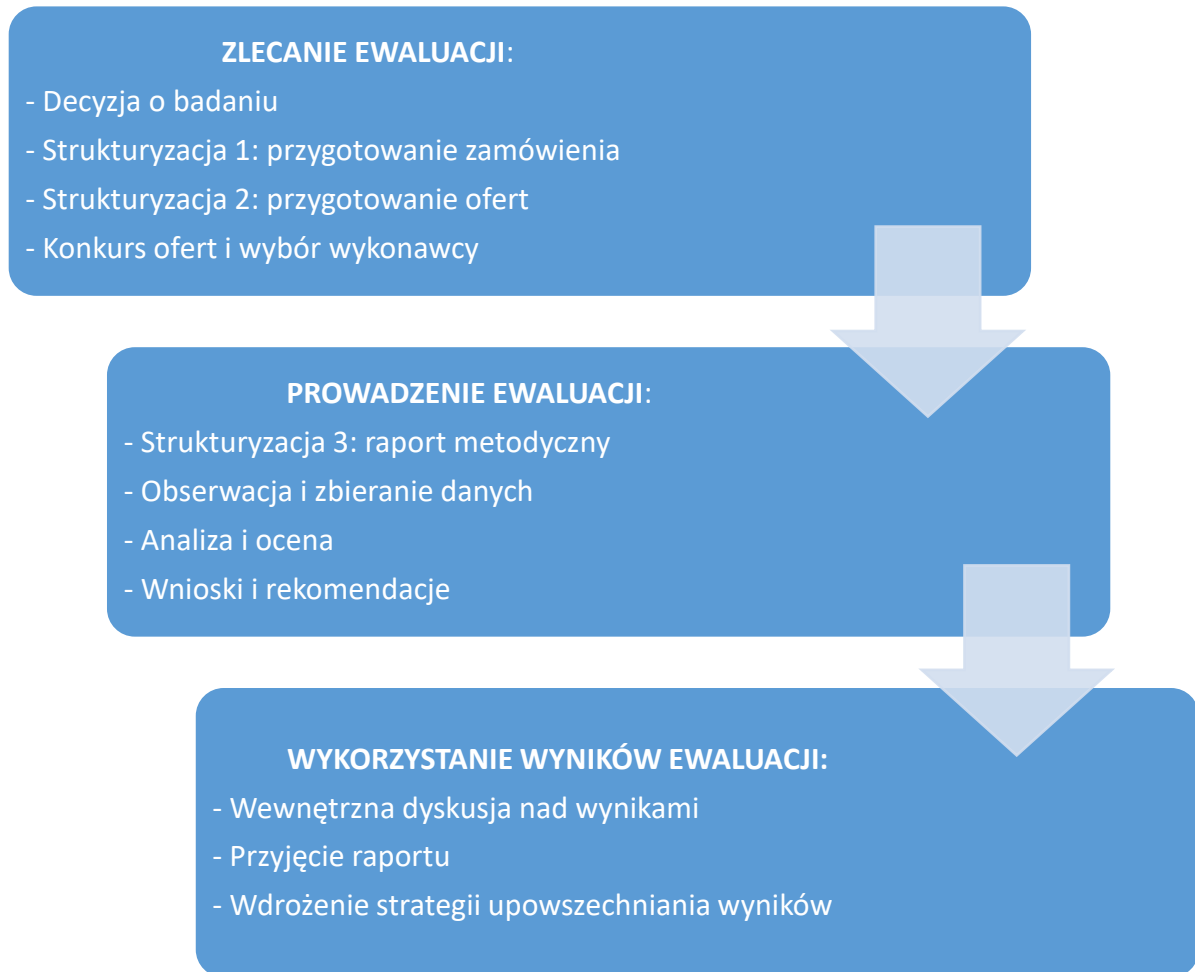

Strukturę systemu monitoringu tworzy szereg podmiotów/instytucji, spośród których Starostwo Powiatowe (przy współpracy z LOT) odpowiedzialne jest za analizowanie i monitorowanie wdrażania założeń Strategii, a pozostałe podmioty/instytucje odpowiadają za przekazywanie potrzebnych do tego celu danych:

- Starostwo Powiatowe;
- LOT;
- Urzędy gmin wchodzących w skład powiatu;
- Lokalne Grupy Działania;
- Organizacje, instytucje i przedsiębiorcy działający w branży turystycznej.

Ewaluacja będzie prowadzona zgodnie z następującym schematem działania:

Źródło: J. Abramowicz, A. Gołoś, I. Grabowska, A. Haber, T. Kupiec, B. Ledzion, A. Rauzer, *Podręcznik monitoringu o ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju – wersja skrócona*, s. 11, [za:] K. Olejniczak, *Monitoring i ewaluacja*, [w:] J. Górniak, S. Mazur (red.): *Zarządzanie strategiczne rozwojem*, Warszawa 2012, ss. 239 -257.

9. FINANSOWANIE

Źródła finansowania projektów realizowanych w celu wdrożenia Strategii podzielić można na:

- **Środki publiczne krajowe** – pochodzące z budżetów jednostek samorządów terytorialnych;
- **Środki publiczne wspólnotowe** – pochodzące z *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego*, jak też z krajowych programów operacyjnych i innych środków wspólnotowych⁷⁵;
- **Środki prywatne** np. w ramach Partnerstwa Publiczno-Prywatnego.

---

⁷⁵ Z uwagi na czas opracowania niniejszego dokumentu (połowa 2020 r.) niemożliwe jest wskazanie dokładnych źródeł finansowania, gdyż interwencja na lata 2021-2027 nie jest jeszcze znana.

10. ANALIZA ZBIEŻNOŚCI STRATEGII Z DOKUMENTAMI WOJEWÓDZKIMI, KRAJOWYMI I EUROPEJSKIMI

Zaprezentowany dokument jest spójny z dokumentami wyższego rzędu, regulującymi rozwój turystyki – zarówno regionalnymi, krajowymi, jak i europejskimi.

10.1. POZIOM REGIONALNY

10.1.1. Strategia Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014–2020

Zaproponowane wizja oraz misja, a także kierunki rozwoju turystyki w powiecie wołomińskim wpisują się w założenia *Strategii Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014-2020*. Na uwagę zasługuje przede wszystkim obszar strategiczny A. **Systemowe zarządzanie polityką turystyczną** i wpisujący się w niego cel A.1. **Rdzeń systemu: ożywienie turystyki wewnątrzregionalnej**, zakładający zwiększenie zainteresowania mieszkańców Warszawy podróżami do innych podregionów⁷⁶.

Zaproponowane cele wpisują się również w **obszar strategiczny B. Wizerunek i informacja turystyczna Mazowsza** i odpowiadający mu cel strategiczny B.1. **Zbudowanie podstaw wizerunku turystycznego Mazowsza**.

Pośrednio dokument wpisuje się również w obszar strategiczny D. **Aktywizacja turystyczna mazowieckiej młodzieży**, jednak zakłada on odniesienie się do szerszej grupy odbiorców niż tylko młodzieży.

---

⁷⁶ Zob. *Strategii Rozwoju Turystyki w województwie mazowieckim na lata 2014-2020*, s. 120-121.

10.1.2. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r.

Niniejszy dokument zawiera wizję spójną z tą przedstawioną w ramach *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r.*⁷⁷ Dokument ten zawiera wizję koncentrującą się na Mazowszu jako regionie spójnym terytorialnie, konkurencyjnym, innowacyjnym, z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców, co jest zbieżne z wizją niniejszej *Strategii Rozwoju Turystyki Powiatu Wołomińskiego*, jaką jest: atrakcyjność powiatu dla turystyki weekendowej oraz krótkoterminowej, biznesowej, a także poznawczej i wypoczynkowej, w tym wzrost gospodarczy generowany przez ruch turystyczny, gwarantujący wysoki poziom życia mieszkańców. Zaprezentowany dokument jest spójny ze wszystkimi celami strategicznymi określonymi w *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego*, w tym w szczególności z **celem ramowym kultura i dziedzictwo**, zakładającym **wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia**.

10.2. POZIOM KRAJOWY

10.2.1. Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku

Niniejszy dokument jest również zbieżny z celem głównym *Programu Rozwoju Turystyki do 2020 roku*, jakim jest **wzmocnienie rozwoju konkurencyjnej i innowacyjnej turystyki poprzez wspieranie przedsiębiorstw, organizacji i instytucji oraz inicjatyw sektora turystyki, z poszanowaniem zasad zrównoważonego rozwoju**⁷⁸. Cel ten wpisuje się w wykorzystanie regionalnych potencjałów oraz zasobów do tworzenia specjalizacji turystycznych, jako elementu nowoczesnej i konkurencyjnej gospodarki. Wpisuje się to w cel operacyjny **3**.

---

⁷⁷ *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. – Innowacyjne Mazowsze, Załącznik do Uchwały nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r.*

⁷⁸ *Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku, przyjęty uchwałą nr 143/2015 Rady Ministrów z dnia 18 sierpnia 2015 r. w sprawie przyjęcia „Programu Rozwoju Turystyki do 2020 roku”, s. 36.*

Promocja priorytetowych obszarów produktów turystycznych kraju i regionów oraz specjalizacji gospodarczych opartych na turystyce Programu Rozwoju Turystyki.

10.3. POZIOM EUROPEJSKI

10.3.1. Wytyczne tematyczne dotyczące inwestycji w turystykę

Zaprezentowany dokument wpisuje się w założenia określone w wytycznych Komisji Europejskiej dotyczących inwestycji w turystykę⁷⁹. Zgodnie z wytycznymi, inwestycje powinny m.in. mieć uzasadnienie w analizie SWOT oraz koncentrować się na lepszym ukazaniu walorów zasobów kultury na poziomie lokalnym. Niniejszy dokument wypełnia cechy określone we wspomnianych wytycznych. Wskazane cele operacyjne i strategiczne wynikają wprost ze strategii SWOT.

10.3.2. Komunikat Komisji Europejskiej: „Agenda dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej”

Niniejszy dokument wypełnia również zalecenia wskazane w Komunikacie Komisji Europejskiej: *Agenda dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej*⁸⁰ poprzez:

- Całościowe i zintegrowane podejście do turystyki – uwzględniające wpływ zróżnicowanych czynników decydujących o potencjale turystycznym powiatu wołomińskiego;
- Uwzględnianie zasady zrównoważonego rozwoju i minimalizowania negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko naturalne;
- Planowanie długoterminowe, odzwierciedlone w perspektywie czasowej niniejszego dokumentu;

---

⁷⁹ Draft Thematic Guidance Fiche for Desk Officers - Tourism. Version 2 – 19/03/2014.

⁸⁰ Komunikat Komisji: *Agenda dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej*, Bruksela, dnia 19.10.2007 KOM(2007) 621 wersja ostateczna

- Założenie rytmu rozwoju dostosowanego do specyfiki regionu, przyjmując założenie dotyczące konkretnych kierunków rozwoju turystyki;
- Stały monitoring postępów strategii, zgodnie ze schematem określonym w rozdziale 12 niniejszego dokumentu;
- Zaangażowanie do partycypacji w tworzeniu i realizacji strategii zróżnicowanego grona partnerów, co zostało odzwierciedlone w badaniach przeprowadzonych na potrzeby sporządzenia i konsultacji społecznych dokumentu oraz w procesie monitorowania realizacji strategii.

10.3.3. Komunikat Komisji Europejskiej: „Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego”

Dokument wpisuje się w ramy działania zaprezentowane w Komunikacie Komisji Europejskiej *Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego*” poprzez **różnicowanie oferty turystycznej**⁸¹. Zaproponowane kierunki rozwoju pozwalają bowiem na zaoferowanie produktu turystycznego różnego od oferowanego m.in. w stolicy Mazowsza. Wpływają na to unikalne walory przyrodnicze powiatu wołomińskiego.

---

⁸¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego*, Bruksela, dnia 30.6.2010 KOM(2010) 352 wersja ostateczna, s. 8.

11. SPIS ELEMENTÓW GRAFICZNYCH W DOKUMENCIE

11.1. SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Zmiana liczby ludności powiatu na 1000 mieszkańców w latach 2015-2019.....	14
Wykres 2. Odsetek mieszkańców województwa mazowieckiego zamieszkujących powiat wołomiński	15
Wykres 3. Struktura płciowa mieszkańców powiatu w latach 2014-2019	19
Wykres 4. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiecie wołomińskim	20
Wykres 5. Drogi publiczne gminne w powiecie [w km]	24
Wykres 6. Drogi publiczne powiatowe w powiecie [w km]	25
Wykres 7. Długość ścieżek rowerowych w gminach powiatu wołomińskiego i w powiecie ogółem w podziale na zarządcę ścieżki [w km].....	28
Wykres 8. Powierzchnia lasów gminnych w podziale na gminy powiatu wołomińskiego [w ha]	33
Wykres 9. Obszary zielone prawnie chronione [w ha].....	34
Wykres 10. Obszary zielone prawnie chronione na terenie powiatu wołomińskiego	36
Wykres 11. Pomniki przyrody w gminach powiatu wołomińskiego w latach 2015-2019	37
Wykres 12. Poziom wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych w powiecie wołomińskim w latach 2015-2019	62
Wykres 13. Turyści zagraniczni odwiedzający powiat wołomiński według kraju pochodzenia w 2019 r.	65

11.2. SPIS TABEL

Tabela 1. Gminy powiatu wołomińskiego z uwzględnieniem rodzaju i powierzchni	12
Tabela 2. Liczba mieszkańców gmin powiatu wołomińskiego w latach 2015-2019	16
Tabela 3. Struktura wiekowa mieszkańców powiatu w latach 2014-2019.....	17

Tabela 4. Udział mieszkańców powiatu w liczbie ludności według wieku i płci w latach 2015-2019.....	18
Tabela 5. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w podziale na gminy w latach 2015-2019.....	21
Tabela 6. Podmioty gospodarki narodowej – wskaźniki	22
Tabela 7. Podmioty nowo zarejestrowane – wskaźniki	22
Tabela. 8 Liczba podmiotów gospodarczych.....	23
Tabela 9. Długość ścieżek rowerowych w powiecie ogółem [w km]	27
Tabela 10. Powierzchnia lasów w powiecie wołomińskim [ha]	32
Tabela 11. Emisja zanieczyszczeń gazowych	48
Tabela 12. Emisja zanieczyszczeń pyłowych	48
Tabela 13. Turystyczne obiekty noclegowe wg rodzajów	57
Tabela 14. Turystyczne obiekty noclegowe – wskaźniki	58
Tabela 15. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych ogółem	60
Tabela 16. Dynamika liczby miejsc noclegowych całorocznych (rok poprzedni = 100).....	60
Tabela 17. Liczba turystów zagranicznych w gminach powiatu wołomińskiego w latach 2015-2019.....	63
Tabela 18. Liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym.....	63
Tabela 19. Turyści zagraniczni odwiedzający powiat wołomiński według kraju pochodzenia w latach 2015-2019.....	66
Tabela 20. Wykaz atrakcji turystycznych powiatu o charakterze sakralnym.....	68
Tabela 21. Wykaz atrakcji turystycznych powiatu o charakterze kulturalnym i historycznym	73
Tabela 22. Najważniejsze postacie związane z powiatem wołomińskim.....	85
Tabela 23. Wykaz celów strategicznych i operacyjnych	111
Tabela 24. Harmonogram działań	117
Tabela 25. Wskaźniki monitoringu realizacji Strategii	121

11.3. SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Lokalizacja obszaru Białe Błota	39
Rysunek 2. Lokalizacja obszaru Dolina Dolnego Bugu	40
Rysunek 3. Lokalizacja obszaru Dolina Liwca	41
Rysunek 4. Lokalizacja obszaru Krogulec	42
Rysunek 5. Lokalizacja obszaru Ostoja Nadbużańska	43
Rysunek 6. Lokalizacja obszaru Ostoja Nadliwiecka	44
Rysunek 7. Lokalizacja obszaru Poligon Rembertów	45
Rysunek 8. Lokalizacja obszaru Strzebla Błotna	46
Rysunek 9. Lokalizacja obszaru Torfowisko Czernik.....	47

11.4. SPIS MAP

Mapa 1. Położenie powiatu wołomińskiego na mapie województwa mazowieckiego.....	11
Mapa 2. Gminy powiatu wołomińskiego	12
Mapa 3. Istniejące szlaki rowerowe powiatu wołomińskiego	29
Mapa 4. Liczba parków spacerowo-wypoczynkowych w gminach powiatu wołomińskiego (wg stanu na 2019 rok)	32
Mapa 5. Rozmieszczenie turystycznych obiektów noclegowych w powiecie wołomińskim wg kategorii obiektu	57
Mapa 6. Mapa powiatu wołomińskiego - zabytki i miejsca pamięci	78